

FAY AYNASINDAN YANSIYANLAR

DEPREM, SİYASET VE TOPLUM

Deprem, klişeleşmiş ezberleri okumak yerine ibret alıp çok yönlü bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Evvela şunun vurgulanması şart: İlmallerimizle, insan hayatını umursamayan adamsenediciliğimizle sadece vefat edenlere değil, yarınki eli belinde görünür kazaların kurbanı olan bugünkü yaşayanlara karşı da şimdiden suçluyuz. Bu durum hem mevcut güncel hayatımız hem de anlam dünyamızı yerli yerine oturtulması için yapılması gerekenlere dair bizleri derin derin düşündürmektedir. Hem bu *düşünme* ve *ibret alma*, Allah'ın da bizden istediğidir.

İnsan hayatının ve kültürel zenginliğin harabeye döndüğü deprem bölgesinde her şeye rağmen sosyal dayanışma çok güçlü! Yaşanan felaket isyan ve itiraz duygularını değil, yardımlaşma, dayanışma, fedakârlık, birlik, kardeşlik duygu ve davranışlarının en üst düzeye çıkmasını sağladı. Gerek bölgede yaşayan gerekse bölgeye yardım için gelen insanlar kendi mağduriyetlerini, yorgunluklarını dikkate almadan bir başkasına yardımcı olmanın, bir başkasının eksikliğini gidermenin, bir arayış sarmalının çabası içindedir. Bu, çoğu zaman yakınılan bireysel veya toplumsal zaafaların onarıldığını/onarma imkânı oluşturduğunu görmek bakımından mutluluk verici bir durumdur. Denilebilir ki toplum, kavrayışı ve sezgisi ile aynı yere çiçek atar hâle geliyor. Şimdilik bu atışın birbirinden az çok farklı amaçlar taşıdığı söyleyebiliriz; birileri dinî duygularını öncelerken, bir başkaları millet, vatan sevgisi gibi millî hislerini öne çıkarabiliyor. Bizler bu sayede ülkenin bugünkü krizleri atlatmasını sağlayıp daha mutlu zamanlara giden yolu açabiliriz.

Bununla beraber yalan haber üreten *fasık şebekeler* de oradaydı ama enkazdan insan değil, yalan haber çıkarmaya çalışıyorlardı. "Baraj yıkıldı!" gibi haberlerle ve pek çok asılsız ihbarla oyalayıp zayıyatı artırmaya, devlet/iktidar aleyhine kaotik bir ortam oluşturmaya çabalyorlardı. Şüphe yok ki bu durum *hibrit savaşların* rakip tarafın toplumsal hassasiyetleri ve zafiyetlerini hedef hâline getirmesinden bağımsız ele alınamaz. Şuurlu bir şekilde kargaşa oluşturularak saldırının fark edilmemesi istenmektedir. Hedef alınan ülkenin siyasi otoritesini, itibarını yıkmak, iradesini felç etmek her şeyden daha önemli görülmektedir.

Hem bize misafir olarak gönderilen Ramazan'da hem de sair zamanlarda karşılığını Allah'tan bekleyerek, Rabbimizin bizlere verdiği nimetleri ihtiyaç sahipleriyle paylaşmak, onlara yardım elimizi uzatmak çok değerli. Öte yandan yardımların görsel malzeme olarak kullanılması, âdeta *şova dönüştürülmesi*, kendisine yardım edilenlerin mahremiyetine/izzet-i nefesine kıymet verilmemesi çok ciddi bir ahlaki zaafa işaret ediyor. Kabul edilmelidir ki burada görsel malzemeye dönüştürülen sadece yardım değil. İnsan da aynı muameleye maruz kalıyor ve "şey"leşiyor. Hem insanların rastgele fotoğrafını çekmekte neredeyse örtülü bir "şiddet" yok mu? Kimi zaman sadece insanların değil, enkazların veya çadır kentlerin manzarasını görüntülemek de masum bir iş olmaktan çıkar. Tutarlılığın normalleştirilmesini sağlayan "görünmek" var olma aracı hâline geldiği için herkes alandaki varlığını bu vesileyle kanıtlamaya çalışıyor. "Sağ elin verdiğini sol el görmesin!" diyen bir inancın bağlamları görüntüyü bu kadar öne çıkarmamalıydı. Omuzlarının üzerinde kaydedici meleklerin olduğuna iman edenlerin "kadraj bağmıslı" olmalarının anlaşılabilir bir tarafı yok. Deprem bölgesinde elinde kamerayla dolaşarak her şeyi görüntülemeye kalkanlar, artık acılarla baş etme biçimleriyle hepimize örnek olan halktan ciddi tepki görüyorlar.

***

Türkiye *küresel savaş* fitilinin ateşlendiği bir ortamda genel seçimlere gidiyor. Siyasetse uzun zamandır bilhassa ittifaklar sisteminin konuşulmaya başlandığı yıllardan itibaren muhatabı karalama, küçük görme ve küçük düşürme merkezli vücut bulmaktadır. Her iki blok da ittifaklarını genişleterek ellerini güçlendirmenin hesabıyla çeşitli partilerle bir araya geldiler, buna karşın evdeki hesap

çarşıya uymayabilir. Çünkü her seçimde anahtar rol üstlenen ve kritik önem atfedilen seçmen kitleleri vardır. Seçimin kaderini son anda bu anahtar kitleler belirliyor. Ekonomi, aile, cinsiyet, yaşam tarzı konularında anahtar tamamen küreselci çeteye bırakacak çevrelerde ise umulmadık gelişmeler yaşanıyor. Anlı şanlı sanatçılar, akademisyenler, yazarlar, gazeteciler masadan ayrıldığı günlerde İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener'e nefret söylemleriyle her şeyi söylediler. Sonrasında ise geçmişte cumhurbaşkanlığına aday gösterdikleri Memleket Partisi Genel Başkanı Muharrem İnce'ye karşı ağza alınmayacak sözleri sarf ederek, insanların haysiyetini ayaklar altına aldılar. Tarık Buğra'nın *Firavun İmanı* romanındaki şu satırlar daha dün yazılmışçasına durumu tüm açıklığıyla ortaya koyuyor: "Be mübarekler, kırk paranızı emanet edemeyeceğiniz adamlara nasıl oluyor da kafanızı, düşüncelerinizi emanet edebiliyor, kendinizi emanet edebiliyorsunuz?"

Gündelik hayatımızda kimsenin iyi, güzel, doğru, erdemli görmediği tutumları, tavırları ve sözleri sırf "Siyaset sahnesidir, normaldir!" diyebileceğimiz bir gevşeklik seviyesine çekmemeliyiz. Bilmeliyiz ki tebbe etmeye en muhtaç kişi, tevbeye ihtiyacı olmadığı düşünülen kişidir. Aşlında sadece Millet İttifakı çevrelerindeki gelişmeler bile *Umran*'ın birçok sayısında dile getirdiği *siyasette dil ve üslup sorununu* bir kere daha hatırlamamıza vesile oldu. Mesela bu çerçevede dergimizin 2015 yılında çıkan 250'nci sayısında (s. 4-14) neşredilen yazı meselenin bir elim olay üzerinden tekrar düşünülmesine yardımcı olabilir. Unutulmasını ki ahiret hayatında her insana "kendi dilleri, elleri ve ayakları, yaptıklarına dair aleyhlerinde şahitlik yapacaktır." Dolayısıyla insanlara karşı olur olmaz iftiralara atanlar, şayet kalplerinde imandan bir zerre varsa bir an önce tövbe etmeli, ilgili kişilerden özür, Allah'tan af dilemelidirler.

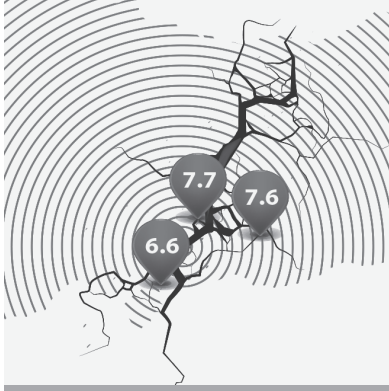
Hatırlatmak isteriz ki Türkiye'de bir sosyal patlamanın meydana gelmemesi için başta siyasetçiler olmak üzere depremden fiilen etkilenmemiş farklı toplum kesimlerinin, özellikle dinî hassasiyeti yüksek olanların, sosyal gerilimi düşürme konusunda aşırı hassas olmaları, kısır parti çekişmelerine girmemeleri önemlidir. Bir kez daha anladık ki, toplumu teşkil eden bireyleri bir arada tutması gereken *müşterek kültürümüzde* derin çatlaklar bulunmaktadır. Her türlü harici müdahale için en elverişli aparat olan bu çatlaklar iç çatışmaya sebep olarak milletin enerjisini ve zamanını heba etmektedir.

Son birkaç yılda göze çarpan husus, ilk bakışta sanki gayet doğal ve kendiliğinden imiş gibi sunulan ama dikkatle bakıldığında son derece planlı ve organize biçimde işleyen İslâm'a saldırı fuyasındaki artıştır. Şurası kesin: Onların teo-politiklerinin teoloji kısmı, Batı düşünce ve kültür tarihi içinde, dolayısıyla Yahudi-Hıristiyan gelenekle hemhâl olarak gelişen bir sürecin sonuçlarını Kur'an'a ve İslâm'a taşımaktan ibarettir. Aradaki yapısal uyumsuzluk, bütün süslü retoriğe rağmen dikkatli gözlerden kaçmıyor. O yüzden de *Türkiye olmasın* isteyenler için İslâm'ı hedef almak, *İslâm*'ın bu topraklardaki derin bağlarını çözülmeye uğratmak uzun zamandır birinci hedefe yerleştirilmiş durumdadır. Bir madrabazın, insanları aydınlatmak için hidayet delilleri ihtiva eden, hakkı batıldan ayıran Kur'an'ın indirildiği Ramazan ayının ilk günü bir deisti konuk ederek dijital tahrifatını sürdürmesi bundan bağımsız ele alınamaz.

Her şeye rağmen Müslümanlar işlerin, insanların, günlük hayatın sıkıntılarının, hastalıklarının, siyasi ortamın, ekonomik sorunların, toplumsal olayların baskısı altında affedici olmalı, merhametli ve şefkatli davranmalıdırlar. Bu başarılı olduğu takdirde, ülkenin birlik ve beraberliği sağlanacaktır. Deprem afeti en az zararlı atlatılacak, ülke içinde barış ve huzurun kapıları açılacaktır. Velhasıl önce bunu bilelim, düşünmeye buradan başlayalım. Bu vesile ile Ramazan Bayramı'nın, ülkemiz, milletimiz, İslâm âlemi ve tüm insanlık için barışa, huzura ve esenliğe vesile olmasını dileriz.

İÇİNDEKİLER

DOSYA

04

Fiziki Deprem ve Sosyal/Politik Fay Hatları
Mustafa AYDIN

16

Deprem-Sel Bölgelerinde Yürütülen Sosyo-Psikolojik Savaşın Büyük Ortadoğu ve Büyük İsrail Projeleri Kapsamında Değerlendirilmesi
Burhanettin CAN

26

Deprem Kırıldığı Kültürel Fay Hatlarımız Hakkında Teopolitik Bir İnceleme
Mehmet Fatih BİRGÜL

33

6 Şubat 2023 Depremine İlişkin Sosyolojik Tespitler ve Teklifler
Celalettin VATANDAŞ

46

Bıçak Sirtında Bir Seçim
Sibğatullah KAYA

50

Muhafazakârlar Versus Sekülerler
Mehmet Furkan ÖREN

53

Kadraj ve Logo
Kamil ERGENÇ

57

Depremde Unutamayacağımız Anılar
Alpaslan ARSLAN

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çığrıkçı

İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.
Defne Han No: 27/15
Cağaloğlu Fatih-İST.
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Şenyıldız Yay. ve Matbaacılık
Gümüş Suyu Cad. Işık San. Sit. No: 19 C Blok
102 Topkapı/İstanbul Tel: (0212) 483 47 91

Nisan 2023 Sayı: 344

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten, 1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır. Yazıların ve ilanların sorumluluğu sahiplerine aittir. Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder. Umran dergisi TÜRDEB ve DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm Bak. Kurumsal Abonesidir.

GÜNDEM

60

Yüceliş Manifestosu
Aileyi Güçlendirme Yasası
Temel HAZIROĞLU

63

ORTADOĞU'DAN

KRİTİK

68

Yerli ve Milliliğin İhyacı
Erol Güngör
Ercan YILDIRIM

YAŞAYAN İSLÂM

78

Gerçek ve Mecazi Anlam
Üzerinden
"Sanki O" Ayetine Bakış
Kâmil YEŞİL

KÜLTÜR SANAT

84

Günlük Notlardan Düşünce
Tarihine: *İçimden Geçen Günler*
Ömer KANTARCI

Ramazan Bayramınızı tebrik eder, nefislerin tezkiyesine, kardeşliğe, yaşadığımız acı imtihanlardan felaha erişmemize ve insanlığın hidayetine vesile kılmasını yüce Rabbimizden niyaz ederiz.

Umran

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
- www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 380 TL (Öğrenci: 320 TL), Yurt dışı: 80 Euro

Birim Fiyatı: 36 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

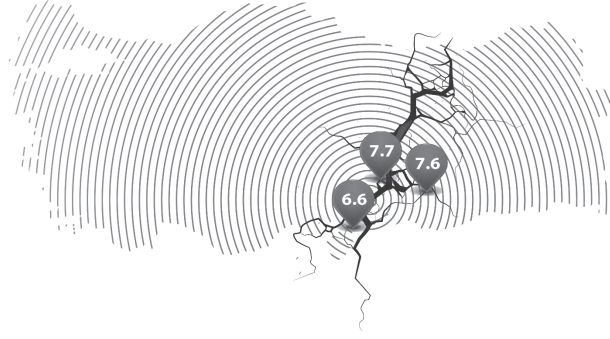
- 0543 281 58 85 nolu abone hattımızı arayıp kredi kartınız ile.
- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR46002050000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

FİZİKİ DEPREM VE SOSYAL/POLİTİK FAY HATLARI

— MUSTAFA AYDIN —

1 ilimizi vuran ve bilindiği kadarıyla tarihte eşi pek görülmemiş bir deprem olayı yaşadık. Genel hatlarıyla baktığımızda ülkemiz açısından, “asrın felaketi” diye nitelendirilen depremde 50 bin civarında insanımızı kaybettik, on binlerce kişi yaralandı. Söz konusu illerin binalarının ortalama yarısı yıkıldı, şehirler kendilerine özgü özellikleri kaybettiler. Şimdilik kurtarma faaliyetleri kesildi, artık enkaz kaldırılıyor. İlk günden itibaren yaralar sarılmaya başladı. Gidenler geriye gelmeyecek, kalanların hayata tutunabilmeleri sağlanacak ama bu da çok kolay olmayacak. Eğer iktidar seçimleri kazanır ve devam ederse depremzedeler çok da gecikilmeyen bir zaman içinde başlarını sokacak bir eve sahip olacak, asgari ihtiyaçları karşılanacaktır. Ama depremin meydana getirdiği ruhsal ve sosyal sarsıntı kolay kolay bitmeyecek. Bu depremin onda biri olan Marmara depreminin bakiyeleri henüz silinebilmiş değil.

Başından itibaren devlet, iktidarı ve diğer tüm organlarıyla deprem bölgesinde idi. Bütün toplum da seferber oldu, göz yaşartıcı fedakârlıklar sergilendi. Ancak sadece iktidarın değil, devletin ellerinden çıktığını düşünen bir kesim, bir kısmı iktidar, bir kısmı doğrudan devlet kurum-

larına karşı dezenformasyona kalkıştı. Felaketi daha da büyütüp iktidarın zaafını gösterebilme amaçlı asılsız çok sayıda ihbarla kurtarma faaliyetlerini akamete uğratmaya, yardımların dağıtımında sorunlar çıkarmaya çalıştılar.

Attıkları manşetlerde söyledikleri gibi amaçları iktidarın enkaz altında kalmasını sağlamaktı. Ölmüş kalmışın önemi yoktu, bu fırsat değerlendirilip Gezi olayları, 15 Temmuz Darbesi, korona vb. olayları atlata gelen iktidara bu fırsatı vermemek gerekiyordu. İşin gerçeği nereden bakılırsa bakılsın iktidar bu işin üstesinden geldiğinde seçimlerin lehine olacağı kanaatinde idiler. Onun için iktidar yaptığı işlerde bir siyasal tavır sergilememesine rağmen, siyaset yapıldığı, depremin oya tahvil edildiği üzerinde sıklıkla duruldu.

Deprem üzerine yoğun bir tartışma ortamı doğdu. Bazı faydalar sağlasa da herkes kendince tek yönlü olarak bir tarafından tutunduğu için bu tartışmalar söz konusu dezenformasyonu artırdı. Bazı gerçekleri dikkatlerden kaçırdı. Toplumun geneli, oluşturulan bir söylemin yargılarına takılıp kaldı. İktidar gayet yerinde bir iş olarak böylesi bir ortamda cevap vermekten kaçındı. Ama söylem güçlenerek devam etti. Ben

bu yazımda, gerçekleri tersyüz eden söz konusu söylemi de işin içine katarak olayın, birbirlerine bağlı da olsa fiziksel ve sosyal iki farklı yönü üzerinde durmaya çalışacağım.

BÜYÜK SARSINTI VE SONRASI

Deprem sabahı ülke bir felaket haberiyle uyandı. İlk saatlerden itibaren icra mercii olan iktidar deprem alanında yerini aldı. İşin gerçeği iktidar, ilk anda felaketin boyutlarını kavramakta zorlandı. Çünkü daha önce yaşanan depremler gibi merkezi ve çevreye doğru gittikçe etkinliği azalan bir olay sandı. Ama çok kısa bir süre sonra anlaşıldı ki deprem hem coğrafi hem de insan unsuru olarak ülkenin yaklaşık altıda birini yıkmıştı. Erken saatlerde alana intikal eden iktidar kısa bir sürede organizasyonu ele aldı ve devletin tüm kurumlarını seferber etti. Toplum da gecikmedi, maddi ve manevi kim ne yapabilecekse koştu. Önce felaketle pek de ilgilenmeyen, siyasete odaklanmış suskun kalan muhalefet kanadı, gelişmelerin iktidarın işine yarayabileceği kaygısıyla tavır almaya başladı. İktidara karşı kullanılacak yeni bir malzeme bulduğunu düşünen muhalif yazarlar coğrafi alanının onda biri civarında gerçekleşen 1999 Marmara ile karşılaştırıp ezberlerini seslendirmeye başladılar. Bunlara göre gerçekleri görmeyen iktidarı uyarışlar, ama dinlememiş, Marmara kadar bile olmayan bir depremin karşısında apışıp kalmıştı. Hatta bir kısmı söyleyecek yeni bir şeylerinin olmadığını belirterek arşivlerindeki yazılarını tedavüle soktular.

Bu arada bir gerçeğin altını çizelim. Kendilerince her şeyi en iyi şekilde gördüklerini, kendi dışlarındaki insanların kör ve sağır olduklarını, bu duyguya bağlı olarak da kendi görüşlerinin yanlışını kimsenin göremeyeceğini sanmak her türden üçkâğıtçılığın temel özelliğidir. Bir de kendi fikirlerini benimsemiş geniş bir kesimin olduğuna inanırlar. Bir dönemler ülkedeki komünistler, toplumun geniş bir kesimini, yanlarında, ihtilale destek verecek bir proletarya görüyorlardı. Atatürkçü laik kesim de bir iki marjinal tarikatın dışında herkesin Atatürkçü olduğunu düşünürdük. Ama yaşanan süreç gerçeğin hiç de böyle olmadığını gösterdi. Gelişmeler toplumun marjinal ideolojik bir grup olmadığını, seçimler komünist kesimin binde 2'lik bir oya sahip olduğunu gösterdi.

Deprem klişeleşmiş ezberleri okumak yerine ibret alıp çok yönlü bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu durum hem mevcut güncel hayatımız hem de manevi dünyamız için gereklidir. Bu düşünme ve ibret alma, Allah'ın da bizden istediğidir.

Önce iktidarın işin içinden çıkamayacağını düşündüler ve bu çerçevede enkazın altında kaldığı manşetlerini attılar. Bu yüce milletin etrafına dahi bakmadan verdiği canhıraş gayretin yanında hükümetin, devletin bütün kurumlarını seferber etmesiyle olayın çok büyük olmasına rağmen işin içinden başarı ile çıkacağını gören bu kesim önce olayı küçümsemeye çalıştılar. Ana muhalefet partisinin lideri “depremi çok büyüttüler” gibi laflar bile etti. Depremin büyüklüğü bütün dünyaca kabullenilince daha farklı yollar izlemeye, tüm kamu kurumlarını, sivil toplum kuruluşlarını karalamaya, işin içine boylu boyunca giren toplulukları hafife almaya başladılar.

Bu defa da verilen hizmetleri, gösterilen gayretleri marjinal bazı olayları öne çıkararak yok saymaya giriştiler: Buna göre insanlar bağıra bağıra ölüyorlardı, çadır yoktu, yemek yoktu vb. Yüzbinlere çadır, yiyecek temin etmenin bir önemi yoktu, bir yerlerde birilerine ulaşılammışsa bir şey yapılmamış demektir. Çocuk selden kurtarılıyor, ama şapkasını sel götürmüşse böyle bir kurtarmanın ne anlamı olabilirdi ki!

Yurtdışı bazı sanal medya kanallarının da marifetiyle, ortalığı yalan, iftira vb. akan lağım kanalları kapladı. Fütursuzluğu ileri boyutlara taşıyıp müdahale edilmesini beklediklerini sanıyorum. Ama iktidar Ekşi Sözlük adlı şebeke gibi birkaç kuruluşun yayınına müdahalenin dışında bir şey yapmadı. Bu bile normal bir iletişim özgürlüğüne karşı konulmuş bir engel şeklinde gösterildi. Eski İslamcı yeni siyasetçi yazarlar tarafından protesto edildi, ülkenin nedenli iletişim özgürlüğünden yoksunluğunun göstergesi sayıldı.

İktidar, kapsamlı bir plan ve projeyle ev tedarikine girişince rant demagojisi devreye sokuldu. Buna göre iktidar, yandaşlarına yeni bir rant alanı açıyordu. Aşağıda da üzerinde durulacağı üzere rant çoğu yerde ispatı gerekmeyen, kullanışlı bir iftira söylemidir. Konu ile ilgili hiçbir bilgisi olmayan bir grup tabir caizse ayakçı takımı hâlâ deprem vergilerinin nereye harcanıldığını soruyor. Şüphesiz böylesi bir sorgulama yapılabilir ancak bunu soran kişinin deprem üzerinden ne toplandığını bilmesi gerektiği gibi bu paranın harcanmaması gereken bir yere harcandığı hakkında da bir bilgisinin olması gerekir, ötesi demagojidir, iftiradır. Ne var ki bu demagoji sırf sokaktaki ayakçı takımının sözü değil yukarıdaki ana muhalefet partisi liderinin iddiası da budur. Daha ortada bir para ve harcama yokken “Toplanan paraların nerelere harcandığının hesabını sormazsam namerdim!” dedi. Şu ana kadar iktidar yanlılarının belgeli bir yolsuzluğunu ortaya koyamadığı gibi (ki bu yok anlamına gelmez), CHP’li belediyelerin belgeli yolsuzlukları karşısında da bir tavır sergileyememektedir.

GENEL OLARAK DEPREM

Hareket etmek anlamında eski Türkçe depreşmek kökünden gelen deprem, sarsıntı, yer hareketi demektir. Aynı anlama gelecek şekilde önceleri Arapça kökenli *zelzele* kelimesi kullanılıyordu. Bu sözlük anlamının yanında deprem, terim olarak, yer altında biriken enerjinin, ani bir yeryüzü dalgalanmasıyla açığa çıkması esnasında yaşanan şiddetli sarsıntı ile bu esnada maddi ve manevi zayıya sebep olan olgu şeklinde tanımlanabilir. Bazı bilimsel verilerin yanında dikkatle okunduğunda Kur’ân’dan da anladığımıza göre evren, çoğu söndürülmüş ateş toplarından meydana gelmiştir. Bu bir yaratılış ilkesidir. Üzerinde bulunduğumuz dünya da bunlardan birisidir ve hatta merkezinde magma adı verilen bir tabakası hâlâ yeterince sönmemiş, yanmaya devam etmektedir. Biriken ısı, basınç, yanardağ adı verilen bacalardan veya ciddi yer kırılmalarından boşalmaktadır ki deprem dediğimiz olgu bu ikinci yoldur.

Biz insanların konu ile ilgili bildikleri, genelde doğru gözüken bu tabloya uygun şekilde yeryüzünde fay hattı adı verilen harekete hazır bölgeler vardır ve bu bölgeler alttaki birikime

bağlı olarak depreşmekte ve insanları ciddi sıkıntılara sokmaktadır. Bu konuda bilim bazı tespitlerde bulunmuş ve umutla çalışmaya devam etmekteyse de maalesef bazı genel bilgilerin dışında ne zaman ve nerede olacağı gibi bazı sorulara hâlâ cevap verilememektedir. Ne var ki konunun uzmanları doğru bilgilerin yanında tabir caizse pek çok yan ürünü de kullanmaktadırlar.

Pek çok alanda olduğu gibi işin künhüne vâkıf olunmadığında şüphe yoktur. Bilim bu konuda sınırlı kalmaktadır. Mesela ne zaman olabileceğine ilişkin bir tespit yapılamamaktadır. Çünkü bilimsel bilgi “nasıllık” üzerine kurulu bir bilgidir, “niçinlik” ile ilgili söyleyebileceği bir şey yoktur. Bu duruma göre bütünlüğe ilişkin bir bilgi de yok demektir. Bu sorun çözümediği sürece cevap da hep eksik kalacaktır. Mesela magma tabakasının zararından çok, evren yapısındaki işlevini bilmeyen insan hep farazi bir güçle savaştığını düşünecektir. Şimdi şehirler çökmekte, muhtemeldir ki onun çöküşü dünyanın çöküşü olacaktır. Tabii coğrafyaların çöküşü, üzerinde durmamamızı gerektiren bir konu değil, araçsallığı aşırıp daha amaçsal düşünebilme sorunudur.

İlk bakışta deprem daha çok fiziksel bir olgu olarak gözükse de o çok yönlü bir olgudur. Varlığı itibarıyla ilahi iradeye, açıklama bağlamında doğal nedenselliklere dayanan, hatta sonuçları bakımından insan iradesiyle kesişen bir olaydır. Bir başka deyişle deprem, bütünüyle müdahale edemediğimiz fiziki (filozof Kant’ın ifadesiyle *fenomenal*) bir olay olmadığı gibi her hâliyle insan tarafından müdahale edilebilen (*noumenal*) bir olay da değildir. Felsefe diliyle sırf epistemolojik (*bilgisel*) değil aynı zamanda ontolojiktir (*varlıksal*) ki Kur’ân dilinde ölüm, düşme yasası vb. türünden bu olgulara sünnetullah adı verilmektedir. Yasayı ortadan kaldıramayız ancak tedbirlerimizi alıp olumsuz sonuçlarından bir dereceye kadar uzak kalabiliriz. Ama 8 üstü bir deprem, mevcut tedbirlerimizi yok sayamaz değil. Bu magma tabakasına değil dünyadaki hayat sürecine nihai kararı veren yüksek iradeye bağlı bir iştir.

Depremi ortadan kaldıramayız, gücü ve derecesi yere göre değişmekle birlikte o hep olacaktır. Düşme yasasına rağmen belli şartlar içinde

havada uçabiliyorsak, depremi de ortadan kaldıramasak da daha sağlam yapılmış binalarla depremden sağ salim çıkabiliriz. Ama unutmamalıyız ki bunun hep bir sınırı vardır. Mevcut gözlemlerimize göre 8 richter ölçeğinin üzerinde deprem ile pek karşılaşmamakta ve tedbirlerimizi de buna göre almaktayız. Ama bu, bir gün 9 ölçeğinde bir depremle karşılaşmayacağımız anlamına gelmez. Unutmamalıyız ki takdir, tedbirin hep üzerindedir. Buna rağmen şu anda yapmamız gereken şey elbette tedbirli olmak ve en azından 8 ölçeğinde bir depreme dayanabilecek evler inşa etmektir.

DEPREM TÜRLERİ

Öncelikli olarak fiziksel bir olguyu adlandıran deprem kavramı mecazen de olsa daha farklı oluşumlar için de kullanılmaktadır. Yani depremin kendi içerisinde farklı türlerinin olduğunu söyleyebiliriz: *sosyal deprem*, *ruhsal deprem*, gibi. Tabiatıyla ani, acıtıcı ve sükûtu hayale, somut hasarlara sebep olması nedeniyle insanların en çok dikkatini çeken şüphesiz fiziksel olanıdır. Pek çok şey bir anda yerle bir olmakta, insanlar hayatlarını, sevdikleri yakınlarını kaybetmekte, barınaklar, işyerleri harap olmaktadır. Diğer taraftan yer yarılmakta, dağlar ufalanıp, derin çatlaklar, çukurlar oluşarak yeryüzü farklı bir şekil kazanmaktadır. Tabii bu fiziksel tabiatlı felaket, psikolojik bakımdan da yıkıntılara, kolayca atlatılmayan derin travmalara, sosyolojik açıdan grupların dağılmasına sebep olmaktadır. Ancak tüm kayıplara rağmen zamanla can kaybının dışında yıkıntılar kaldırılmakta, maddi kayıplar telafi edilmekte, hayatta kalanlar bir biçimde yaşamaya devam etmektedirler.

Buna karşılık sosyal depremler farklı bir karaktere sahiptir. Bir kere bunlar, ani bir oluşum değil, bir süreç işidirler, belli bir zaman içinde devam edip giden sarsıntılardır. Onun için de çoğu insan farkına bile varmaz. Şüphesiz bazı şeylerinden şikâyetçi olunur ama panik yaratmaz, çünkü bir anda olmamıştır, fiziki ve biyolojik hayat devam etmektedir. Mesela sosyolojinin *anomi* dediği şey böylesi bir sosyal depremdir. Anomide değerler anlamını yitirmiş, sosyal kurallar işlemez hâle gelmiştir. Anomi toplumsal değişimin, yozlaşma ile biten bir biçimidir. Grekçe *nomostan* gelen ve kural anlamına gelen

norm kelimesinin başına (a) olumsuzlama harfinin konmasıyla üretilmiş bir kavramdır ve genelde toplumsal hayat için gerekli kuralların yaygın biçimde yitirilmesi demektir. Tıp dünyasında kanseri anlatmak için kullanılan anomi de anladığım kadarıyla biyolojik bağışıklık sisteminin bozulması, bedenin uyduğu kuralların işlememesi anlamına gelen kişisel bir depremdir.

Bir değerler sarsıntısı demek olan sosyal deprem genellikle kendini çıkarıcılık, bencillik, köşe dönmeçilik vb. ahlaki düşüklüklerde gösterir. Dikkat çekicidir ki bütün bunlar toplumun geniş bir kesimi tarafından uyanıklık, beceriklilik, zekâllılık gibi görünür. Dürüst davranma, saflık, safdillik diye nitelendirilir. Sosyal depremin daha kötü tarafı, fiziki deprem gibi yıkıntısı kolay toplanamayan bir deprem türü olmasıdır.

Toplumsal anomi, toplumun var olmak için uymak durumunda olduğu kuralların işleme-yişinden doğan bir sosyal depremdir. İlk elde sabrı, şükürü, hakkaniyeti, karşılıklı saygı ve sevgiyi ortadan kaldıran, toplumsal mensubiyet duygularını yok eden, tasada ve sevinçte bir olmayı olumsuz hâle getiren bir oluşumdur. Bir kesim bu hâle gelmekle birlikte çok şükür toplumumuz, geneliyle bu hâle düşmüş değildir. Şüphesiz toplum genelinin yanında (ki ben buna ümmet diyorum) yer almaktan utanç duyan ve bir üçüncü şahıs olarak hareket eden kesim bir sosyal deprem vurgunudur.

Bunlar mevcut iktidarın kitesi diye algıladıkları için ümmet kelimesine tepkilidirler. Hâlbuki benim burada ümmetten kastım, mensubiyet duygusuyla birbirine bağlı, sosyolojik bir ifadeyle grup dinamiğine sahip topluluk veya toplumdur. Bu hâliyle ümmet, sırf bir ülkede veya yeryüzünde yaşayan Müslümanlar değil, aynı grup dinamiğini taşıyan her dinden, ırktan, meslek ve meşrepten insanlardır. Hatta kimliğinde Müslüman yazan birileri bu ümmetten biri olmayabilir. Gözlemim odur ki farklı kesimlerin deprem için gösterdikleri hassasiyet bile onları memnun etmedi. Karşı oldukları kesime yarar sağlayacağı düşüncesiyle memnuniyetsizliklerini dillendirmekten çekinmediler. Bir çağdaş Haricilik sergilediler. Kendisini bir üçüncü

Toplum aynı yere çiçek atar hâle geliyor. Şimdilik bu atışın birbirinden az çok farklı amaçlar taşıdığını söyleyebiliriz; birileri dinî duygularını öncelerken bir başkaları millet, vatan sevgisi gibi millî hislerini önceleyebiliyor.

şahıs konumunda görmek bu olgunun en temel özelliğidir. Ciddi oranda bir kesim türedi ise de çok şükür toplumumuzda bu üçüncü kesim şimdilik bir azınlık durumundadır.

Nihayet bir de ruhi deprem vardır. Toplumlarda geniş bir kategori oluştursa da ruhi depremler bireysel çerçevede ve psikoloji düzleminde kendini gösterir. Psikologlara göre bu deprem kişisel hayatını sürdürmede zorlanan psikoz ve psikonevroz durumlarıdır. Yani biyo/psikik yönleri ağırlıktadır. Ancak ruhsal deprem sırf biyolojik nedenlere dayalı psikolojik bir olgu değildir. Bireysel yıkıntıların da bir sosyal alt yapısı vardır ve hatta bir yönüyle sosyal depremin bir uzantısı olarak bile görülebilir. Denge sağlayan bir toplumsal inanç dünyasının kaybedilmesiyle yakından ilgilidir. Bu depremin farklı ve daha kötü tarafı, bir yıkıntının altında kalmış olmalarının farkında olmamalarıdır. Dolayısıyla da yardım istemezler, sunulan yardımı reddedip, uzatılan yardım eline tutunmazlar. Hâlbuki buna karşılık bir fiziki depremzede, enkazın altından sesini ulaştırabildiği kadarıyla canhıraş bir biçimde bağırıp yardım talebinde bulunur. Kendine uzatılan yardım eline sıkıca tutunmaya çalışır, kurtaranlara müteşekkir kalır.

Güncel hayatta pek de farkına varılmayan ruhsal depremi aşmanın yolu, insanı bu harabeden çekip çıkaracak aşkın bir yolu tutmaktır. Burada yeri gelmişken bir ebedi ilkeyi hatırlatalım. “Allah’ın mesajı, yeryüzünde bir kuyu içinde mahsur kalmış insana, tutunup çıkması için Allah’ın semadan uzattığı bir iptir.” Ne var ki insanoğlu, içinde bulunduğu kuyunun farkında olmadığı gibi kendisine sarkıtılmış kurtuluş ipinin de bilincinde değildir. Tabii ki eksiğinin farkında olup aramayan bulamaz. Birilerinin “Kurtulman için şu ipe tutun!” demesinin de çoğu kere bir anlamı olamaz hatta böylesi bir teklifi tepki ile karşılayabilir.

FİZİKSEL DEPREM

Asıl konumuz olan fiziksel deprem üzerine çok şey söylenmiştir. Özetle yukarıda da belirtildiği üzere yer küresinin merkezinde bir kazan kaynamakta, çevresini eritip basınç yükseldikçe bunu belli yollarla dışarı atmakta ve bu arada yoğunluğuna, oluştuğu derinliğe bağlı bir şiddette depremler gerçekleşmektedir. Yine aynı ölçeklerin yanında, yüzeydeki yapıların sağlamlığına bağlı olarak hasarlar meydana gelmektedir. Buradan doğan sorunlarla deprem bilimleri diye tanınan, jeofizik, sismoloji vb. ilgilenmektedir. Bunların yaptığı tespitlerin bir kısmı elbette doğrudur. Ama bir kısmı bilim adına test edilmesi mümkün olmayan şeylerdir. Çünkü nihai kaynak, genetik sorunları ve ilk nedenler ve son şeyler, üzerine kim ve ne adına konuşulsa konuşsun, birer faraziye olarak kalırlar.

Tabi bir faraziye, bilim adamı söyledi diye bilimsel ve dolayısıyla doğru olmayacağı gibi, bir tespit bilimsel olmaması nedeniyle de mutlaka yanlış olamaz. Mesela din söylediği için geçersiz sayılamaz. Böyle bir tavır bilim bağına bağlıdır. “Baksanıza biz kâinatı sürekli genişletiyoruz.” mealindeki ayet bir bilimsel astronomik tespit değildir. Bilim dışı veya üstü bir gerçektir. 20. yüzyılda, pozitif bilim çağı diye bilinen 19. yüzyıldaki tespitlerin yüzde sekseninin doğru olmadığı görülmüştür. Bugün, bilim çağının sembol isimleri Kopernik ve Kepler’in görüşleri, heyecan verici birer başlangıç hatırası olmasının ötesinde bir anlam taşımamaktadır. Şimdi hiç kimse Kopernik’in, evrenin güneşmerkezci olduğu tezini savunamaz.

İşin daha ilginç bugünkü fiziksel bilgilerimizin önemli bir kısmı başka bir yol bulunamadığı için yanlış paradigmalarda sürdürülmektedir. Mesela atomda elektron hareketinin yavaşlayıp bitmeyişi, güneşin sürekli ısı ve ışık vermesi Newton ve Lavoisier fiziklerine göre de açıklanamazlar. Ne var ki “Demek Tanrı sürekli enerji veriyor!” dersiniz pozitif bilimin amentüsüne ters düşmüş olursunuz. Tabir caizse bir bilim kâfiri olmamak için bir yanlış paradigmaya zorunlu olarak iman etmiş ve tabir caizse bilim müminliğini din kâfirliğine tercih etmiş olmanız gerekir. Unutulmamalıdır ki bütün

paradigma kabulleri bir iman meselesidir. İman ise, açıklamanın ötesinde bir anlama, bir kabul işidir ve yalnızca dine mahsus bir olgu değildir.

Bu konu üzerinde durmamın nedeni sınırlı olan bir yaklaşımın böyle zamanlarda mutlak bir egemenlik unsuru hâline getirilmesi ve hatta fırsattan istifade inançları irdelemesidir. Tanrı, din, kader vb. pek çok manevi unsur tabir caizse bir sos vasfıyla kullanılmaktadır. Deprem bilimi söylemcileri bize nesnel gerçeklik düzeyinde nelerin olup bittiğini ve neler yapmamız gerektiğini söylesinler. Ama kendilerine iş düştüğü için bunu bir hegemoni yolu olarak kullanmasınlar. Hele toplumu hiç germesinler, dikkatleri bir başka alana çekerek sağlıklı bir sonuca sahip olmadıkları yerde konuşacaklarının sınırlarını gözetsinler.

Çeyrek yüzyıldır İstanbul için acil bir deprem öngörülegeldi. Ama deprem bizi yakın vadede öngörülmeleyen bir yerde yakaladı. Sonra biz uyarımuştık, diyerek falcı durumuna düşmenin anlamı yok. Falcıların söyledikleri on şeyin en azından biri veya ikisi tutar. Yani ihtimalli bir konudan söz ediliyor, kaldı ki söylenmekte olan sağlıklı bilgilerin önemli bir kısmı daha önce de biliniyordu. Tarih boyunca insanlar, yerleşim yerlerini dağlara, onların yamaçlarına kuragelmmişti. İnsanlık yüksek katlı binaları da tanıyor, medeniyet tarihçilerinin tespitlerine göre mesela milattan çok önceleri Rodos adasında 8 katlı binalar yapılıyordu, ama yüzyıllarca bu buluşa itibar edilmemişti. Bugün esas merak edilen önemli konu, depremin zamanı hâlâ meçhulümüzdür.

Benim deprem kazımdan çıkardığım sonuçları siz okuyucularıyla paylaşmaya çalışıyorum. Alanda tabir caizse herkesin görüp değerlendiremediği hemen her çeşit insanı içine alan ve kolayca temizlenemeyecek bir retorik (*söylem*) enkazı var. Bu, can ve mal kaybı gibi depremin kötü sonuçlarından birisidir. Kesimlere göre önem derecesi değişebilir olan bu retorik unsurlarının en önemlileri şöyle sıralanabilir: “Bilime kulak verilmedi!”, “Deprem bir kader değildir!”, “Deprem değil, bina öldürür!”, “siyasal istismar”, “rant sağlamak”, vb. Toplumsal fay hatları diyebileceğimiz bu noktalar üzerinde durmaya çalışacağım.

TOPLUMSAL FAY HATLARI

Yukarıda da söz konusu ettiğimiz üzere fiziksel deprem sadece fiziksel sonuçlar doğurmaz, psikolojik, sosyal/politik hayatta da kendisini gösterir. Ruhsal bakımdan atlatılması mümkün olmayan travmalara, sosyal çalkantılara, ahlaki düşüklüklere sebep olabilir. Toplumdaki mevcut siyasal fay hatlarını pekiştirip derinleştirebilir. Bu söz konusu fay hatları toplumun geneli hilafına yürütülmek istenen bir politika retorığının içeriğini oluşturan kavramlaştırmalarda da kendini gösterebilir ki bunların en önemlileri şöyle sıralanabilir.

“BİLİME KULAK VERİLMEDİ!”

Bu retorik öğelerinin başında yukarıda da üzerinde kısaca durduğumuz “Bilime kulak verilmedi!” geliyor. Şüphesiz bilmek insanın bir özlük alanı sorunudur. Bilgi insan için önemli bir olgudur ve tabii ki bir bilme biçimi olan bilime kulak verilmelidir. Ancak burada unutulmaması gereken önemli nokta indirgemeciliğe düşmekten kaçınmaktır. Bu çerçevede söylenebilecek ilk şeylerden birisi bilimsel bilginin insanın yegâne bilgisi olmadığıdır. Amaçları, konuları, yöntemleri, birbirinden farklı ve bir başkasına indirgenemeyen, teknik, dinî, felsefi, sanatsal, siyasal gibi yarım düzine bilgi türünden bir tanesidir. İndirgemecilikten uzak kendi alanında hareket eden tüm bu bilgilerin her birinin insana önemli katkıları vardır. Birini alıp diğerlerini göz ardı ettiğimizde yanlış yapmış oluruz. Mesela ihtiyaç duyulan açıklamalı bir bilgi türü olan bilimsel bilginin yerini, anlam veren bir bilgi türü olan dinî bilgi ile doldurmak istersek yanlış yapmış oluruz. Tabii ki bu yargı tersi için de doğrudur.

Yalnız modern kültür amaçsallığı tümüyle kaldırıp onun yerine araçsallığı koydu. Nedenellik diye de ifade edilen araçsallık yalın bir sebep-sonuç ilişkisi idi ki sebebe de yalnızca bir işlevsellik yükledi. Bu yöntemin dışındaki tüm bilme yollarını *ilkel* (yanlış olduğunu) ilan etti. Ashında ilkel kategorisine yerleştirilen toplumlar sanıldığı gibi yalın ve basit düşünmüyorlardı. Bu insanların mesela ay ile ilgili bir kısmı amaçsal, bir kısmı araçsal farklı bilgileri vardı. Bu bilgilerin en önemli özelliği de sebep sayılan bir şeyin tek türden bir sonuç ile bitmemesiydi.

Bu zincir birkaç kademe ileriye götürülebi-
liyordu. Bu geleneği muhafaza eden İslâm'a
göre bilgide nedensellik zinciri şu halkalardan
oluşuyordu: Mutlak fail-fail-sebep-vesile-sonuç.
Mutlak fail Allah'tır, fail insan, sebep maddi
manevi herhangi bir nesnedir, vesile dolaylı se-
beptir, sonuç işin nihai şeklidir. Fail olan insan,
sürece niyeti ve eylemi ile dâhil olur ve buradan
iktisap (kazanım) doğar.

Bu formüle göre deprem süreci şöyle işlemiş
olmalı: Deprem mutlak faili Allah'tır. Dünya-
nın sürekliliğini sağlayan merkezdeki ateş topu
mülkün yegâne sahibi olan Allah tarafından
işletilmektedir. Sarsıntının sonuçları insanı bul-
makta ve insan bir fail olarak devreye girmektedir.
Yani tedbir sürecinin aktörü insandır. Sebep
kırılmalarıdır, vesileler iklim değişiklikleri
vb.'dir. Biz bunlar üzerinde sağlıklı bir biçimde
düşünmemiz gerekir. Bu düşünme, Müslüman-
ın, uydurulmuş retoriklere kapılmadan yap-
acağı bir kulluk görevidir. Kur'an'ın işaret ettiği
üzere varlık üzerine düşünme, insanın kendisi-
ne yarayan bir şeyler bulmasının yanında inancı
pekiştirip Allah'a götüren amaçlı bir eylemdir.
Bunun için Allah'a küsülmez, felaketler karşı-
sında O'na daha bir yaklaşırlar. İşin bilmediğimiz
daha başka yönleri birilerine öfkemizi kusma
sebebi olarak kullanılmaz. Ne yazık ki modern
kültür insanın sağlıklı düşünce yapısını yok etti.
Pek çok yerde nesnel gerçekliği ters yüz eden
rasyonaliteyi doğurdu

Bilinmelidir ki güncel hayatımız sırf bilim üs-
tüne kurulu değildir, pozitivist filozof Comte'un
hayal ettiği gibi kurulamaz da. Her şeyi bilime
uydurmaya çalışmak toplumu bir yerden güdül-
mesi gereken bir sürü görmek demektir. İnsanın
özlük alanı çoğu kere bilim ve tekniğin dışın-
dadır. Mesela bunlar, yüksek değer türünden
hiçbir ahlaki ilke üretmezler. Esasen mutlak
bilim tasarımı yeni bir din tasarımıdır. Bu dinin
rahipleri de bilim insanlarıdır.

Şüphesiz uygulayıcılık ayrı bir iştir, yani bilimle
uygulama arasında hep bir açıklık vardır.
Bilimsel bilgi, amaçlı değildir, dolayısıyla bu
verinin nerede ve nasıl kullanılacağına ilişkin
hiçbir öneride bulunmaz. Uygulama, tekniklerin
ve tabi siyasetçinin işidir, bu da onun algılama
kabiliyetine bağlıdır. Maalesef pek çok alanın
bileni gibi depremciler de bilimi, ellerinde çivi

çakmaya yarayan bir çekiç kabul etmekte ve her
gördüklerini de çakılacak bir çivi sanmaktadırlar.
Dolayısıyla depremle ilgili bilimci söylemin
dolaylı da olsa din eleştirisi onun da bir çivi ola-
rak görülmesinden kaynaklanır. Mesela "Dep-
rem kader değildir!" yargısı buradan doğmuş
bir söylem ögesidir.

"DEPREM BİR KADER DEĞİLDİR!"

Söz konusu ettiğimiz retorik unsurlarının
başında "Deprem bir kader değildir!" şeklinde
formüleştirelmüş söz gelmektedir. Maalesef bu
söz İslâm'a duyarlı veya duyarsız her kesimin
mutlak ilkesi, tartışmayı gerektirmeyecek kadar
sağlam bir 'vecizesidir'. Hele sorun, mesela evi
çürük yapıp yıkılma suçu Allah'a atmaya kadar
götürülürse üzerine söylenecek bir söz kalmaz.
Açıklamadan yoksun yargı bu hâliyle de doğru
gözüküyor. Peki deprem kader değil de büyük
yangınlar veya sel felaketleri kader mi? Evimizi
sağlam yapmadığımız için yıkıldı ama pek de
yağış almayan bir bölgede dağları, vadileri indiren
sel neyin nesidir. Böylesi sorular bir retorikle
cevaplandırılmazlar.

Sadece İslâm konusunda bir duyarlılığa sahip
olmayan kişi değil, Müslüman kimliği ve kişiliği
ön plana çıkmış olanlar da oluşturulmuş hege-
moniye kendilerini kaptırarak aynı savrukluğun
içinde bulunmaktadırlar. Hatta işi daha ileriye
götürüp, "Şimdi senin evini kader mi yıktı!"
türünden bir demagojiyle İslâm'ın bir temel
kavramını hafife alabilmektedirler. Her hâlde
burada kader konusunda sağlıklı bir bilgiye
sahip olmayış da rol oynamaktadır.

İslâm'a göre olup biten her şey, Allah'ın bil-
gisi ve iradesi çerçevesinde gerçekleşir, yani
bu hâliyle her şeyi kapsayan bir kader vardır,
O'nun bilgisi ve iradesi olmadan yaprak kımıl-
damaz, tabi konumuz olan deprem de buna
dâhildir. Bir örnek üzerinden anlatmak gere-
kirse nihai olarak yağmuru O yağdırır. Bu konu
Kur'an'da şöyle tasvir edilir: "*Rüzgârları estiren,
onlarla yağmur taşıyan bulutları sürükleyen,
sonra nemalandırıp onların arasından yağmur
tanelerini indiren O'dur.*" Son dört yüzyılda olu-
şan pozitif mantığa göre ise yağmur için bir ne-
densellik zinciri yeterlidir. Yağmur bu çerçevede
kendi dinamikleri içinde gerçekleşir. Yaygın
bir güncel ifadeyle Balkanlar üzerinden gelen

basınçlı bir hava kitlesi yağmur getirir. Nerede oluştuğu, nasıl sürüklendiği sorgulanmaz ise de mevcut kütle üzerine yapılan hesaplar (ki bu her şeye rağmen bir tahmindir) yaklaşık olarak tutar da. Başka bir ifadeyle oluşum bir nedensellik zincirini ihtiva eder. Çünkü nedensellik ve buna dayalı işlevsellik çerçevesinde çoğu kere de tahmin tutar.

Burada önemli olan sorun, ilk bakışta birbirine ters gibi gözüken iki gerçekliğin uyumudur. Üst üste çakışan sürecin ilki mutlak gerçekliktir, her şey onun iradesine bağlıdır. Yağış getiren kütle hep orada durmamakta, rüzgârlar rastgele esmemektedir. Buhar yüklü bulutlar kendiliğinden yağmur olarak inmemekte, bunu nemalandıran soğukluk kendi kendine oluşmamaktadır. İlgi çekicidir ki bu dinamiklerin üzerinde cereyan ettiği etkenler ve bunların oluşturduğu etkileşim süreci de bir gerçektir, sade bir anlamıyla bulutlar olmadan yağmur yağmaz.

Bu açıklamalardan sonra kader üzerine söyleyeceklerimin anlaşılabilirliğini sanıyorum. Miktar ile aynı kökten gelen kader ölçü, düzen demektir. Kur'an'da belirtildiği üzere Allah, gökleri ve yeri, ayı, güneşi, bütün varlığı yarattıktan sonra bunların kaderlerini tayin etti, miktarlarını belirleyip ölçülerini koydu: Bu ölçülere göre mesela boşlukta bırakılan cisim yere düşer, taş sert, pamuk yumuşaktır, sıvılar yukarıdan aşağı doğru akar vb. Başka bir deyişle kader, ön plandaki oluşumlar değil, arka planda Allah'ın mutlak iradesine göre işleyen mekanizmadır. Bu evrende olup bitenler bir kör tesadüfle açıklanamazlar. Bildiğimiz kadarıyla kadim toplumların bunun aksine bir dilemması yoktu, onun için de böylesi bir tartışma söz konusu değildi.

Esasında gerçekleşen olayların iki boyutu vardır: Birincisi insan iradesinin işin içine katılmadığı Allah'ın mutlak iradesiyle olup biten boyut; ikincisi ise insanın işe müdahil olduğu alandır. Filozof Kant'ın ifadesiyle insan ile ilgili biri fenomenal diğeri noumenal iki alan vardır. Birincisi insanın, iradesi dışında zorunlu olarak uyduğu doğal alandır. Buna göre boşlukta kalan vücudumuz düşme yasasına (*kaderine*) muhalefet edemez ve düşer. Ama insan yapıp edip bu yasanın dışına çıkacak bir eylemde bulunabilir ve mesela, düşme yasasını kaldıramasa da uçak

yapıp o çerçevede (düşme yasasına rağmen) havada durabilir.

İkincisi bizim yapıp etmelerimizle ilgilidir. Bir eylemin bize aidiyetini, İslâm literatüründeki nitelendirmeye iktisabını ve dolayısıyla günah veya sevap, ondan sorumlu olmamızı gerektiren yönüdür. Asıl kader olan birincisi bize sorumluluk getirmez, çünkü müktesebimiz değildir. Ama şüphesiz deprem bir kaderdir. "Deprem kader değildir!" lafı içi boş popülist bir laftır. Kader olmayan şey, bizim yaptığımız yersiz, ölçüsüz evlerdir.

"DEPREM DEĞİL BİNA ÖLDÜRÜR!"

Deprem retoriğinin tabir caizse harcı âlem önermelerinden birisi de "Deprem değil bina öldürür!" ifadesidir. Evet, insanlar binanın içinde ölmektedirler. Ama öldüren fail (yukarıdaki mutlak fail) Allah olmadığı gibi aşağıdaki sebep de bina değildir. Binanın yapılışında rol alan insanlardır, proje mimarı, inşaat mühendisi, mülk sahibi, arsa sahibi, malzeme sahipleri, inşaat taşeronu vb. Bunların hepsi insandır, binanın parçaları değildirler. Bunlar her hâliyle kafa kafaya verip anlaşmış olmasalar da bir noktada buluşmaktadırlar ki bu bir ahlak yoksunluğudur. Onun için yargının doğru hâli "İnsanları öldüren binalar değil, ahlaqsızlıktır!" olmalıdır. Yani onların yıkılmasına sebep olan da deprem değil, aynı ahlaqsızlıktır.

Yıkıntısı kalıcı, enkazı pek kolay kaldırılamayan asıl deprem ahlak depremidir. Elbette binalar sağlam yerlere dayanıklı bir şekilde yapılmalıdır. İnsanlar tarih boyunca yaşanagelen deprem konusunda çağlarına göre duyarlı davranagelmışlerdir. Mesela Osmanlı, Bizans geleneği taş yapısıyla depremlerin üstesinden gelemeyince çok katlı olmayan ahşap binalara yönelmiştir. Uzun zaman imparatorluğun yönetim merkezi olan Topkapı sarayı bilindiği üzere tek veya iki katlı binalardan oluşmaktadır.

"SİYASAL İSTİSMAR"

Depremle ilgili söylem kalıplarından birisi de "siyasal istismar"dır. İktidar, eksiğiyle yükseğiyle inisiyatifli altındaki tüm kurumlarla başından beri deprem alanındadır ve canhıraş bir çaba harcamaktadır. Bu kadar geniş, bu kadar şiddet-

li bir depremle uğraşmanın tümüyle iyi gittiğini söylemek elbette mümkün değildir. Potansiyel olarak toplum oradaydı ve yardım etmeye, enkazdan insan çıkarmaya çalışıyordu. Yalan haber üreten *fasık* şebekeler de oradaydı ama enkazdan insan değil, yalan haber çıkarmaya çalışıyorlardı. “Baraj yıkıldı!” gibi haberlerle ve pek çok asılsız ihbarla oyalayıp zayıyatı artırmaya, devlet ve iktidar aleyhine kaotik bir ortam oluşturmaya çalışıyorlardı.

İşin gerçeği devlet, başta iktidar olmak üzere bütün kurum ve kuruluşlarıyla çalışıyordu ve bütün bir toplum buna şahitti. Üstelik iktidar bu kadar büyük bir olay karşısında kendini acındırıcı bir tavır sergilemediği gibi hiçbir ayrımcılık yapmadan kurtarma hizmetlerini yerine getirmeye, yaraları sarmaya çalıştı. Eylem ve söylem bakımından iktidar hiçbir yerde kendini ön plana çıkarıp yapılan işleri partisine ciro etmeye kalkışmadı. Ama ortada bir gerçek vardı: Yapılan hizmetler doğal olarak işin organizatörü durumundaki iktidara güveni daha da artırıyordu. “İktidar enkazın altında kaldı!” gibi laflara kendileri de pek inanmadı fasık şebekeler.

Herhangi bir hizmetle ilişkisi bulunmayan yüzyıllık CHP literatüründe, bir iktidarın hizmet edip bunun karşılığında oy almasının adı siyasal istismardır. Hizmet etsen bile bundan bir oy beklemeyeceksin. Oy, bir hizmet yapsın veya yapmasın kurucu parti CHP'nin en doğal hakkıdır. Hizmet topluma boyun eğmektir, onun talepleri rejime ters düşebilir. Onun için bazı işlerin yapılması peşinen bir istismardır. Mesela din işleri böylesi bir alandır. Toplumun din ve inanç alanı çözülmesi gerekli bir sorun alanı değildir. Çünkü bu alandaki çözümleyicilik iktidara oy getirir. Bu ise politik meşruiyet dışı bir iştir ve peşinen bir istismardır. Devletin din politikası, dini bastırma üzerine kuruludur, bir parti, iktidarı uğruna böylesi bir yola giremez. CHP ilkece bunu hem yapmaz hem de elinden gelirse yaptırmaz. Çözümleyici bir yola giremeyeceğine göre yapabileceği tek şey çözüme engel olmaktır. Hâlbuki iktidarlar doğal olarak her alanda toplumun sorunlarını çözer ve seçim zamanında bunun karşılığı olarak oy isterler, toplum da takdirini kullanır. Bu süreç engellenemez, güncel siyasetin doğası budur.

CHP'nin, iktidarların, hizmeti oya tahvilini suç sayan bu ilkel anlayışı günümüzde de hâlâ hemen her yerde sürdürülmektedir. Buna göre sırf din konusu değil, toplumun takdirini kazanacak her icraat bir siyasal istismardır. Daha kötüsü dünün “(İslâmcı) AKP'li”, bugünün “(laik) yeni omurgasız siyasetçileri” söyleme uyarlanmada hiç zorlanmadılar. Bu çerçevedeki bir gazetenin belli bir zaman aralığında manşetlerine, hatta tek birinin köşe yazarlarının başlıklarına bakmak yeterlidir: “Sahi bizim faize ne oldu?”, “Bari bir de aşır okusaydılar!”, “Dinci iktidarın gelebileceği yer burasıdır.”, “Toplumun bir dine ihtiyacı varsa onu da iktidar oluşturur.” ironisi vb. ve tabi bunları takip eden ilginç din yorumları.

Bu çerçevede, “yeni” İslâmcı ekip bütün direnmelere karşı en azından uygulamada başörtüsüne serbestlik kazandıran AK Parti iktidarını istismarcı olarak görmektedir ki benim de anlatmak istediğim gerçek budur. Bırakın AK Parti bu olumlu icraatının sonucunu alsın. Asıl istismar, buna karşı direnegelen CHP'nin basit bir siyasal manevrayla bunu iktidarın elinden almaya kalkışmasıdır. Hayatı dine muhalefetle geçen bir siyaset adamının hafızlığı olan, hacını yapmış ve nihayet cihatla meşgul bir mümin diye ilan edilmesini istismar kelimesi bile tam olarak ifade etmez. Muhalefetin depremlerle ilgili istismar söylemi de iktidarın, yaptıklarının karşılığını alma endişesinden başka bir anlam taşımaz. Hiçbir katkısı olmayan iktidarın yapmakta olduğu evleri parasız dağıtma vaadi sıradan bir istismardır. Yani söylemde bir yenilik yok.

“RANT” DEMAGOJİSİ

Aslında söylemin rant demagojisi de tabir caizse siyasal istismarın ikiz kardeşidir. İşin başından beri kendisini toplumun vasisi, devletin sahibi olarak gören CHP, ilkece devletin kasasının da sahibidir. Toplumun kendisine inisiyatif verdiği iktidarlar yasal da olsa bunu istedikleri gibi kullanamazlar. Ülke için bir şey yapılacaksa sistemin onay verdiği kişiler ve kuruluşlar yapar, para onlara ödenir, ne idüğü bilinmeyen, tabiiyeti kestirilemeyen halk varlıklı kılınmaz. Diğer bir deyişle devlet, zenginlerini kendisi üretir. Halkın izinsiz zenginleşmesinin önünü kesebilmek için, mesela hayvanları için yüksek ağnam vergileri koyar, küçük sanayiciyi sık-

boğaz edebilmek için baca vergisi getirir ama kendi zenginleri için her şeyi yapar, devletin kasasını onlara açar. Bu politika yarım yüzyıl sıkı bir biçimde uygulandı, hafifletilmiş hâliyle de günümüze kadar sürüp geldi. Bugün ülke ekonomisinin ortalama onda birini elinde bulunduran Eczacıbaşı, Koç, Sabancı gibi tröstler bu sürecin ürünleridir.

Ünlü kuruluş Vakko ile ilgili bir anekdot sanırım konuyu iyi anlatır. Hikâyeyi kurucusu (Yahudi asıllı) Vitali Hakko'nun ölümünden kısa bir süre önce bizzat kendisi ile yapılan bir mülakattan okumuştum. İş adamı burada şöyle diyor: "Beni bir gün Çankaya Köşkü'ne çağırdılar, 'Şapka devrimi yapacağız, kimse duyup bu işe girişmeden İtalya'dan bol şapka getir.' dediler. Deneni yaptım ve bundan çok şükür bol kazanç sağladım." Yine çok açıklayıcı bir diğer anekdot: Koç Holding'den yetkili birisi, Başbakanlığı sırasında bir yerde Erbakan ile karşılaşır ve "Hocam bize niçin ihale vermiyorsunuz?" der. Hoca "Hiçbir ayırım yapmıyoruz, talimatım da böyledir ama ben yine de ilgili arkadaşlara bir sorayım." der. Hoca sorar ve hiçbir ihaleye başvurmadıklarını öğrenir ve bunun üzerine yetkiliyi arayarak "Yahu siz hiçbir ihaleye başvurmamışsınız!" deyince karşıdaki kişi "Hocam biz ihale almayız, ihale bize verilir!" der. Bu örnekler ülkenin seçkin partisi CHP'nin yaklaşık üç çeyrek yüzyıl işi nasıl yürüttüğünü, yol, köprü, baraj gibi hiçbir alt yapının niçin gerçekleşmediğini gösterdiği gibi rantçılığın nasıl bir şey olduğunu da gösterir.

Herkesin rahatça kullandığı ama gerçek anlamını hiç de düşünmediği rant ve rantçı kelimelerinin anlamını hatırlatalım. Batı kökenli bir kelime olan rant sözlükte, bir emek ve ciddi bir harcamada bulunmadan, aldığı paraya karşılık ortaya bir şey koymadan, başka bir ifadeyle hak etmeden ele geçirilen gelir demektir. Böyle bir geliri elde eden ve buna sebep olana da rantçı denir. Tabii ki rantçılık hırsızlık, gasp ve yolsuzluk gibi bir mali ahlaksızlıktır ve bir inisiyatif dayandır. Rant yukarıdaki örneklerde de ifade edildiği üzere kişisel/grupsal bir çıkar işidir, genele yönelik bir harcama değildir.

Rantı daha iyi açıklamayabilmek için yolsuzlukla karşılaştırmak uygun olur. Rant işi sıradan bir yolsuzluk değil, daha öte bir iştir. Yolsuzluk-

Yalan haber üreten fasık şebekeler de oradaydı ama enkazdan insan değil, yalan haber çıkarmaya çalışıyorlardı. "Baraj yıkıldı!" gibi haberlerle ve pek çok asılsız ihbarla oyalayıp zayıfatı artırmaya, devlet ve iktidar aleyhine kaotik bir ortam oluşturmaya çalışıyorlardı.

ta genelde ortada genele yönelik bir iş vardır ve çoğu kere ortaya bir sonuç da çıkmaktadır. Ama ödeme genel geçer bir yola uygun düşmemektedir. Esasen "yolsuzluk" kavramı genel geçer bir yola uygun düşmemekten gelmektedir. Söz gelimi 10 liralık bir iş 20 liraya gerçekleşmekte veya iş üzerinde hile yapılarak kâr artırılmaktadır. Elbette insanın olduğu yerde geçmişten günümüze yolsuzluk denen ahlaksızlık da sıkça yaşanagelen bir olaydır.

CHP ve manipüle ettiği kesimlerin rant dediği şey ekonomik değil, siyasal bir olgudur. Yapılmış veya yapılacak her şeye karşı çıkmak tabir caizse bir siyasal rantçılıktır. Şirketler, köprü, hava limanı vb. yapmakta ve şüphesiz karşılığında bir para da almaktadırlar. İş yapmadan para alıp dolaşmış değildirler. Ama eğer anlatılmak istenen "karşılığı olsun olmasın bizim dışımızda birilerine ödenen her kuruluş ranttır" ise bir başka şeyden söz ediliyor demektir. Büyük işler yapan şirketler için "rantçı beşli çete" yakıştırmaları ahlaksızca bir nitelemedir, çünkü 'çete' diye nitelenen şirketler işlerini yapmışlar ve paralarını almışlardır.

Burada üzerinde durulabilecek şey yolsuzluktur. Şüphesiz yolsuzluk diye de bir ahlaksızlık türü vardır. Mesela 10 milyara mal olabilecek köprüyü 20 milyara yapmak bir yolsuzluktur. Şüphesiz böylesi şeyler de sıkça yaşanmaktadır. Ancak bu eleştiri ciddi hesaplamaları gerektirir, bir yolsuzluk varsa hesaplarıyla birlikte ortaya çıkarılır; Meclis, hukuk vb. gibi yollarla hesap sorulur, bu da muhalefetin asıl görevidir. Mesela deprem paraları nereye gitti, diyen birilerinin, deprem için bu kadar harcama yapılırken, bir başka yere harcadığına ilişkin bir bilgisinin olması gerekir. Hiçbir delile dayanmayan itham, bir siyaset esnafının yalan ve iftirasından ibaret kalır.

YALAN AKAN KANALLAR

Deprem ile ilgili en önemli sorunlardan birisi dezenformasyondur. Başta iktidar olmak üzere devletin bütün kurumları hedef tahtasına yerleştirildi. Ahlsız bir eleştiri furyası başladı. Başlangıcından itibaren devlet tüm kurumlarıyla oraya intikal etmiş, yoğun bir biçimde kurtarma ve yardım faaliyeti içine girmişken aynı yoğunlukta bir saldırı ve sataşma devreye sokulmuştu. Sanki lağım kanalları açılmıştı. İşin düzeyini ifade edebilmek için söylenenlerin bir kısmını hatırlatalım:

“AFAD ortallıklarda yok. Kızılay işe katılmak istemiyor. Twitter’den atılan yardım çağrılarında bakılmadığı için insanlar ölüyor. Suriyeliler yurtları yağmaladı, Afganlılar enkaz altındaki kadınların kollarını kesip bileziklerini alıyorlar. Enkazdaki kadınların ırzına geçiliyor. İç savaş başladı, Suriyeliler askerle çatışıyor. Hatay’da baraj patladı. Jammerler deprem bölgelerinde dolaşarak haber çıkmasını engellemeye çalışıyorlar. Hatay’a (Alevi olduğu için) bilerek yardım yapılmıyor, battaniye bile verilmiyor. Ölü sayısını saklıyorlar. Kızılay çadır satıyor vb.”

Bu yalanlar üzerine hiçbir ilgilinin açıklamasının önemi yoktu. Arada yakalanan müfteriler “Baraj patladı!” örneğinde olduğu gibi “Ben böyle duydum!” diyerek işin içinden çıkıyordu. Bunlara umut bağlayanlar ise müsterihtir, çünkü söylenenler yalan da olsa memleketten bahsediliyordu. Ekşi Sözlük gibi kanalın bağlandığı bazı yerler kontrol altına alınmak istendiğinde de namuslu bir haberciliğin üstüne gidilmiş gibi yaygara koparılıyor. Bir dönemlerin ünlü bir İslâmci yazarı, bu gibi lağım kanallarına müdahale edilmesini ülkenin getirildiği kötü durum için açıklayıcı bir örnek olarak göstermektedir. Yeni siyaset çizgisindeki dindar yazarlarımız bu tür kanalları da pek sevdiler, eleştiri yerine savunmaya çalıştılar. Çünkü bu kanallar rakiplerinin karşısındadırlar, ondan bir kıymık koparsalar bile kârdır. Yalan da olsa memleketten bahsediyorlar. “Söylenenin neresi yanlış?” sık kullandıkları bir argümandır. Hz. Ali’ye nispet edilen bir sözde olduğu gibi “Söz hak olsa da murat edilenin batıl olduğunu” düşünmemektedirler.

Burada özellikle iki şeyin altını çizmek gerekir: Bunlardan birisi yalnızca iktidara değil, devlete

karşı açılmış bir savaş söz konusudur. Devlet kontrollerinden çıkmış, dinci bir iktidarın eline geçmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Cumhuriyet’in başından 1950’lere kadar İngiltere vesayetinde olan Türkiye, bu tarihten sonra yarım yüzyıl yeni mandacı Amerika’nın vesayetinde kalmış, 2000’den itibaren bağımsız bir ülke olmak için çabalamaktadır. Bu ise mandacıları fevkalade rahatsız etmektedir.

İkinci bir önemli nokta ise bu mandacı hareket muhafazakâr İslâmci kesimi dönüştürerek kendilerine geniş bir destek alanı oluşturmuştur. Bir iki istisnanın dışında medya ve siyasetle ilişkisi bulunan ünlü masanın çevresinde yer alan siyasal partiler, uzun zaman İslâmci gözükten *Yeni Asya* gazetesinden *Millî Gazete’ye*, *Yeni Mesaj’dan Karar* gazetesine kadar hepsinin dünkü asıl çizgilerinin çok ötelerinde bir yerlerde durmaktadırlar. Bunların ve temsil ettikleri partilerin hiçbirinin gerçekçi siyaset beklentileri yoktur. Deprem gibi acı bir olayı bile kaba bir iktidar muhalifliği için rahatça kullanabilmelerinin sebebi de budur.

Bir omurgasızlık, özel servislerin görevliliği düzeyinde işlemektedir. Seçimi AK Parti alırsa pek çok şeyin sona ereceğini düşünmektedirler. Tabir caizse ölümüne destekledikleri Gezi eylemleri fiyasko ile bitince Cengiz Çandar ve Hasan Cemal gibi hareketin önde gelen görevli aktörleri öne atılmakta ve “Artık bu ülkede yazarlığın bir anlamı yok, kalemimi kırıyorum!” veya “Kınına sokuyorum!” diyebilmektedir. Çünkü mevcut fütursuzluk sürdürülebilecek bir iş olarak gözüküyor. Esasen bir kısmı şimdiden ‘özgürlükler’ diyarı ABD’yi bir yedek vatan şeklinde görmektedir.

İLK ELDEN ÇIKARILABİLECEK BAZI SONUÇLAR

Doğal-beşerî her türlü olay, üzerinde durup düşünmeyi kendi kültürümüze ait bir ifadeyle ibret almayı gerektirir. Esasen *ibret* kelimesi sözlükte, “geçmek, aşmak” manasındaki *abr* kökünden gelen ve “görünenden görünmeyene geçmek, nesnelere ve olayların dış yüzüne bakıp onların arkasındaki hikmeti kavramaya çalışmak, olaylardan ders alıp doğru sonuçlar çıkarmak ve buna göre davranmak” anlamına gelmektedir. Bir doğal olay olarak deprem klişeleşmiş ezberleri okumak yerine ibret alıp çok

yönlü bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bu durum hem mevcut güncel hayatımız hem de manevi dünyamız için gereklidir. Bu düşünme ve ibret alma, Allah'ın da bizden istediği bir şeydir.

Ancak unutulmamalıdır ki bu tür konularda sıkça yapıldığı gibi o olay ile ondan çıkarılacak mesaj arasında mutlak bir *tekabüliyet* (uyum) yoktur. Daha açık ifade etmek ve bir örnekle açıklamak gerekirse, doğal afetler mutlaka birilerini doğrudan cezalandırmak veya birilerini manen mükâfatlandırmak için gerçekleşmez. Doğal felaket, tarihte bir peygamber mesajını reddedip "Tehdit ettiğin felaketi getir!" diyen toplumlara gelmiştir. Çünkü burada hem bir fitne ve fesat hem de açık ilahi mesaja başkaldırı vardır. Helakin gerekçesi olan ahlaken tefessüh etmek de budur. Açık bir mesaja karşı çıkmayan toplumların yaşadığı felaket, bağlantısı itibarıyla görecelidir.

Fiziki ve ahlaki nedenlerin yukarıda tek iradede birleştiğinde şüphe yoktur. Herhangi bir ahlaki sapma bir kıyamet alameti değildir. Bir dönemlerinde Antik Yunan'ın ahlaksızlığı, Roma'nın zulmü, 15. yüzyıldan günümüze Batı ülkelerinin sömürgeciliği çerçevesinde gerçekleşen katliamlar, insanların rızıkları olan hazır stokları yağmalayan modern çapulcu hareketler, sömürgecilik faaliyetleri ve süregelen zulümleri dünyanın sonuna (kıyamete) işaret etmedi, bu çirkin eylemler birebir cezalandırılmadı ve bilindiği üzere bunlar hâlâ devam ediyor.

Elhamdülillah toplumumuz ana çizgileriyle bir sosyal ve ruhi deprem yaşamıyor. Deprem gibi bir felaket karşısında gösterdiği gayretle tek bilek tek yürek hâline gelmiş olması da bunu göstermektedir. Bu toplum tüm sıkıntılı zamanlarında bu tavrı göstermiş, bir organizasyonun içinde yer almayanlar bile insanı duygulandıran fedakârlıklar sergilemişlerdir. Bildiğimiz kadarıyla önceki (mesela 1999) depremlerde dayanışma bu boyutta olmamıştı. Çünkü devlet ve millet barışık değildi. Bir ikincil yapı olan hükümet de bu boşluğu dolduramıyordu. 28 Şubat utanmazlığını takip görevi verilen asker, irticaya katkı verecek diye bu milletin yardımlarını deprem bölgesine sokmamıştı. Hükümet

de nerede duracağını kestiremediği için deprem bölgesinde yoktu. Yani zamanın Başbakanı Ecevit'in olay yerine 5 gün sonra varması yalnızca beceriksizliğinden kaynaklanmıyordu.

Bu iktidarın en önemli başarılarından birisi devletle milletin arasındaki kopukluğu büyük çapta gidermiş olmasıdır. Bu hayırlı gelişmeyi, tabiri caizse bir köktenci Müslüman kesim "Karşı çıkageldiğimiz devletçiliğe talip olduk!" diye nitelerken, kendileri için uygun buldukları bir adlandırmayla laik cumhuriyetçi kesim devletin ellerinden çıkması olarak görmektedirler. İlginçtir ki tabiri caizse birinciler dinsizlikten (dinden uzaklaştığından) ikinciler ise dinlilikten (şeriat getirildiğinden) şikâyetçidirler. Aslında ne dincilik ne dinsizlik, ortada asgari yapılması gerekenlerle uğraşan, devletin organı olarak bir iktidar vardır. Bir başka deyişle bu gelişme, ne her şeyi devlete yontan ve toplumu aşağılayan devletçilik ne de birileri için devletsizlik değildir.

İşin gerçeği devlet ve toplum barışık hâle gelince depreme müdahale çok daha başarılı oldu. Devletin ellerinden çıktığını düşünenlerin, tüm kurumlarıyla devleti karalamaya çalışmalarının sebebi de budur. Öyle gözüküyor ki bundan sonra iç ve bağlı bulunduğu dış siyaset, sırf iktidar değil devlet karşıtlığı olarak işleyecektir. Artık hedef Erdoğan değil bütün bir ülkedir. Gezi kalkışmasının sonlarında dillendirilen "Geri zekâlılar, artık anlayın, hareketin hedefi bir park değil bütün bir ülkedir, Gezi her yerdir!" sloganıyla anlatılmak istenen örnekte olduğu gibi.

Hiç şüphem yok ki bu saldırılar karşısında toplum tarihsel misyonuna sahip çıkacaktır. Daha önceki yazılarımızda da belirttiğimiz üzere bu misyon toplumun ortak duygusudur. Bundan sonra deprem gibi her olay bunu biraz daha açığa çıkarıp pekiştirecektir. Toplum aynı yere çiçek atar hâle geliyor. Şimdilik bu atışın birbirinden az çok farklı amaçlar taşıdığını söyleyebiliriz; birileri dinî duygularını öncelerken bir başkaları millet, vatan sevgisi gibi millî hislerini önceleyebiliyor. Diğer taraftan toplumu bir yerlere bağlamaya çalışanlar elimine olurken milletimiz daha bir arınmış, hedefi daha bir netleşmiş olacaktır.

DEPREM-SEL BÖLGELERİNDE YÜRÜTÜLEN SOSYO-PSİKOLOJİK SAVAŞIN BÜYÜK ORTADOĞU VE BÜYÜK İSRAİL PROJELERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

— BURHANETTİN CAN —

Merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi olmak üzere çevresi ile birlikte 11 ili içine alan (Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Osmaniye, Malatya, Adıyaman, Adana, Diyarbakır, Kilis, Şanlıurfa ve Elâzığ); Lübnan, Kıbrıs, Irak, İsrail, Ürdün, İran ve Mısır'ı da etkileyen "asrın depremi" ve ardından gelen sel felaketi çok farklı boyutlarda ele alınıp analiz edilmeli ve değerlendirilmelidir. Bu farklı boyutlar önceki yazımızda listelenmiştir.¹

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı felaketin büyüklüğünü görerek duygusalıktan, şartlanmıştan uzak bir yaklaşımla mesele objektif, hak ve adalet merkezli ele alınmalı, bunu yaparken de ahiret hayatındaki yargılama asla unutulmamalı ve özellikle başkalarının zarar göreceği meselelerde çok daha fazla hassasiyet gösterilmelidir. Bu yaklaşım sorumluluk sahibi her insanın görevidir. Bu yazıda, deprem-sel bölgesinde yürütülen sosyolojik amaçlı psikolojik savaş, Büyük Ortadoğu Projesi ve Büyük İsrail Projesi kapsamında ele alınıp değerlendirilecektir.

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ (BOP) VE TÜRKİYE

Fas ve Moritanya'dan başlayıp Afrika'nın Kuzeyi, Ortadoğu'nun tamamı, Kafkaslar, Kazakistan, Türk Cumhuriyetleri, Orta Asya, Afganistan, Pakistan ve Bengaldeşe kadar uzanan, neredeyse tamamında Müslümanların yaşadığı tüm bölge, 'Büyük Ortadoğu' diye isimlendirilmektedir. Brzezinski'nin *Büyük Satranç Tahtasında*² ve S. B. Cohen'in *Dünya Sisteminin Jeopolitiği* kitabında³ bu bölgenin önemi üzerinde ısrarla durulmaktadır. Bu bölge İslâm, Çin ve Hint gibi üç büyük medeniyetin birbirleri ile arakesit oluşturdukları, buluştukları bir bölgedir. Bu coğrafya kara, deniz ve hava ulaşımında stratejik geçitlere, dünyanın en zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahiptir. Alternatif enerji kaynakları bulunamadığı takdirde gelecekte de bölgenin üstünlüğü devam edecektir. Bölgeyi önemli kılan asıl husus *enerji* açısından Japonya'nın ve Batı Avrupa'nın bu bölgeye bağımlı olmasıdır. ABD rakiplerini devre dışı bırakabilmek için bu bölgedeki enerji kaynaklarını rakiplerine karşı bir silah olarak kullanmak istemektedir.⁴

2 Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, çev. Ertuğrul Dikbaş & Ergun Kocabıyık, Sabah Yayınları, İstanbul, 1997, s.38-51.

3 Yaman Törünler, "Büyük Ortadoğu Projesi", *Milliyet*, 26 Şubat 2004.

4 Özcan Buze, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Yeni NATO",

1 Burhanettin Can, "Bugün, Öncelikle Birlik, Beraberlik, Fedakârlık, Dayanışma, Yardımlaşma Günüdür", *Umrân*, 2023, sayı: 343.

Hibrit savaşta ‘rakip tarafın toplumsal hassasiyetleri ve zafiyetleri’ hedef hâline getirilmektedir. Şuurlu bir şekilde kargaşa oluşturularak saldırının fark edilmemesi istenmektedir. Hedef ülkenin siyasi otoritesini, itibarını yıkmak, iradesini felç etmek öncelenmektedir.

Büyük Ortadoğu diye anılan bölge tarih boyunca dünyayı kontrol etmek isteyen güçlerin hep ilgisini çekmiştir. Bölge jeopolitik öneminden dolayı bütün büyük güçlerin çatışma alanı hâline gelmiştir.⁵ Sovyetlerin çöküşü ile ABD’nin bu bölgeyi kontrol edebilmek için bu bölgeye gelip yerleşmesi ve bölgede üsler kurması stratejik hedefleri arasında olmuştur. Bu amacına ulaşabilmek için ABD’de 11 Eylül 2001 provokasyonu yapılmış, ardından ABD önce Afganistan’ı sonra da Irak’ı işgal etmiştir. Böylelikle bölgeye hem doğudan hem de batıdan, en stratejik iki bölgeden girmiştir. Bugüne kadar ABD, bölgeyi tam anlamıyla kontrol edememiştir. Bu nedenle bölgeyi parçalamak istemektedir.

Şer İttifakı (ABD-İngiltere-İsrail-Siyonizm, AB) Büyük Ortadoğu coğrafyasını bölmek amaçlı Büyük Ortadoğu Projesini 1990’dan itibaren hayata geçirmeye çalışmaktadır. “21. Yüzyıl ABD Yüzyılı Olacak” (PNAC) adlı projenin bir alt projesidir. Proje kamuoyuna ilk kez ABD Silahlı Kuvvetleri’ne ait *Joint Forces Quarterly* adlı derginin Sonbahar 1995 sayısında “The Greater Middle East” ismi ile duyurulmuştur. ABD başkanı Bush 26 Şubat 2003’te Amerikan Girişim Enstitüsü’nde “Ortadoğuda Demokratik Değerlerin Yayılmasını Öngören Planı” ve 9 Mayıs 2003’te 10 yıl içerisinde “ABD-Ortadoğu Serbest Ticaret Bölgesi”nin kurulacağı projesini açıklarken Büyük Ortadoğu projesinin amaçlarını belli boyutlarda açıklamıştır.

Bush’un ulusal güvenlik danışmanı Condolezza Rice’in, 7 Ağustos 2003’te *The Washington*

Teori, 2004, sayı: 172, s. 3-19.

5 Zbigniew Brzezinski, *age.*, s. 38-51.

Post gazetesindeki yazısında BOP kapsamında 22 ülkenin hedef tahtasına konulup yeniden yapılandırılacaklarını ifade etmesi projenin kapsamı hakkında daha ayrıntılı bilgi edinilmesine imkân vermiştir. Ulusal Demokrasi Vakfı’nda 6 Kasım 2003’te Bush, “Ortadoğuyu Özgürleştirme Starteji”ni; Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Davos’ta Dünya Ekonomik Formu’nda “Büyük Ortadoğuya Reform” projesini açıklamıştır. Dışişleri Bakanı Colin Powell, değişik zamanlardaki konuşmalarında, “İslâm coğrafyasının siyasal olarak değiştirileceğini” belirtmiştir.⁶ ABD NATO Konseyi Daimi Üyesi Nicholas Burns, 24 Ekim 2003’te NATO’ya “yeni bir misyon biçilip Büyük Ortadoğu’da konuşlanmasını” istemiştir.⁷

ABD’nin Dışişleri Eski Bakanı siyonist Henry Kissinger 2014 yılında, Amerikan NBR Radyosu’na verdiği demeçte, “1919-1920 yıllarında yapılan ittifaklarla kurulan ulusal sınırlar bir bütün olarak yıkılmalıdır.”⁸ açıklaması, Condolezza Rice’in 7 Ağustos 2003’teki açıklaması ile aynı olup Büyük Ortadoğu projesinin yürürlükte olduğunun bir göstergesidir.

BOP’un birbirinden farklı, biri görünür diğeri gizli iki amacı vardır. ABD’li birçok stratejistin ısrarla üzerinde durduğu en önemli nokta, gelecekte ABD’ye karşı *değerler sistemi* bazında kafa tutacak ve ABD yayılmayıcılığını durduracak İslâm medeniyetinin nasıl tarumar edilebileceğidir. ABD yönetiminin kamuoyuna

6 Özcan Buze, *agy.*, s. 3-19.

7 R. Nicholas Burns, “Büyük Ortadoğu ve NATO’nun Geleceği”, *Teori*, 2004, sayı: 172, s. 39-44.

8 Mehmet Yuva, *Aydınlık* 10 Eylül 2014.

dönük yaptığı yazılı ve sözlü açıklamalardan BOP'un görünür ve gizli amaçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:⁹

BOP'UN GÖRÜNÜR AMAÇLARI

- Bölgedeki kitle imha silahlarının kontrol edilmesi, yaygınlaştırılmasının engellenmesi,
- Bölgedeki terör odaklarının kurutulması, terörle mücadelenin sürekli hâle getirilmesi,
- Totaliter rejimlerin demokratikleştirilmesi,
- Serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaştırılması,
- Bölgenin modernleştirilmesi,
- İnsan haklarının ve özgürlüklerinin geliştirilmesi,
- Kadınlara eşit haklar tanınması,
- Radikal İslâmî unsurların temizlenmesi,
- Dinî eğitimde reform yapılması.

BOP'UN GİZLİ AMAÇLARI

- Müslümanlardan ABD'ye karşı ortaya çıkabilecek olan bir meydan okumayı kırmak.
- "İlimli İslâm" adında yeni bir din inşa ederek kaos meydana getirmek.
- Bölgeyi, etnik, mezhep ve din eksenli olarak paramparça edecek tarzda yeni uluslar, yeni mezhepler ve yeni dinler ortaya çıkarıp bölgeyi sürekli çatışma içerisinde tutmak.
- 22 ülkenin sınırlarını değiştirmek (Şekil 1).
- Devletlerin uluslararası sermayeye göre yapılandırılmasını sağlamak.
- Bölgedeki enerji kaynaklarını, su kaynaklarını, ulaşım yollarını ve stratejik madenleri kontrol ederek buralara bağımlı olan ve gelecekte ABD'ye rakip olabilecek güçleri zayıflatmak.
- İsrail'in güvenliğini sağlamak ve Büyük İsrail'i kurmak.

9 R. Nicholas Burns, *agy.*, s. 39-44. Özcan Buze, *agy.*, s. 3-19. Süreyya Özyurtkan, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Psikolojik Savaş*, Tem Vakfı, Uluğbey Kitabevi, İstanbul, 2006, s.796-898. Yaman Törüner, *agy.* İbrahim Karagül, "Chavez, Gizemli Uçak, BOP: Petrol, Senaryo, ortak Kader", *Yeni Şafak*, 11 Mart 2004. Burhanettin Can, "21. Yüzyıl Haçlı Savaşlarında yeni Bir Tuzak: İlimli İslam Cumhuriyeti", *Umrân*, sayı: 117, 2004, s.15-25.

Şekil 1: Büyük Ortadoğu Projesine İlişkin Harita

Görünen o ki 100 yıl sonra Şer İttifakı, BOP kapsamında ikinci Sevr projesini ve ikinci Sykes- Picot Antlaşması'nı yürürlüğe sokmak istemektedir.

BÜYÜK İSRAİL PROJESİ (BİP) VE TÜRKİYE

Siyonist hareketin temel hedeflerinden biri, Büyük İsrail'i kurma amaçlı olan ("Büyük İsrail Projesi") hayata geçirmektir. Siyonist İsrail'in bir çabanbaşı olarak, bu coğrafyada sürekli kavga ve gerilim sebebi olması, Siyonizm'in amentü şartlarından biri olan "Vaat Edilmiş Topraklar" meselesinde gizlidir. Siyonistler, dindar olmalarına karşın Yahudilerin dinî duygularını harekete geçirebilmek için dinî terminolojiyi çarpıtarak kullanmayı bir yöntem olarak benimsemişlerdir. En çok da Tevrat'taki Tekvin 15/18 ayetini istismar etmişler ve etmektedirler:

"Mısır ırmağından büyük ırmağa, Fırat nehri-ne kadar bu diyarı senin zürriyetine verdim." (Tekvin, 15/18) Siyonist önderler, bunu, inançları ne olursa olsun Allah tarafından yalnızca İsrailoğulları'na, yani bir ırka yapılmış bir vaat olarak kabul etmekte ve tüm Yahudilere benimsetmeye çalışmaktadırlar. Hareketin başlatıcı önderi Herzl, 1902'de yazdığı *Altneuland* adlı romanında, "Ülkenin toprakları Akdeniz'den Fırat nehrine, Güney Filistin'den Lübnan'a kadar uzanıyordu"¹⁰ derken vaat edilmiş topraklara işaret etmekteydi. Herzl'i takip eden bütün Siyonist liderler bu hedefe önemle vurgu yapmışlardır: "Madam Golda Meir: Bu ülke bizzat Allah tarafından yapılmış bir vaadin gerçekleşmesi olarak mevcuttur. Menahem Beghin: Bu toprak bize vaat edilmiştir ve bizim bu toprak üzerinde

10 Roger Garaudy, *İsrail Mitler ve Terör*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1996, s. 230-234.

bir hakkımız vardır... İsrail Peygamber'in toprağı İsrail halkına teslim edilecektir. Tamamı ve ilelebet. Ben Gurion: Statükoyu devam ettirmek söz konusu değildir. Dinamik, genişlemeye yönelik bir devlet meydana getirmek zorundayız. Moşe Dayan: Bizler Tevrat'a sahipsek, kendimizi Tevrat ehli olarak görüyorsak, Tevrat topraklarına da, yani Hâkimler ve Hz. İbrahim'den Hz. Musa'ya kadarki peygamberlerin topraklarına, Kudüs'e, Halil'e, Eriha'ya ve daha başka yerlere sahip olmamız gerekecektir. Bizler devletin sınırlarını tespit etmek mecburiyetinde değiliz."¹¹

Vaat edilmiş topraklar diye bahsedilen bölge, Mısır, Ürdün, Lübnan, Filistin, Suriye, Irak ve Türkiye'nin bir kısmını kapsamaktadır. İsrail'in, kurulduğu günden bugüne kadar adım adım topraklarını genişletmesi, komşuları ile hep savaş hâlinde olması ya da komşularını birbiri ile savaştırmaya çalışması Büyük İsrail projesinde benimsenen bir stratejinin ürünüdür. Siyonist yöneticiler, Nil'den Fırat'a kadar olan toprakların ele geçirilebilmesi için bu coğrafyadaki ülkelerin kaosa çekilerek bölünmesini ve yerlerine birbirleri ile kavgalı, İsrail'e muhtaç küçük devletlerin -âdetâ şehir devletleri- kurulmasını bir strateji olarak benimsemişlerdir. *Siyon Önderlerinin Protokolleri*'nde yer alan beşinci ve onuncu protokolde bu açıkça ifade edilmektedir.¹²

Dünya Siyonist Örgütü tarafından Kudüs'te yayınlanan *Kivunim* (Yönelişler) dergisinde "80'li Yıllar İçin İsrail'in Stratejik Planları" adlı bir makalede "böl, parçala, savaşır ve yok et!" ifadesi kullanılarak Siyonist stratejinin ana hatları özetlenmektedir:

"Bu ülkenin (Mısır) ayrı coğrafi eyaletlere bölünmesi, bizim Batı cephesi üzerinde, 1990'lı yıllar için siyasî hedefimiz olmalıdır. Böylece Mısır bir kere parçalandıktan ve merkezî iktidardan yoksun bırakıldıktan sonra Libya, Sudan ve diğer uzak ülkeler aynı çözümlenin içine gireceklerdir. Yukarı Mısır'da bir Kıptî devletinin kurulması ve daha az öneme sahip bölgesel kimliklerin oluşturulması barış antlaşması yüzünden şimdilik geciktirilmiş, fakat uzun vadede kaçınılmaz olan bir gelişmenin anahtarıdır.

11 Roger Garaudy, *age.*, s. 171-190.

12 Kemal Yaman, *İhanet Planları, Belgeler*, Otağ Yayınları, İstanbul, 1971.

Lübnan'ın beş eyalete bölünmesi... Arap dünyasının bütününde meydana geleceklerin müjdesini veriyor. Suriye ve Irak'ın etnik veya dinî kıstaslar bazında belli bölgelere ayrılması, uzun vadede İsrail için öncelikli gaye olmalıdır. Bunun birinci safhası ise, söz konusu devletlerin askerî güçlerinin imha edilmesidir.

Suriye'nin etnik yapıları, kendisini parçalanmaya hazır hâle getiriyor: Suriye'nin deniz sahili boyunca bir Şii devleti, Halep'te ve Şam'da birer Sünni devleti kurulabilir. Her hâlükârda Huran'la birlikte Ürdün'ün kuzeyinde -belki de bizim Golan'ımız üzerinde- kendi devletini oluşturmayı ümit eden bir Dürzi kimliği de ortaya çıkabilecektir... Petrolce zengin ve iç mücadelelerin pençesindeki Irak, İsrail'in nişan çizgisindedir. Onun dağılması bizim için Suriye'ninkinden daha önemlidir, zira Irak yakın vadede İsrail için en ciddi tehlikeyi temsil etmektedir."¹³

Büyük İsrail projesinin en büyük destekçileri başta ABD olmak üzere Şer İttifakı'dır. Yukarıda yer verilen Siyonizm'in bölge stratejisinin benzerinin "Kudüs Amerikan Girişimcilik Enstitüsü'nün Raporu"nda da yer alması bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Raporda, "İsrail'in güvenliği için, Irak'ın üçe, Suriye'nin üçe, Lübnan'ın beşe, Türkiye'nin Sünni, Alevi ve Kürt merkezli olarak üçe ve İran'ın Sünniler, Şiiler, Persler ve Türkler olarak dörde bölünmesi" öngörülmektedir.¹⁴

Öngörülen bu stratejide hedef ülkeler din, mezhep ve etnik merkezli olarak bölünmek istenmektedir. Şer İttifakı'nın Irak operasyonunun başından beri Irak için "Kuzey'de Kürtler, Ortada Sünniler ve Güneyde Şiiler" söylemi, tam bir psikolojik savaş unsuru olarak Irak'ın önce zihinsel sonra da fiilî olarak bölünmesini sağlamıştır. Bugün bu söylem Suriye, Libya, Yemen ve Sudan için kullanılmaktadır. Hukuken olmasa bile fiilen Irak 3'e Suriye 4'e, Libya 2'ye, Sudan 3'e ve Yemen de 2'ye bölünmüştür. Bu stratejiye göre hedef ülkeler İran ve Türkiye'dir.

13 Hakan Yılmaz Çebi, *İsrail'in Şifresi*, Pegasus, İstanbul, 2006, s. 39-66.

14 Naim Babüroğlu, "Kırılma Noktaları ve Yüzyılın Projesi", *Yeniçağ*, 8 Mart 2023. Noam Chomsky, *Kader Üçgeni: ABD-İsrail ve Filistinliler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

Deprem-sel felaketi sürecinde bölgede yürütülen sosyo-psikolojik savaş, bu açıdan, duygusal değil gerçekçi bir şekilde değerlendirilmelidir. Kurulması planlanan Kürdistan devleti, Siyonizm'in Büyük İsrail projesi stratejisinde sadece bir Truva atı özelliği taşımaktadır. (Bunun için Molla Mustafa Barzani'nin *Zehir Yüklü Bulutlar* kitabında dönemin ABD Başkanına yazdığı mektubun okunması gerekir.) Siyonist önderlerin, örgütlerin ve destekçilerinin yol boyu kullandıkları ifadeler bunu teyit etmektedir: "Ariel Şaron: Türkiye bu proje çerçevesinde ilgi alanımız içerisinde. Begin Sadat Stratejik Araştırmalar Merkezi Uzmanı Edy Cohen: İsrail'in bağımsız Kürdistan'a ihtiyacı vardır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra kazanan güçler, Kürtlere bağımsızlık sözünü verdi ancak bu söz yerine getirilemedi, şimdi bunun zamanı geldi.

Philip Gordon (Eski ABD Başkanı Obama'nın danışmanı, Dışişleri Bakan Yardımcısı), Jewish Weekley, 'Kürtler Hâlâ Bekliyor!' başlıklı yazısında: Türkiye, İran, Suriye, Irak ve Rusya'da dağılmış Kürtler bağımsız bir devlet kurmadıkça Orta Doğu'ya huzur gelmez. Hillary Clinton (ABD Eski Dışişleri Bakanı): Suriye devletinin yıkılması İsrail'in çıkarıdır. İsraili Bakan Aylet Şaked (2016): Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt Devleti kurulmalıdır."¹⁵

Bu bağlamda dikkat çekici bir başka nokta, Katolik dünyasının ruhani lideri ve Vatikan Devlet Başkanı Papa Françesko'nun Irak ziyareti kapsamında 8 Mart 2021'de Kuzey Irak'a özellikle gitmesidir. "Papa'nın ziyareti şerefine bastırılan hatıra pulunda Sivas, Erzincan, Erzurum, Kars ve Güneyi ile İskenderun, Gaziantep, Mardin,

15 Ufuk Çoşkun, "Amerika'nın ve İsrail'in PKK Devleti Projesi", *Milat*, 16 Mart 2023.

Hakkâri ve Kuzeyi 'Büyük Kürdistan' olarak gösterilmiştir."¹⁶ Papa pulu haritasına Büyük Ortadoğu ile Büyük İsrail projeleri gerçek anlamıyla yansımıştır.

ABD Genelkurmay Başkanı sonra da Merkez Kuvvetler Komutanlığı CENTCOM komutanı 4 Mart 2023 tarihinde Suriye'nin Kuzeyinde PKK/PYD/YPG'yi, 7 Mart 2023 tarihinde de ABD Savunma Bakanı ve Almanya Dışişleri Bakanı, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'ni Barzani'yi ziyaret etmiştir.¹⁷ Batılı 9 ülkenin konsolosluklarının terör gerekçesiyle kapatılması, vatandaşlarına İstanbul'a gelmemelerinin söylenmesi, İstanbul'da bir savaş gemisi üzerinde ABD büyükelçisinin basın açıklaması yapması, Ege denizinde ABD savaş gemilerinin, İskenderun yakınlarında ABD 6. Filosu'nun bulunması ile bu ziyaretleri birleştirdiğimizde Şer İttifakı'nın Büyük Ortadoğu, Büyük İsrail ve Şehir Devletleri projeleri kapsamında bölgeyi paramparça etmek istedikleri çok daha rahat görülebilir. Afet bölgesindeki söylemlere ve olaylara bu açıdan bakmakta fayda vardır.

DEPREM-SEL BÖLGESİNDE YÜRÜTÜLEN SOSYO-PSİKOLOJİK SAVAŞ MERKEZLİ HİBRİT SAVAŞ

Şer İttifakı/Şer cephesi (ABD, Siyonizm, İngiltere, İsrail, AB)'nin genelde tüm Türkiye'de, özel olarak da deprem-sel bölgelerinde din, etnik, mezhep ve göçmen düzleminde bir psikolojik ve sosyolojik savaş yürütmekte olduğu görülmektedir. *Hem medya-sosyal medyadan hem de sahada çalışan gönüllülerden alınan bilgiler bu istikamettir.* Geçen yazıda¹⁸ gruplandırılmış sosyo-psikolojik savaş amaçlı söylemlerin 1. Grubu, BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) ve de BİP (Büyük İsrail Projesi) kapsamında değerlendirilmek amacıyla aşağıda verilmektedir:

16 Naim Babüroğlu, "Yüzyılın Projesi Hızlandı: Türkiye Farkında mı?", *Yeniçağ*, 1 Mart 2023; <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/yuzyilin-projesi-hizlandi-turkiye-farkinda-mi-635618h.htm> <https://www.sozcu.com.tr/2021/dunya/hatira-pulu-skandali-6305443/> (Erişim, 14 Haziran 2022, 16.23).

17 <https://www.haberturk.com/abd-genelkurmay-baskani-milley-suriyede-sadece-abd-askerleri-ile-gorustu-3571371> (7 Mart 2023). Naim Babüroğlu, "Kırılma Noktaları ve Yüzyılın Projesi", <https://www.kurdistan24.net/tr/story/87187-ABD-Savunma-Bakan%C4%B1> (Erişim, 7 Mart 2023).

18 Burhanettin Can, "Bugün, Öncelik Birlik, Beraberlik, Fedakârlık, Dayanışma, Yardımlaşma Günüdür."

- “Alevilerin olduğu yerlere/köylere yardım gönderilmiyor, engelleniyor.”
- “Biz Arap Nusayri olduğumuz için devlet bize yardım göndermiyor.”
- “Hatay Samandağ’ına teröristler geldi, eylem yapacaklar.”
- “Arap, Alevi, Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu illere AFAD gitmiyor.”
- “Hatay’da çadır dağıtılmadı.”
- “Hatay’da onlarca vinç ve iş makinesi AFAD talimatı olmadığı için kullanılmadan bekletiliyor.”
- “Hatay’da Yapı Denetim Müdürlüğündeki evraklar yok ediliyor.”
- “Valilik İBB’yi Hatay’dan çıkartmaya çalışıyor.”
- “HDP’li belediyenin yardım aracına el konuldu.”
- “Avrupalı yetkililer: Suriye tarafında yıkım çok fazla, Türkiye’ye yeni bir göç dalgası olacak.”
- “Burada iç savaş var, Suriyeliler yağmaya başladı.”
- “Hatay elden gidiyor. ‘Hatay’ın nüfusu 1 milyon 670 bin. Resmî verilere göre 500 bin civarında Suriyeli var. Ama gayri resmî sayı 800 binin üzerinde. Yaklaşık her 2 kişiden biri Suriyeli. Hatay’daki doğumların yüzde 75’ini Suriyeli kadınlar yapıyor. Yeni doğan her dört çocuktan üçü Suriyeli. Savaş psikolojisi hormonları bozmuş. 11 ayda doğum yapan, altı yılda altı çocuk yapan Suriyeli kadınlar var. Çoğunun üç-dört eşi var ve hepsi de çok çocuk yapıyor. Demografik yapı bizim aleyhimize geliyor. 12 yıl sonra belediye başkanının Suriyeli olması hiçbirimizin hoşuna gitmez.”
- “Suriyeliler Samandağ’da yağma yapıyor.”
- “Suriyeliler Fenerbahçe tırını yağmaladı.”
- “Suriyeli, deprem çalışmalarında itfaiyecinin telefonunu çaldı.”
- “KYK yurtlarına daha çok Suriyelilerin yerleştirildiği, bu kişilerin odalarda nargile içtikleri ve müstehcen içerikli görüntüler paylaştıkları.”
- “Kapılar açıldı, Suriye’den yüz binlerce sığınmacı getiriliyor.”
- “Türkiye-Suriye sınırındaki bazı duvarlar yıkıldı, çeteler Türkiye’ye giriyor.”

- “Bir Afganlı, çıkan cesetlerin elini kesip altınlarını çalıyor.”
- “Mersin KYK’da kız öğrenciler Suriyeli erkekler tarafından taciz ediliyor.”
- “Mersin’e gönderilen akaryakıt gemisi, EPDK tarafından engellendi.”
- “Depremde hasar gören Mersin Şehir Hastanesi boşaltılıyor.”
- “Ses vermedim, çünkü Suriyeli olduğum için beni enkazdan çıkarmazdınız.”

Yukarıdaki ifadelerin bir kısmı medyada yer almış, bir kısmı da yöreye giden gönüllüler tarafından tespit edilmiş ve doğrulanmıştır. Özellikle “Alevilerin olduğu yerlere/köylere yardım gönderilmiyor, engelleniyor.”, “Biz Arap Nusayri olduğumuz için devlet bize yardım göndermiyor.”, “Arap, Alevi, Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu illere AFAD gitmiyor.” ifadeleri Samandağ’ı gibi yerlerde yaşayan halkın belli bir kesiminin depremin ikinci günü yardım amaçlı giden gönüllülere bizzat söyledikleri ifadelerdir. “Ses vermedim, çünkü Suriyeli olduğum için beni enkazdan çıkarmazdınız.” ifadesi Suriyeli bir göçmene ait televizyon kanallarında canlı yayında verilmiştir. Videosu sosyal medyada paylaşılmaktadır. Burada bu söylenenlerin doğru ve gerçek olduğu söylenmemektedir. *Burada dikkat çekilen husus, bu söylemler üzerinden bir kampanyanın yürütüldüğüdür.* Bütün bunları göz önüne aldığımızda Şer İttifakı’nın bölgede göçmenler üzerinden hibrit savaş stratejisini uygulamakta olduğunu söyleyebiliriz.

Hibrit savaşta ‘rakip tarafın toplumsal hassasiyetleri ve zafiyetleri’ hedef hâline getirilmektedir. Şuurlu bir şekilde kargaşa oluşturularak

Bir sosyal patlamanın meydana gelmemesi için başta siyasetçiler olmak üzere depremden fiilen mağdur olmamış farklı toplum kesimlerinin, özellikle dinî hassasiyeti yüksek olanların, sosyal gerilimi düşürme konusunda aşırı hassas olmaları, kısır parti çekişmelerine girmemeleri önemlidir.

saldırının fark edilmemesi istenmektedir. Düşman kuvvetlerin imha edilmesinden ziyade, sistemlerin imhası veya işlemez hâle getirilmesi daha önemlidir. Hedef ülkenin siyasi otoritesini, itibarını yıkmak, iradesini felç etmek öncelenmektedir.¹⁹

Hibrit savaş stratejisinde “promoter” diye isimlendirilen²⁰ ana örgüt adına hareket eden ve ana örgütün gözükmemesini, öne çıkmamasını, tartışılmamasını sağlayan, onun masum olduğu görüntüsünü veren, ana örgütle organik bağı gözükmeyen paravan, maske takmış örgütler ya da taşeron örgütler kullanılmaktadır. Hibrit savaşta hedef ülkeleri istikrarsızlaştırmak amacıyla “yabancı savaşçılar”, “göçmenler”, “göçmen savaşçılar”, “kaçak mahkûmlar”, “asker kaçakları” promoter olarak kullanılmaktadır.²¹

19 Ali Gök, *Hibrit Savaşlar: Rusya'nın Afganistan (1979) ve Ukrayna (2014) Askeri Müdahaleleri ile İsrail-Lübnan Savaşları (1982, 2006) Örnek Olayları Işığında Tarihsel Mukayeseli Bir İnceleme*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2019, s. 13- 30; 81-100. Ali Nedim Karabulut, “Eski Savaş, Yeni Strateji: Rusya'nın Yirmi Birinci Yüzyıldaki Hibrit Savaş Doktrini ve Ukrayna Krizi'ndeki Uygulaması”, *Uluslararası İlişkiler*, cilt: 13, sayı: 49, 2016, s. 25-42. Şenol Mustafa, “Hibrit Savaş Kapsamında Siber Savaş ve Siber Caydırıcılık, Siber Güvenlik ve Savunma Farkındalık ve Caydırıcılık”, *Grafiker Yayınları*, Ankara, 2018, s. 181-221. Erol Işıklı, Erman Kiraz “Hibrit Savaş Kavramının Yeni Savaşlar perspektifinden İncelenmesi”, *Savsad Savunma ve Savaş Araştırmalar Dergisi*, 2020, sayı: 2, 253-266. Uras Ufuk, “Beşinci Nesil Savaş/ Sessiz Savaş”, Harkul Savunma Araştırma Merkezi, Kasım 2020. “Valeriy Gerasimov, Öngörüle Bilimin Değeri, Yeni Meydan Okumalar Savaşın Şekil ve Usullerini Yeniden Değerlendirmeyi Gerektirmektedir” (“ЦЕННОСТЬ НАУКИ В ПРЕДВИДЕНИИ”) <http://vfes.ru/vpk08476.pdf>; Çeviren: Kemal Üçüncü; Odatv.com; <https://odatv4.com/analiz/cok-konusulan-gerasimov-doktrini-nedir-03051855-138093>.

20 İngilizce- Türkçe Redhouse Sözlüğü. Nedim Şener, *Hürriyet*, 18 Kasım 2022. Gürsel Tokmakoğlu, “PKK ve Promoter” 18 Kasım 2022. <https://politikmerkez.com/konular/guvenlik/pkk-ve-promoter/>

21 Burhanettin Can, “Boğaziçi Kadife Darbe Süreci-5: Göçmenler Üzerinden Kurulan Akrep Kışkacı: “Açık

Deprem bölgesinde yukarıda özet olarak verilen söylemler dikkate alındığında böyle bir olgunun varlığı çok açık bir şekilde hissedilmektedir. Genel olarak din, dil, inanç, mezhep, kültür-medeniyet, örf, âdet, gelenek, görenek, ekonomik farklılaşma gibi özellikler insanlar arasında farklı etkileşimlere, gerilimlere sebebiyet verebilmektedir. Psikolojik olarak gerilimlerin derinleşmesi, sosyal fay hatlarının ortaya çıkmasına imkân sağlamaktadır. Hatta aralarındaki gerilimler, bazen fiilî çatışmaya dönüşebilmektedir.

Bu nedenle hibrit savaş bağlamında göçmenler, hedefe konan ülkede *yeni fay hatları* oluşturmak amaçlı kullanılmaya çalışılmaktadır. Göçmenlerin “gettolar oluşturması” ya da yerli halkla arasına mesafe koyması, yerli halkın sosyo-kültürel yapısına, inanç yapısına, örf, âdet, gelenek göreneklerine, ekonomik yapısına, aile yapısına ters düşecek davranışlar sergilemesi, hibrit savaşın beyin takımı tarafından özel olarak değerlendirilmekte, bu farklılaşmanın tezada dönüşüp çatışmaya sebebiyet verebilmesi için çalışılmaktadır. Süreç iyi takip edilip gerekli çatışma ortamı oluşabilmesi için özel strateji ve taktikler geliştirilmekte, göçmenler içerisine yerleştirdikleri özel aktörler/ajanlar devreye sokulmaktadır.

Bu yaklaşım, ülkede meydana gelen ekonomik ve sosyal sorunların kaynağı olarak göçmenler gösterilmekte, yerli halk tahrik edilmektedir. Hatta göçmenler adına göçmenlerle hiç ilgisi olmayan ajan provokatörler ya da parayla satın alınmış suçlular aracılığıyla ya da göç sürecinde

Kapı Politikası” - “AB Geri Kabul Anlaşması”, *Umran* Ağustos 2022. Burhanettin Can, “Avrasya Satranç Tahtasında Çatışan Stratejiler-2: Hibrit Savaşlar Dönemi”, *Umran*, Mayıs 2022. Burhanettin Can, “Ukrayna Kazakistan Hattındaki Kriz Neyin Habercisidir? 3. Dünya Savaşının mı Yoksa 5. Dünya Soğuk Savaşının mı?” *Umran*, Mart 2022. Ali Gök, *Hibrit Savaşlar, Rusya ve İsrail Örnekleleriyle*, Nobel Yayınları, Ankara, 2021, s. 113-114.

göçmen olarak aralara yerleştirilmiş profesyonel ajanları aracılığıyla yerli halka saldırılmakta, dükkânları, işyerleri tahrip edilmekte, çocukları, kadınları, kızları taciz edilmektedir. Bu büyük afet sürecinde göçmenler üzerinden bu kampanyanın yürütüldüğü gerçeği göz ardı edilmemelidir. Hibrit savaşın ana mekanizması bir taraftan bunları yaptırırken diğer taraftan elindeki medya ve sosyal medya aracılığıyla her türlü kötülüğün kaynağı olarak göçmenleri ve onları ülkelerine geri göndermeyen siyasi iktidarları göstermektedir.

Siyasi iktidarlar gerekli basireti, dirayeti gösteremediği, şeffaflığı, berraklığı ortaya koyamadığı, kendi içerisinde tezatlar sergilediği, kendi hatalarını görmeyip hep başkalarını suçladığı zaman, göçmenler üzerinden başlatılan kampanyanın sonucu olarak bedel ödemektedirler.

Göçmen psikolojisi ile afetzede psikolojisi dikkate alınarak süreç çok hassas bir şekilde yönetilmelidir. Afetlerden çok olumsuz etkilenen yerlilerle göçmenler arasında süreç iyi yönetilemediği zaman çatışmaya kadar uzanacak çok ciddi gerilimler meydana gelebilir, getirilebilir. Bu bölümün başında yörede konuşulanlardan bir kesiti vermemizin sebebi, içlerinde barındırdıkları gerilim ve tehlikenin boyutlarının çok büyük olmuş olmasından dolayıdır. Afet bölgesinin bazı yörelerinde yaşayan halkın bir kesimi kendisini 'ikinci sınıf vatandaş', 'dışlanmış vatandaş' görmekte ve de bunu seslendirmektedir. Bu şuur altı, asrın afeti olgusunda bilerek ya da bilmeyerek, şuurlu ya da şuursuz bir şekilde dışa yansımaktadır.

Psikolojik savaş ajanlarının bunları veya benzerlerini uydurup kullanması, yayması normaldir. Düşman düşmanlığını yapacaktır. Asıl tehlike bazı yörelerde özellikle güneydoğuda, depremsel bölgelerinde yaşayan halkın şuurlarında meydana gelen bu sosyolojik zehirlenmenin farkına varılamaması, varılmamış olması ya da yok varsayılması, önemsenmemesidir.

Afet bölgesinde, yerli halk arasında yukarıdaki ifade edilenleri göz önüne aldığımızda birbirini etkileyen ve arakesitleri oluşan dört ana fay hattının meydana geldiği görülmektedir:

- *Mezhеспel Eksen:* Alevi-Nusayri-Sünni

- *Etnik Eksen:* Türk-Kürt-Arap
- *Etnik-Mezhеспel Eksen:* Sünni Türk/Kürt-Alevi Türk/Kürt-Nusayri Arap
- *Göçmen Eksen:* Etnik ve Mezhеспel Düzlemde, Yerli Halk-Göçmenler.

Oluşan bu fay hatları, bu coğrafyada hayata geçirilmek istenen Büyük Ortadoğu, Büyük İsrail, Kaos, Şehir Devletleri ve İslâm'ın İslâm'la Savaşması projeleri için son derece önemlidir. Bu dört eksende meydana gelen fay hatlarında ne derece enerji vardır, şimdilik bilmiyoruz. Ancak Şer İttifakı ve onun yerli işbirlikçileri tarafından her fırsatta bu fay hatları kaşınacaktır/kaşınmaktadır. Gözlenen o ki sahada sosyolojik savaş amaçlı çok ciddi bir psikolojik harekât yürütülmektedir. Özellikle hibrit savaş kapsamında Şer İttifakı'nın istihbarat ağı, Suriyeli göçmenler ve 'Nusayri Araplar' üzerinden bir provokasyon yapılabilir.

11 ilde meydana gelen deprem sonrasında Türkiye'nin 4. seviye deprem ilanı yaparak dünyadan yardım istemesi sonucu bölgeye, Şer İttifakı'nın da içinde bulunduğu yaklaşık 76 ülkeden arama ve kurtarma ekipleri gelmiştir. ABD, İngiltere, İsrail, İtalya, İspanya ve Fransa'dan gelen ekipler genellikle istihbarat ağırlıklıdır. Türkiye'ye deprem bölgesine yardım amaçlı olarak gelen ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) böyle bir yapıdır. Wikileaks belgelerine göre "CIA'nın Finansal Kolu" olup ABD'nin "dış yardımını" yöneten kurumlardan biridir. 'Arap Baharı'na, Suriye ve Irak'taki terör örgütlerine, Venezuela'daki protestolara finansal destek sağlamıştır.' Kadife darbeci 'Soros'la birlikte özel bir ilişkisi bulunmaktadır.' Böyle bir yapıdan 160 personel 6 Şubat'ta Türkiye'deki deprem bölgesine gelmiştir. 34 DART (USAID'in Afet Yardım Müdahale Ekibi) personeli bölgede kalmış, diğerleri 20 Şubat'ta Türkiye'den ayrılmışlardır.²²

ABD'nin yayımladığı raporda, depremle ilgili ABD 'yardımları, bizzat USAID ekiplerince Adıyaman'ın Karagöl köyüne, Hatay'ın Hassa ve Samandağ ilçelerine, Kahramanmaraş'ın Elbistan, Göksun ve Pazarcık ilçelerine verilmiştir.²³

22 Eray Çelebi, "Demografik" tehlike ABD raporunda... CIA deprem bölgesinde rakamları tutmuş", *Veryansın*, 10 Mart 2023.

23 Eray Çelebi, *agy*.

USAID raporunda 1 Mart itibarıyla Hatay'dan yaklaşık 774 bin, Adıyaman'dan 489 bin 100 ve Kahramanmaraş'tan en az 252 bin 300 kişi olmak üzere tüm deprem bölgesinden yaklaşık 2,7 milyon kişinin göç ettiği ifade edilmektedir. Raporunda yaklaşık 14 milyon kişinin olumsuz etkilendiğinin ve bölgenin "demografik yapısında" iç göçten dolayı bir değişimin olduğunun altı çizilmektedir. Raporunda dikkat çekilen başka bir konu da ABD Dışişleri Bakanlığı Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu'nun (PRM) UNICEF'in geçici barmaklara dönüştürülen 100'den fazla gençlik merkezindeki çalışmalara katıldıkları, kimsesiz çocuklarla özel olarak ilgilendikleri, onları daha güvenli bölgelere taşıdıkları olgusudur.²⁴

Soros ile iş tutan bir yapının deprem bölgesinde böylesine rahat hareket etmesi, istediği yere istediğini verebilmesi, kimsesiz çocuklarla ilgilenmesi gelecekte ciddi bir tehlike oluşturabilir. O nedenle bu yapının ilişki kurduğu tüm yapılar mercek altına alınıp takip edilmeli ve gerekli tedbirler alınmalıdır. "ABD'li diplomatlar hemen deprem bölgesinde olmalı ve ihtiyaçları bağımsız olarak belirlemeli. Türk Hükümeti, örneğin deprem bölgesindeki Kürt kasabaları ve köylerine yardım etmek istemezse, ABD bunu doğrudan yapmalı!"²⁵

Yukarıda dikkat çektiğimiz ABD'nin USAID yardım ekibinin özellikle Kahramanmaraş, Adıyaman, Hatay (Samandağ, Antakya, İskenderun) ile ilgilenmesi bu açıdan değerlendirilmelidir. USAID ekibinden geride kalan ve köylere giden 34 DART (USAID'in Afet Yardım Müdahale Ekibi) personelinin faaliyetleri çok dikkatli şekilde takip edilmeli ve ilişki zincirleri ortaya çıkarılmalıdır. Asrın afetinde dikkat çeken bir başka nokta da Şer İttifakı'nın, "Suriye'deki depremzedelere yardımı" ileri sürerek Türkiye ile Suriye arasında daha fazla sınır kapısının açılmasını istemesidir. Böyle bir zamanda Şer İttifakı Suriyeli depremzedelere yardım etmek için Irak, Ürdün ve Lübnan'ı ve Suriye'nin Lazkiye ve Tartus limanlarını çok rahat bir şekilde kullanabilirdi. Fakat kullanmak istemekte-

24 Eray Çelebi, *agy*.

25 Cihat Yayıcı, "Dünya Tarihinin En Büyük Deprem Yıkımı ve Sonrası...", 13 Şubat 2023, <https://www.tv100.com/dunya-tarihinin-en-buyuk-deprem-yikimi-ve-sonrasi-makale-651999>

dir? Niçin? Gerçekte amaçları Suriye'ye yardım değildir. Suriye'deki depremzedelere yardım adı altında gizli örgütlerini, Türkiye'ye ve Suriye'ye getirip halkın arasına doğal olarak yerleştirmektedir. Yardım kuruluşu adı altında Türkiye ve Suriye'ye sokulacak olan bu gizli ihanet şebekesi yeri ve zamanı gelince harekete geçirilecektir. Bu Türkiye'ye karşı kurulmak istenen bir başka tuzaktır!

SONUÇ

Asrın felaketi olarak nitelendirilen ve yaklaşık 14 milyon insanı ve ekonomiyi derinden etkileyen bir kargaşa ortamında, hemen hemen her şeyini kaybetmiş farklı toplum kesimlerinin kolayca tahrik edilip bir sosyal patlamaya sebebiyet verilmesi mümkündür. Yukarıda ifade edilen dört fay hattında oluşan gerilim hem millet hem gönüllü kuruluşlar hem de devleti yönetenler tarafından bu açıdan mutlaka değerlendirilmeli, gereken tedbirler alınmalıdır.

Böyle bir sosyal patlamanın meydana gelmesi için başta siyasetçiler olmak üzere depremden fiilen mağdur olmamış farklı toplum kesimlerinin, özellikle dinî hassasiyeti yüksek olanların, *sosyal gerilimi düşürme konusunda* aşırı hassas olmaları, kısır parti çekişmelerine girmemeleri önemlidir. Hangi siyasi parti olursa olsun, tüm siyasiler hep birlikte hareket ederek, birbirine muhalefeti şimdilik terk ederek insanların temel haklarını -insanın sağlıklı yaşam hakkı doğrultusunda- toplumun lehine olacak şekilde çözüme kavuşturmak üzere omuz omuza vermelidir.

Müslümanlar herkese karşı affediciler, merhametli ve şefkatli davranmalıdırlar. Bu başarıldığı takdirde ülkenin birlik ve beraberliği sağlanacaktır. Bu büyük afet en az zararla atlatılarak ülke içinde barış ve huzurun kapıları açılacaktır. Böyle bir dayanışmaya sahip bir ülkeyi, Şer İttifakı'nın yıkılması da mümkün değildir. Bunun için Şer İttifakı'nın istismar edip kullanabileceği tüm olumsuzluklar adil bir şekilde ortadan kaldırılmalıdır.

Bununla beraber aşağıdaki tedbirlerin acil olarak alınması gerekmektedir:

- Afetler zinciri sonucu meydana gelen iç göç olgusunun yörenin *demografik yapısını* değiştirmesine, yörede etnik-mezhepsel-göçmen fay hattının meydana gelmesine müsaade edilmemelidir.
- Türkiye sosyo-psikolojik savaş merkezli bir hibrit savaşın muhatabıdır. Bu savaşın etkin unsurlarından biri *promoter* olarak kullanılan yabancı göçmenler ve savaşçılardır. Bu nedenle yaklaşık 5-6 milyon civarındaki yabancı göçmenlerin Türkiye'nin belli bölgelerinde yerli nüfusun aleyhinde olacak bir oranda yerleşmesine müsaade edilmemelidir.
- Yabancı göçmenlerin, ülkelerine güvenli bir şekilde dönmelerinin çareleri aranmalıdır. BM sorumluluk üstlenmelidir.
- AB ile 2013 yılında imzalanan "Geri Kabul Antlaşması" iptal edilerek göçmenlerin/sığınmacıların AB ülkelerine gitmesinin yolu açılmalıdır.
- Afet bölgesinde yabancılara mülk satışı yapılmamalıdır. Yerli insan unsuru üzerinden yapılan hileli satışlar deşifre edilip hukuki işlem yapılmalıdır.
- Türk vatandaşlığı verilen yabancıların özellikle Suriyelilerin ilişki zinciri özel takip altına alınmalıdır.
- Hatay, Akdeniz'e çıkışın çok önemli bir çıkış kapısı ve ticaret alanıdır. Bu nedenle stratejik öneme haizdir. Hatay Suriye haritalarında, Suriye toprağı gösterilmektedir ve Suriye buranın kendisine ait olduğunu iddia etmektedir. Yol boyu Suriye yönetimi PKK'yı korumuş, Suriye'nin PKK üssü olarak kullanılmasına imkân vermiştir. Suriye'nin bu yaklaşımlarından dolayı 1980 yılında Hatay'da yabancılara toprak satışı yasaklanmıştır. Ancak 2000 sonrasında bu yasak kaldırılarak yabancılara mülk satışlarına izin verilmiştir.²⁶ Bu satışlar bugün durdurulmalı hatta mümkünse yapılan tüm satışlar iptal edilmeli ve devlet tarafından geri alınmalıdır.

26 Naim Babüroğlu, "Atatürk'ün Emaneti Hatay'ı Bekleyen Tehlike" *Yeni Çağ*, 22 Şubat 2023. Saygı Öztürk, "Seyirci Kalırsanız, Hatay Elimizden Çıkar!", *Sözcü*, 21 Şubat 2023.

Müslümanlar herkese karşı affedici, merhametli ve şefkatli davranmalıdırlar. Bu başarıldığı takdirde, ülkenin birlik ve beraberliği sağlanacaktır. Bu büyük afet en az zararla atlatılarak, ülke içinde barış ve huzurun kapıları açılacaktır.

- Afet Bölgesindeki demografik yapıdaki değişim sorunu, Büyük Ortadoğu, Büyük İsrail, Şehir Devletleri ve İslâm'ın İslâm'la Savaştırılması projeleri bağlamında değerlendirilip gerekli tedbirler alınmalıdır.

Bugün Şer İttifakı'nın satranç tahtasında piyon olarak yer alanlara, 1. Dünya Savaşı'nda piyon olarak yer alan Şerif Hüseyin ve oğullarının akıbetini unutmamalarını tavsiye ederiz. *Süreçte yapılacakların hepsi en güzel tarzda mücadele ilkesine göre olmalıdır.* Bu ilke söylenmesi gerekeni, yapılması gerekeni en estetik, en hikmetli ve en basiretli bir şekilde, muhatabın kalbini etkileyebilecek ve etkilenip öğüt alabilecek bir üslupta, bir tarzda ifade etmek veya yapmak demektir. Muhatabın kalbinde, vicdanında titreme meydana getirebilmektir, düşünmesini sağlayabilmektir. Kötülükleri iyilikle uzaklaştırabilmektir. Bedduacı değil duacı olmaktır. Kendi içinde tutarlı olmaktır. Sabırla dağ devirmektir. Özellikle siyasetin dili kin ve nefretle bozulmamalıdır. Bugün, kendisini öldürmek isteyen kardeşlerine karşı Hz. Yusuf gibi davranma ve Yusuf gibi, "Bugün size karşı sorgulama-kınama yoktur." diyebilme günüdür.

Bu ülkeyi seven insanların kendi nefisleri aleyhine de olsa hakkı ayağa kaldırması ve adaleti hakım kılması şarttır, hatta zorunludur (5 Mâide 8). Bugün büyük afetin neden olduğu kargaşa ortamında medya ve sosyal medya üzerinden yayılan aslı astarı olmayan yığınla kirli bilgi, tahkik edilmeden alınıp paylaşılmaktadır (4 Nisa 83). Bu, son derece yanlış ve tehlikelidir.

Henüz vakit varken!

DEPREMİN KIRDIĞI KÜLTÜREL FAY HATLARIMIZ HAKKINDA TEOPOLİTİK BİR İNCELEME

— MEHMET FATİH BİRGÜL —

Ülkemiz ve milletimiz, çok büyük bir deprem felaketi yaşadı. Vatan topraklarını kesen fay hatlarındaki büyük kırılma, güzide şehirlerimizi, kasaba ve köylerimizi şiddetle saldı. On binlerce bina çöktü; enkaz altında kalan on binlerce insanımız vefat etti. Uzun yıllar içinde teşekkül etmiş ve gelişmiş içtimai ve iktisadi düzen ağır hasar aldı; şehirler boşaldı. Ebeveynini kaybeden evlatların ve evlatlarını kaybeden ebeveynlerin feryatları yürekleri dağladı.

Bir insanın bireysel olarak yaşadığı büyük sıkıntılar, onun şahsi hafızasında ve kişiliği üzerinde elbette ciddi izler bırakır. Esasen insanın tecrübe ve görgüsü de işte böylelikle oluşur; çünkü bir insanın hayat tecrübesi, aslında yaşadığı dert ve ıstırapların ortalamasından ibarettir. Ancak yaşanan felaket, toplumun hemen tamamını etkilemişse, o zaman toplumsal hafıza ve kolektif tecrübe üzerinde de derin izler bırakması beklenir. Nasıl ki, bizce tarihi mahiyeti hâlâ meçhul olan Nuh tufanı, aradan geçen binlerce yıl içinde tüm insanlığın hafızasında silinemez mitolojik ve epik izler bırakmışsa, yaşadığımız deprem de toplum üzerinde uzun yıllar sürecek psikolojik tesirler bırakabilir. Nesillere sirayet edecek böyle bir travmanın oluşturduğu kolektif hatıralarının etkisini azaltabilecek yegâne husus, bizim milletimize özgü toplumsal ve kültürel hafıza zafiyeti olabilir ancak.

ZİHNİYETLER VE İNANÇLARIN OLUŞTURDUĞU FAYLAR

Mamafih bu büyük deprem felaketi, yalnızca toprağın altını kazıyan fay hatlarını kırmakla yetinmedi. Aynı zamanda milletimizi bir arada tutan kültürün derinlerindeki karşıt zihniyetler ve inançların oluşturduğu fayları da harekete geçirdi ve şiddetle kırdı. Böylece sarsıntı ve yıkım, sadece biyolojik varlığımızı içeren maddi

boyutta değil, kişilik ve kimliğimizi oluşturan manevi ve soyut alanda da büyük hasarlara yol açtı. Çünkü bir kez daha anladık ki, toplumu teşkil eden bireyleri bir arada tutması gereken müşterek kültürümüzde derin çatlaklar bulunmaktadır. Her türlü harici müdahale için en elverişli aparat olan bu çatlaklar iç çatışmaya sebep olarak milletin enerjisini ve zamanını heba etmektedir.

Deprem faciası -Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i yarması gibi- bu milleti ortadan ikiye bölen değer, inanç ve zihniyet faylarını bariz biçimde tekrar ortaya döktü. Bence bu kırılmanın en çarpıcı örneklerinden biri, bir depremedeyi enkaz altından çıkarırken sevinçten tekbir getiren kurtarma ekibinin görüntüleri karşısında "Burası laik bir ülke; böyle şey olur mu?!" diye azar çeken gazeteci-programcının sözleriydi. Aslında bu tepki, aynı kanaate sahip birçok insanın zihniyetini dile getirmekteydi. Buna karşılık, aynı 'tekbirle kurtarma' görüntülerini izleyen başka milyonlarca vatandaş ise, üzüntüyle çakıldıkları ekran karşısında, söz konusu ekiple birlikte tekbiri tekrarlamışlardı. İki zihniyet ve dünya görüşü arasındaki kapatılamaz uçurum, ne yazık ki 'tekbir'e duyulan nefretin alenen sergilenmesiyle kendisini göstermiş hatta "Deprem bölgesinde tekbir getiren gruplar peydah oldu!" başlığıyla hazırlanan klipler servis edilmişti.

Hülasa depremin ilk dakikalarından itibaren, herkes kendi dünya görüşü ve zihniyeti ile konuşmaya ve yorum yapmaya başladı. Bu hususta, 'Baraj patladı, kaçın!' paylaşımlarının neden olduğu paniğin ve zararın şahitliğiyle, ne derece kontrolsüz olduğu bir kez daha açıkça anlaşılan sosyal medya platformları, her türlü manipülasyona dair olağanüstü elverişliliğini kanıtladı. Arap sonbaharını başlatan Twitter ve Facebook, kitlesel nefret ve şiddet başlatmak isteyenlerin

biteviye teşebbüslerine şahit oldu. Kimileri bilimsellik üzerinden kader inancını mahkûm etti. Kimileri de uzatılan mikrofona boynu bükük “Bugüne şükür” diyen depremzedelere “İslâmcı iktidarın ürettiği cahil cühela!” deyip nefret kustu. Daha önce Cuma namazında hutbe okuyan imama “Niçin Atatürk’e rahmet okumuyorsun?” diye bağırıp camiye terk eden kimileri ise, mültecilere saldırmak için bariz yalanlar uydurdu ve hatta Diyanet personeli birkaç genç linç edilmesine sebep oldu. Televizyondaki aşçıbaşılık yarışmasıyla tanınan bir müptezelin, “Mülteciler takı çalmak için cesetlerin kollarını kesiyor!” diye ağlayarak yaydığı yalan haber, provokasyonun hangi korkunç ve iğrenç boyutlara uzanabileceğini açıkça gösterdi.

Hülâsa herkes içindekini, şüphesiz kendine özgü bir tarzda dışarıya çıkardı. Elbette toplumumuzda beceriksiz, liyakatsiz, ahlaksız, hürsüz ve paragöz tipler eksik değildi ve hatta fazlası vardı. Ama milyonlarca insanı etkilemiş afetin içinde, başka afetler oluşturmanın kime ne yararı olabilirdi? Bu şiddetli öfke ve nefret nereden geliyor ve nereye gidiyordu?

Aslına bakılırsa, tüm bu canlı yayınların, açık oturumların, Twitter, Instagram ve Facebook paylaşımlarının ana teması -pek azı müstesna- sadece görünüşte depremdi. Biraz dikkatle bakıldığında, asıl meselenin -ne yazık ki- aslında deprem değil siyaset olduğu bariz biçimde görülmüyordu. Nitekim tüm bu tartışmalar ve paylaşımlar içinde, aynı toplumda ve iç içe yaşayan iki zihniyet ve değer sisteminin uzlaşırılmaz çatışmasına bir kez daha şahit olmaktaydık. Zira yapılan her türlü eleştiri ve yorumun özü, mutlaka siyasete uzanmakta ya bir tarafa sempati ya da diğer tarafa nefret içermekteydi. Böylelikle siyasi görüşünden ve siyaseten nasıl görüldüğünden bağımsız biri olarak salt depremzede, maalesef ekranlarda pek nadir olarak görülebildi. Nitekim depremden birkaç hafta sonra muhalefetteki aday krizinin gündemin en önemli maddesi olması bu durumun en kesin kanıtıydı. Güneş doğduğunda yıldızların kaybolması gibi, diğer tüm meseleler gölgeye çekildi ve seçimler yegâne tartışma konusuna dönüştü.

Açıkçası, kökü Tanzimat’a uzanan ve çarpık Batılılaşma ve modernleşme maceramızdan

Bir kez daha anladık ki, toplumu teşkil eden bireyleri bir arada tutması gereken müşterek kültürümüzde derin çatlaklar bulunmaktadır. Her türlü harici müdahale için en elverişli aparat olan bu çatlaklar, iç çatışmaya sebep olarak milletin enerjisini ve zamanını heba etmektedir.

sürekli beslenen bir zihniyet ve kültür kırılması- nın, milleti ikiye böldüğü bir sır değil. Hepimiz bunun farkındayız. Buradaki mesele, elbette Müslüman olmak ya da olmamak da değil. Bir insan, kendi vicdanının hükmüyle İslâm’a inanabilir ya da inanmayabilir. Fakat dün olduğu gibi bugünkü manzara da gösteriyor ki, aslında bütün mesele ayaklarımızın nereye bastığıyla, belki daha doğrusu nereye bastığımızı kavrayabilmekle ilgilidir.

İNSANIMIZI BİR ARADA TUTAN GÜÇ

Acaba farkında mıyız? Bu toprakla ilgili olan her şey, aslında doğrudan İslâm’la ilgilidir ve bu memlekette hiçbir toplumsal mesele İslâm söz konusu olmadan layıkıyla anlaşılabilir ve tahlil edilemez. Bu durumun sebebi ise son derece basit ve tarihseldir. Atalarımız bu topraklara geldiğinde yanlarında sadece İslâm vardı. Onlar, bu toprakları İslâm ile fethettiler ve hâlihazırdaki halk ile İslâm üzerinden kaynaştılar veya ayrıştılar, kurdukları devlet çatısı altında milletleşme sürecini de İslâm ile katettiler.

Bir toplumda insanları bir arada tutan ve büyük bir organizasyon hâline getiren temel güç inançtır. Çok farklı hatta çelişen ve çatışan yorumları bir arada bulursa da ‘inanç’, insanların davranış normlarını üreten ve düzenleyen ahlaki bir birlik meydana getirir. Bu nedenle bireysel olarak Müslüman olup olmamak değil, içinde yaşadığı ve mensubu olduğu milletin değerleriyle duygusal bir bağının olup olmaması önemlidir.

Bu bağ, özellikle aydın tabakasında Tanzimat’tan beri çatlamış ve nihayet tam tersi bir kutba dönüşmüştür. Hilmi Ziya Ülken, 1931

yılında yayınladığı *Aşk Ahlâkı*'nın önsözünde, bu kopukluğu basit ve açık biçimde şöyle ifade etmişti:

“Kitap hakkında söylediğim bu girizgâh mahiyetindeki birkaç sözden sonra artık onun bilvasıta takip ettiği gayelere intikal edebilirim. Bunlardan birincisi ve belki en mühimi, şüphe yok ki, halkla münevverler arasında mevcudiyetini hissetmemek imkân haricinde olan büyük irtibatlılık meselesidir. Uzun bir müddetten beri kulaklarımızı dolduran bütün halkçılık temayüllerine rağmen kanaatimce, bu derin boşluk asla doldurulmuş değildir. Hatta bir noktadan daha ziyadeleşmektedir... Çünkü evvela münevverler zümresi ismini verdiğimiz teşkilatsız ve gayri muayyen kütle, müşterek ahlâkî ve fiilî mebdelere malik olmaktan çok uzaktır. Saniyen, halkçılık, halka inmek değil, fakat halkı kendine çıkarmak manasına anlaşıldığı takdirde bir kıymet ifade eder. Hâlbuki halkı çıkarmak için, halka rehber olabilecek evsafa malik olmak, onlara ahlâk ve fiilî sahada numune ve misal olabilmek lazımdır.”¹

Neredeyse bir asır sonra bugün, Hilmi Ziya'nın tespitini tekrar sorguladığımızda, hemen hiç mesafe kat edemediğimizi herhalde itiraf etmek gereklidir. En azından deprem felaketi ardından ortaya çıkan manzara böyle olduğunu göstermektedir.

Şimdi, özellikle aydın tabakada kendisini gösteren bu kültür kırılmasının nasıl bir şey olduğunu daha iyi anlamak için, CHP tek parti döneminin rijit Batılılaşma ve modernleşme uygulamalarının zirvede olduğu -ilginç bir şekilde yılbaşının da Ramazan ayına rast geldiği- 1936 yılına gidelim. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu'nun neşrettiği akademik bir mecmua olan *İş'te* yayımlanan ve kültürel kırılmamızın kökenlerine ışık tutan -yazarının dönemin aydınlarından olduğu açıkça anlaşılan- imzasız bir mektubu okuyalım:

“Anadolu'nun muhtelif yerlerini gezdikten sonra Ankara ve İstanbul'u da dolaşmış olan bir okuyucumuz, bize şunları yazıyor: 'Bu yılbaşı Ramazan ve Bayramla karıştı. Mamafih İstanbul'dan başka yerlerde yılbaşının vücuda

getirdiği bir başkalık yoktur. Fakat İstanbul'a gelince bu başkalığı hissettim. Size ilkin Kayseri ve Ankara'daki intibalarımı kaydedeyim. Ramazan'ın ortasında Kayseri'de idim. Mevlit ve halk türküleri plakları, Mısır'dan dinlenen Kur'ân sesine karışıyor. Ankara'da bu hal dikkatimi daha çok celbetti. Yenişehir'le Cebeci'nin bir kısım mahalleri bir tarafa, bütün Ankara Mısır radyosundan Kur'ân dinliyor! Hacı Bayram Camii'ni dolaştım; yer bulamayan çarşafli kadınların saç kavgasına şahit oldum! Camiden boşanan halk ile beraber müthiş ve tahammül edilmez bir kir kokusu dışarının saf havasına karıştı. Sahur yemeğini bekleyen bir kısım erkekler, Başvekâlet binası yanındaki bir kahvede radyodan pek yanık sesli bir Mısır hafızını dinlediler. Ramazan sonunda İstanbul'a geldim. Hacı Bayram'ın ikinci bir numunesini Bayezit Camii'nde buldum. Bir farkla: Hafızların ve hocaların önünde kılıkları pek asrî hanımlar cemaate başka bir renk vermekte, ahiret korkusu ile, kadın güzelliği arayan geniş yüreklilerin dünya endişesi birbirine karışmakta idi! Başları ya çıplak veya pek garip şekilli takkelerle örtülü erkekler, zarif iskarpinlerini havada tutan ipek çoraplı kadınlar burada ne arıyorlar diye bir teviye [biteviye] kendi kendime soruyordum. Bilmem Bayezit'ten daha öteye geçtiniz mi? Şehzadebaşı'nda küçük bir camide 25 yaşlarında bir Türk kıızı Kur'ân okuyor. Yeldirmeli bir sürü hanım, genç kızın titrek sesine tutulmuş gibiydi. Biraz ileride Fatih Camii'nde on dört yaşında bir kızcağızın hafızlık merasimi yapıldı. Fakat 'bu kıza eski harfleri kim öğretti ve kocaman Arapça cildi onun hafızasına ne diye doldurdular?' diye bir düziye kendime soruyordum. Muhtelif camilerin kitap sergilerini dolaştım. Kur'ân nüshaları, yeni harflerle küçük sureler, ilmihaller gırla gidiyor. 'Değişen şekillere rağmen, geçmişin ruhu ve tarih nasıl yaşıyor?' diye uzun uzun düşündüm. Toprak ile düşünme denen şey arasında ilişik bulunduğunu söyleyen mecmuanız bu hadiseleri görüyor mu? Türkiye'de dinî hayat ne vaziyettedir? Her sene daha hararetlenen bu yaşayış marazî bir şey midir? Anadolu'da ve İstanbul'un asıl İstanbul, yani Türk olan kısımlarında gittikçe daha taşan dinî hayat, normal, güzel ve derin bir din duygusundan mıdır yoksa Anadolu'da ve İstanbul'un fakir semtlerindeki iktisadî sefalet karşısında dilsiz halkın son bir sığınağı mı? Kısası ortada düşünülecek bir cemiyet hadisesi

1 Hilmi Ziya, *Aşk Ahlâkı*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1931, s. V.

var mı? Yoksa çöken bir medeniyetin son parıltılarıdır diye eli bağlı, sâkit kalmak mı gerek? Mademki, düşünürken Frenk meselelerini değil, bu toprağın elle tutulur hadiselerini göz önüne almak yolunu güdüyorsunuz, bu noktaları size yazmak, aydınlanmak isteyen bir okuyucunuza vazifedir sanıyorum.”²

Burada tafsiline gerek ve imkân olmayan nice aşırı uygulamayla toplumsal alandan dışlanmış İslâm’ın, nasıl olup da halk arasında tekrar filiz verdiğine dikkat çeken bu mektubun sonuna Fındıkoğlu şöyle bir cevap kaydetmiştir: “Şimdilik bizim bu okuyucuya verecek cevabımız yoktur. Okuyucumuzun yazdıklarını olduğu gibi sayfalarımıza geçiriyoruz.”

İSLÂM’IN BİRİNCİL ETKİSİ

Peki, aradan geçen bunca zaman içinde, bu soruya cevap bulabildik mi?

Maalesef, ortalama halk üzerinde İslâm’ın hâlâ birincil etkisini açıklamak için, köyden kente göç gibi fazlasıyla pozitivist ya da Amerika’nın yeşil kuşak projesi gibi fazlasıyla komplocu veya hidayet romanları düzeyini pek aşmayan fakat sonuçta daima oldukça yetersiz açıklamalar dışında önümüzde diş dokunur bir izah yoktur. Buna karşılık, resmî ideoloji açısından Batılılaşmayı temel hedef almış bir yapı içinde, İstiklal Marşı’nın şu mısralarını sürekli okuyan bir milletin, nasıl bir zihnî, duygusal ve kültürel kırılmaya sürekli ve sürekli duçar olduğu nadiren tartışılmaktadır:

“Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
“Medeniyet” dediğin tek dişi kalmış canavar?”

Eğer bir millet, boğazına sarılmış olan ‘medeniyet’in yani insanlığa şamil ve evrensel olduğu ileri sürülen Batı uygarlığının, aslında tek dişi kalmış bir canavar olduğuna inanıyorsa ve kendisine sunulan sosyal yapının yegâne temel hedefi ‘Batılılaşmak’ ise, ortaya kültürel şizofreninin çıkmasından daha normal ne olabilir?

2 “Bu Ramazan’da Görülen Şeyler”, *İş Mecmuası*, NU: 1, Yıl 2, İkinci Kanun-Mart 1936, s. 28-29.

Buradaki asıl mesele şudur: Batı’nın bilim ve teknolojisine, sanat ve edebiyatına, bütün bir yaşam biçimine hayran olup Batılılaşmayı ideal haline getirdiğinizde, İstanbul’un fethini işgal olarak gören, Türklerin niçin Hristiyan değil de Arapların dini olan İslâm’a girdiğine içten içe hayıflanana bir zihniyetin yetişmesine de ardına dek kapı açmış olursunuz. Fakat daha kötüsü, o hayran olunan Batı, içinizde kendisine üç beş kuruş fonlama karşılığı hizmet edecek insanları bol miktarda bulabilir. Bu hususta geçen asırda konuşan Said Halim Paşa’ya kulak vermek, nasıl bir kısır döngü içinde olduğumuzu açıkça ortaya koymaktadır:

“Aydınlarımız, Batı’da şaşaalı, hoş giden zevklerle dolu, parıltılar saçan bir medeniyet gördüler. Bu parlak medeniyetin aydınlık güzelliği ile gözleri kamaştı. Gördükleri bu güzel eserleri, o medeniyeti meydana getiren sebepler zannettiler. Batı’nın yaşayışını, memleketlerine tatbik etmenin, dertlerine çare olacağına inandılar. O vakitler bu medeniyetin bütün incelikleri ve parlaklıkları ile görüldüğü yer Fransa olduğundan, takip olunan medenileşme gayesi de Osmanlı toplumunu Frenkleştirmekten ibaret kaldı. Böylece Fransız ahlâk ve âdetlerinin taklidi ve fikirlerinin benimsenmesinden başlanarak, meziyetlerinin hatta noksanlarının alınmasına özenildi... Tahsil için, sefaret vazifesi ile memur olarak, Batı memleketlerine giden gençlerden, ecnebi ahlâk ve yaşayışını benimsemiş olarak dönenler pek çoktu. Bunlardan başka, çeşitli milletlerin her biri, yurdumuzda hayranlar, taraftarlar ve fikirlerini yayan kimseler kazanmak için, mâli müesseseler veya öğretim teşkilatları kurdular.”³

KÜLTÜREL AŞAĞILIK KOMPLEKSİ

Bugünü düşündüğümüzde, yüz sene öncesine ait bu tespitlerin özündeki güncellik ve geçerliliğe hayret etmemek elde değildir. Benzer bir kültürel aşağılık kompleksi ve özellikle Batılı devletlerin içimizden kendilerine hayran ve taraftar zümresi oluşturmak için kurdukları mali müesseseler ve öğretim teşkilatları ne yazık ki faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu faaliyetlerin ürünü ise daima Batı’yı idealize eden ve

3 Said Halim Paşa, “Buhran-ı İçtimaimiz”, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İz Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 110-111.

buradan devşirdikleri psikolojik baskıyı Batı'nın telkinlerini haklı görmeye yönlendiren sözde aydın zümresinin yetişmesi ve kilit noktalarda hâkimiyet kavgasına girişebilmesidir.

Son birkaç yılda göze çarpan husus, ilk bakışta sanki gayet doğal ve kendiliğinden imiş gibi sunulan ama dikkatle bakıldığında son derece planlı ve organize biçimde işleyen İslâm'a saldırı furçasındaki artıştır. Deizm ve ateizm tartışmalarından başlamak üzere genç nesillerin dinden soğuduğunu ve milletin artık İslâm ile ilgili konularda duyarsızlaştığını işleyen propaganda, özellikle geçmişte İslâmcı yahut İslâmî ilimlerle uğraşmış fakat sonra inancını yitirmiş birkaç kişinin isminin ön plana çıkmasıyla hız kazanmıştır. Bu incelikli propaganda dahi özellikle sosyal medya platformları aracılığıyla yürütülmektedir. Artık neredeyse paralel bir gerçeklik evreni olmaya yaklaşan sanal dünya, Türkiye'deki gençlerin çok mutsuz olduğunu, İslâm'dan ve -bilinçaltında İslâm ile eşitlendiği açıkça anlaşılan- Türkiye'den soğuduğunu ve demokrasi cenneti, para içinde yüzen Batı'ya kaçmak için kuyruğa girdiğini yaymaktadır!

Peki, İslâm'ın ve Kur'an'ın çağdaş insan için yetersizliği, arkaikliği ve ilkelliği hakkında usunu uslamlayıp ileri geri konuşanlar içinde, kullanılan malzeme ve zihniyet bakımından geçen asrın namlı müsteşrikleri Goldziher'den, Renan'dan, Dozi'den farklılık var mıdır? Hayır, yoktur. Falih Rıfki'nin, Yakup Kadri'nin, Aziz Nesin, Nurullah Ataç, İlhan Arsel ya da Turan Dursun'un söylediklerinden farklı bir şeyler var mıdır? Elbette yoktur. Hatta bugünün Prometheus'larının tüm bu söylemleri ve zihniyeti, hepsinin Türkiye'deki atası sayabileceğimiz Tefvik Fikret'in "Tarih-i Kadim" adlı şiirine irca edilebilir:

"Beşerin köhne sergüzeştinden
Bize efsâneler terennüm eden;
Bizi, âbâ-i bî-vücûdumuzun
Cevf-i mâzîde bir siyah ve uzun
Gece teşkil eden hayâtından
Ninniler ihtira edip uyutan

...

Yırtılır, ey kitâb-ı köhne yarın
Medfen-i fikr olan sahîfelerin!
Bunu kimden fakat ümîd edelim;
Bu azîm inkılâb-ı hilkati kim,
Hangi kuvvet ta'ahhüd eyleyecek?

Sahib-i kâinat... Evet gerçek (!).
Sahib-i kâinat olan ceberut,

...

Ve bütün kudretinle sen, mefluç
Çöküyorsun... Ne in'idâm-ı bürûc,
Ne savâik, ne bir hübüb-ı jiyân,
Ne cehennemlerinde bir galeyan;
Ne nazarlar habîri mateminin,
Ne kulaklarda bir tanîn-i hazin...
Kopsa bir zerre cism-i hilkatten,
Duyulur bir tazallüm olsun.
Sen Göçüyorsun da Arş ü Ferş'inle.
Yok tabiatda bir inilti bile
Bilakis her tarafta kahkahalar,
Kizbe ancak riya ve humk ağlar!"

Görüldüğü üzere yüz küsur sene önce Tefvik Fikret, Kur'an'ın ve İslâm'ın göçüp gittiğine kahkahalarla şahitlik ettiğini ileri sürmüştü. Fakat Tefvik Fikret -"Rûbab"ıyla, "Promete"siyle ve "Haluk"uyla- çoktan göçüp gitmiş olmasına rağmen Kur'an ve İslâm hâlâ ayakta. Açıkçası, Türkiye'de dinin şimdiye hep tahkir edildiğini ama tenkit edilmediğini -dolayısıyla en hakiki ikna edici bilimsel tenkidi kendisinin başlattığını- ileri süren eski tefsir hocalarının bu hususu dikkate almaları gereklidir.

İslâmcı saydıkları iktidarı devirmek için İslâm'ı yıkmak gerektiği gibi bir çare keşfedenler, aslında kendi zekâ ve kavrayış düzeylerini ortaya koyuyorlar. Onların teo-politiklerinin 'teoloji' kısmı, Batı düşünce ve kültür tarihi içinde, dolayısıyla Yahudi-Hristiyan gelenekle hemhâl olarak gelişen bir sürecin sonuçlarını Kur'an'a ve İslâm'a taşımaktan ibaret. Aradaki yapısal uyumsuzluk, bütün süslü retoriğe rağmen dikkatli gözlerden kaçmıyor. Dinin özünün esasen mistik olduğunu kavrayamayan bizdeki Voltaire'ler, o hep özendikleri 'us' hâkimiyetinin Batı'yı ve ardından Batı'nın kanını emdiği dünyayı ve insanlığı ne hale getirdiğini hiç düşünmüyorlar. Birisi çıkıp "Peki, sizin dediğiniz yoldan gittik ve salt us ile hareket ettik. İyi ama biz de bu yoldan birkaç asır evvel gitmiş Batı gibi mi olacağız?" dese, acaba ne cevap verilebilir? Batı'nın içinde yetişen ve bilimsel devrimi, makineleşmeyi, insanın robotlaşmasını ve bizzat akılcılığın ve materyalizmin insanın elinden özgürlüğünü nasıl aldığını açıkça gösteren ve şiddetle eleştiren -dinli, dinsiz- onca filozof ne olacak? Madem Batı'nın izinden gideceğiz, öbür Batı'ya da kulak vermek gerekmez mi?

Uslarıyla özgürleştiklerini vehmeden yeni Buchner'lerin teolojisinde tutarsızlık, kendilerini aydınlatan isimlerin farklılığından da anlaşılabilir. Bunlardan biri, ussal aydınlanmasını -yani dinsizleşmesini- Kant'a bağlıyor; bir başkası ise kendisinin şeyhi ve piri olarak Spinoza'yı ve onun *Tractatus*'unu gösteriyor. Oysa Kant, amansız rasyonalist Spinoza'nın en büyük eleştirmeni. Her ikisinin 'din' hususundaki etkileri, farklı sonuçlar üretmeli idi. Demek ortada Kant ya da Spinoza etkisinden ziyade, zaten kuzu yemeye karar vermiş kurtların yüzeysel çıkışları söz konusu.

Geçen asrın pozitivist zihniyetinin üçüncü sınıf uyarlamasından ibaret kendi teolojilerinden başkasını hiç görmeyen bu usçular, kuantum teorisiyle açılan yeni fiziğin neden olduğu yeni evren tasavvurlarından da hiç söz etmiyorlar. On dört asırlık İslam düşünce tarihini birkaç fiskeyle yıkacağını ileri süren kibir âbideleri hiç olmazsa Müslüman düşünce ve kültür tarihi karşısında saygıyla eğilen ve hem insanlık mirası hem de özellikle Batı düşünce tarihi için ne kadar önemli olduğunu eserleriyle ortaya koymuş uzman oryantalistleri hatırlayabilseydiler!

Esasen kendi psikolojilerine dayanan teolojileri gibi politik duruşları da eleştiriye çok açık. Nitekim deprem hakkında konuşurken, büyük can kaybına sebep olan depremlerin hep Müslüman ülkelerde ve dolayısıyla 'siyasal İslâm'ın iktidar olduğu coğrafyada' vuku bulduğunu(!) gevreyerek ileri süren diyalektik veya kapitalist materyalistlerle aynı torbanın içine giriyorlar. Bunun anlamı şu: Bunların asıl ilgilendiği husus ne deprem de enflasyon ne de demokrasi ve özgürlük. Bunların tümü ikincil meseleler ve esas konu iktidar yani politika. Bu noktada en dipte dayandıkları güç ise bu milletin içinden değil -doğal olarak ideal aldıkları- Batı'dan geliyor. Fakat Batı, geçen asırdakinden farklı olarak, Türkiye'nin şu anki hâliyle varlığını sürdürmesine razı değil. Ortadoğu haritasını kendi çıkarları için yeniden şekillendirmek istiyor ve bölünüp parçalanmış dolayısıyla zayıflatılmış bir Türkiye arzu ediyor. Bu hususta millette oluşmuş ortalama bir bilinç var.

Bu arada, oturduğu koltuğundan cami cemaati ortalama Müslümanlarla alay eden yerli Diderot, aslında kendisini dinlediğinde aklı yatan

"Galiba İslâm böyle imiş!" diye içinden geçirirken bir türlü son adımı atamayıp "ezan okundu bir namaz kılayım" diye camiye giden; fakat orada da tatmin olmayıp yine dönüp kendisinin 'us' dolu konuşmalarını dinleyen ve içten içe kendisine hak veren Müslümanlar vehmediyor. Böyleleri var mı? Varsa, kaç kişi bilmiyorum. Ama Sevan Nişanyan'ı ağrılayıp birlikte bu milletin tarihine sövmelerini, medeniyet düşmanı barbar Türklerin gelip Yunan, Roma ve Bizans mirası güzelim Anadolu'nun nasıl canuna okuduğuna dair birlikte ağlaşmaları, bu milletin gözünden ve gönlünden saklı kalmıyor. Böylece bu gibilerin teolojisinin özünün, İslâm'a saldırmak ile bu milletin tarihine ve kimliğine sövmenin ortaklığından ibaret olduğu da açıkça anlaşılıyor. Sonuçta İslâm'a karşı olanın, esasen zorunlu biçimde bu millete karşı olduğu bir kez daha açık seçik ortaya çıkıyor.

Ayrıca Batı'nın, koca Sovyetler Birliği'ni dahi yıkan demokrasi ve insan hakları, çağdaş uygarlık, eşitlik ve kardeşlik gibi -bir zamanlar insanlığı efsunlamış- ideolojik söylemleri, özellikle Arap sonbaharıyla etkisini yitirdi. Bilimsel devrim nasıl tabiatın büyüsunü bozmuşsa, Batı'nın Ortadoğu'da işlediği zulümler de -sömürünün kılıfı olan- uygarlık, demokrasi, hümanizm ve insan hakları söylemlerinin büyüsunü bozdu. Kısacası rüzgâr, önceden olduğu kadar arkalarından esmiyor. İşte bu nedenle yaptıkları teopolitik, seleflerinkine gibi başarısız olmaya daha fazla mahkûm. Allah her şeyi işiten ve görendir.

BİZİM KABAHAHLERİMİZ

Sözün sonunda, biz Müslümanların da şu soruya cevap araması gerek: Yüz elli senelik tarihimiz içinde, sürekli çevrilip duran 'İslâm'a saldırı' oyununun tekrar tekrar sahneye konulabilmesinde bizim de kabahahtimiz var mı?

Evet, elbette var. Medresesi ve tekkesi tefessüh edip çökerken başını kuma gömen atalarımızın devamı olan zihniyet, dün olduğu gibi bugün de İslâm'ın yegâne hâkimi ve savcısı olduğunu iddia etmektedir. Yakmayan kefen ve bulunduğu evin yanmasını engelleyen nalin-i şerif satışıyla geçinenler, Allah'ın insanlığa gönderdiği en büyük muştı ve ilham kaynağı olan Kur'an'a giden yolu tıkamaktadırlar. İslâm'ın ismini duyduğunda tüyleri ürperen namılı gazetecile-

rin, böylelerini gayet nazik biçimde ağırlayıp cennet, cehennem ve kabir ahvali, evrenin yapısı, kıyamet alametleri, Deccal, Mehdi ve Mesih hakkında konuşturmaları kesinlikle iyi niyetli değildir ve açıkça bir operasyondur. Nitekim hemen ardından gelen müteaddit programlarda, pozitivist kilisenin Türkiye başpiskoposunu ekrana çıkartıp, dinin aslında nasıl bir hurafe ve masal, tapılması gereken yegâne putun ise bilim olduğunu bağırtı bağırtı ilan ettirmektedirler. Öte yanda ise firasetten mahrum olan ve Selefilğe karşı politik olarak istihdam edilen bu zihniyet, kendine özgü lafızcılığıyla mezhepçi bir selefilği beslemektedir.

Akademimizin -özellikle ilahiyatların- durumu da ne yazık ki, iç açıcı değildir. En hayati sorunlarımız karşısında ne yazık ki, gerekli derinlikte ve ilmi çerçevede fikir üretimi sağlanamamaktadır. İyi niyetli, çalışkan ve yetenekli akademisyenlerin, birbirleriyle irtibatlı biçimde sorunların üzerine cesaretle gitmeleri gerekmektedir.

Sonuç itibariyle itiraf etmemiz gerekiyor ki, son asırlarda 'İslâm' tasavvurumuzda zuhur eden hastalıklar ile İslâm'ı yok etmeyi misyon edinmiş, Batılılaşmayı -akıl sadece Batı'da olduğu için(!)- 'us' sahibi olup özgürleşmek zanneden aydın zümresinin ortaya çıkışı ve güçlenmesi arasında doğrudan bağlantı vardır. Bu bakımdan yukarıda sorduğumuz soruya Nurettin Topçu'nun verdiği şu cevap ve tespitler, geçerliliğini hâlâ korumakta ve üzerinde ciddiyele düşünmeyi hak etmektedir:

"Fitne ve taassup, İslam'ın en muhteşem rönesansını yaşatan Osmanlıların son asırlarında tekrar canlanabildi. Hacı Bayramların, İbrahim Hakkıların ilâhî dâvası, fetvahânenin mesned ve saltanat sancaklarıyla süslü kapısında katledildi. Asırlar arasında İslam'ın ruhu, katı kaidecilikle, taassubun tehditleriyle, saltanat ve merasim gurur ve tahakkümleriyle eritildi. Dinî müesseseler, dinin ruhundan tamamıyla sıyrıldı; din elbisesine bürünmüş, dinî kaidelere bezenmiş devlet ve dünya müesseseleri hâlini aldı. Bunların etrafında istismarcı bir din adamları sınıfı teşekkül etti. Bu adamlar, içyapısını yüzyılların yıpratmış devletle el ele verdiler ve onun mânevî kudreti hâlinde sömürme sahâlarını mütemediyen genişlettiler. Bunlar, Hac emrinden Cennet vaadına, Mirac olayından

Kur'an'ın kutsallığına kadar bütün İslam inançlarını, tüyler ürpertici bir geri anlayışla, mâna âleminde ayırıp madde dünyasına aktardılar, hepsi hakkında maddi izahlar yaptılar. Böylelikle din içinde en kaba maddeciliğe bağlanmış oldular. Onların dinî materyalizmi, Cenneti de, Miracı da, Kur'an'ı da elle tutulan, gözle görülen olaylar ve varlıklar hâlinde kabul edici bayağı bir pozitivism ile el ele vermiş bulunuyordu. Asrımızın başlarına kadar sürüp gelen ve İslam'ın ruhuna tamamen aykırı olan bu maddeci din saltanatı, kırk yıl önce karşı cepheden gelen ve yine kendisi gibi maddeci olan dinsizliğin darbesiyle az zamanda hıçkırksız, feryadsız yıkıldı. Ancak onun kini yok olmadı."⁴

"Dinî hayat dinamizmini ve onunla yaşattığı ruhu kaybederek binlerce katılmış kaide hâlinde ruhun yaşayışını durdurdu. Ruha illhâmlar, aşkıma kanatlar verecek yerde, vücudumuza emirler veren tamamen hatalı bir dinî gelişme, yaşayan kültürünün bütün kaynağı din olan bir cemiyette insanları, hayat basamaklarında canlıların aşağı tabakalarına doğru adım adım indirdi. Sonunda, bir hayat pozitivismi ile baş başa bıraktı."⁵

"Bir nesil kendini, kaybedilen kendi ruhunu arıyor. Ruh ise arandığı her yerdedir. Kâniatta ruhsuz hiçbir şey yoktur. Eşya, şekil kazanmış fikirlerdir. Allah ise bizim varlıkla her temasımızda hissediliyor. Dinsizlik, hakiki ve geniş mânasında, eşyayı sahip olduğu ruhdan sıyrarak nefsimiz uğrunda bir vasıta gibi kullanmaktır. Bizim buhranımız bir din buhranıdır."⁶

"Meselenin aslı şudur ki, her insanın doğuştan sahip olduğu din ihtiyacı ile selâmet yolunu arayan zümre, ilerlediği öğretim basamaklarında ve memleketin kültür havasında kendisine gerçek din telkinini verebilecek dimağlarla ve Allah yolunu gerçekten bulup da onda yürüyen kalplerle karşılaşmamıştır. Din materyalistleri ve pozitivistleri ona ruhun değil de, duyuların ve beden uzuvlarının dinini tanıtmışlardır."⁷

4 Nurettin Topçu, *İslâm ve İnsan*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 23-24.

5 Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 100.

6 Nurettin Topçu, *Yarınki Türkiye*, s. 259.

7 Nurettin Topçu, *İslâm ve İnsan*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s. 26.

6 ŞUBAT 2023 DEPREMİNE İLİŞKİN SOSYOLOJİK TESPİTLER VE TEKLİFLER

— CELALETTİN VATANDAŞ —

6 Şubat 2023 günü Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Batı Güneydoğu bölgesindeki 11 şehirde gerçekleşen depreme ilişkin sosyolojik tespitleri ve teklifleri içeren bu rapor, 23 Şubat-4 Mart 2023 tarihlerini kapsayan 10 günlük süre içerisinde başta Hatay (Antakya, Samandağ, İskenderun, Arsuz, Hassa, Reyhanlı, Belen, Kırıkhan, Dört Yol) ili olmak üzere Kilis, Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana, İslâhiye, Nurdağı ve Adana'da gerçekleştirilen gözlem, inceleme ve araştırmaların ürünüdür. Ordu ve Emniyet yetkilileri ve çalışanları, bölgenin mültiki amirleri, koordinasyon vali ve kaymakamları, AFAD-UMKE-Kızılay yetkilileri ve çalışanları, STK temsilcileri ve çalışanları, bireysel çabalarıyla bölgeye yardım için gelmiş yardımseverler, köy veya mahalle muhtarları, bölgede ikamet eden vatandaşlar, Suriyeli göçmenler ve sığınmacılar rapora konu tespitlerin ve tekliflerin referanslarıdır. Fotoğraflar için Caner Akkurt'a, rapora katkıları için değerli dostum Ali Cengiz Kalkan'a teşekkür ederim.

TESPİTLER

Bölgedeki sosyal dayanışma çok güçlü. Yaşanan felaket "isyan" ve "itiraz" duygularını değil, "yardımlaşma", "dayanışma", "fedakârlık", "birlik", "kardeşlik" duygularının ve davranışlarının en üst düzeye çıkmasını sağlamış. Hem bölgede yaşayan hem de bölgeye yardım için gelmiş insanlar, kendi mağduriyetlerini, yorgunluklarını dikkate almadan bir başkasına yardımcı

olmanın, bir başkasının eksikliğini gidermenin, bir yarayı tedavi etmenin çabası içerisindedir. Bu, çoğu zaman yakınılan bireysel veya toplumsal zaafaların onarıldığını/onarma imkânı oluşturduğunu görmek adına mutluluk verici bir durum.

Bölge insanı doğal bir afet olan depremin bir felakete dönüşmesinde devleti, belediyeleri, müteahhitleri, yapı denetim firmalarını, mühendisleri... suçlayıcı bir tutuma veya dile sahip değil; felaketin sebebinin "biz" olduğumuza ilişkin ifadeler yaygın olarak dile getiriliyor ve bundan ders çıkarılması gerektiği sıklıkla ifade ediliyor. Bu, bir sonraki afetin bir felakete dönüşmesini önlemek adına önemli bir zihinsel ve sosyolojik imkândır.

Yaşanan felaket, örneklerine medyada rastlandığı üzere bir inanç sorgulamasına kesinlikle yol açmamış, hatta insanlar inançlarına daha sıkı sarılmış durumdalar. Çünkü Allah'ın, yerleşimcilerin din ve ahlaklarına göre yer altı tabakalarının rotasını değiştirmeyeceğini, dolayısıyla deprem felaketine yönelik tedbiri Allah'ın değil "bizim" almamız gerektiğinin bilincine acı bir deneyimle ulaşıldığı bölge insanlarında kolaylıkla gözlemlenebiliyor.

Yaşanan felaket, insanların bir hayat muhasebesi yapmalarına yol açmış. Dini ve mezhebi çok farklı insanlar hayatın geçiciliği, peşinde koşturulan mal, makam gibi şeylerin anlamsızlığı/değersizliği konusunda hemfikir olmuş gibiler.

Antakya

Bölge insanında hatta felaketi can ve mal kaybı ile en üst düzeyde yaşamış kişilerde dahi meta-net ve tevekkülün oldukça güçlü düzeye eriştiği kolaylıkla fark ediliyor. Genel anlamda, insanların söz ve tutumlarında “suçlayıcı” bir durum ve serzeniş işitilmiyor ve gözlenmiyor. Hatta devlete ve millete ilişkin takdir ifadeleri sıklıkla ve kolaylıkla dile getiriliyor.

Bölgedeki herkesin kolaylıkla şahit olduğu üzere, yaşanan felaket bölgedeki insanların çok büyük kısmını sosyo-ekonomik açıdan eşitlemiş durumda. Bu nedenle deprem öncesinde şehrin zenginlerinden birisi ile yoksul birisini aynı çorba kuyruğunda görmek son derece sıradan bir durum. Burada önemli olan, daha önce zengin olan kişilerin bu yaşadıklarını özeleştirir/muhasese imkânı olarak görüp, hayata ve insanlara bakışını değiştirmeye vesile olacak “ibretlik” bir durum olarak değerlendirmeleridir.

Başta resmî kurumlar olmak üzere resmî ve sivil kurum ve kuruluşların ilk iki gün deprem bölgesine ulaşmalarında ve yardım faaliyetlerine katılmalarında bir gecikme olduğu bölgedeki hemen herkes tarafından dile getirilmekle birlikte, bu dile getirişte hemen hiçbir şekilde suçlayıcı bir dil söz konusu değil. Deprem bölgesindeki yollarda ve havalimanlarında gerçekleşen tahribatın ulaşımı zorlaştırması ve hatta bazı bölgelerde imkânsızlaştırması söz konusu gerekçenin en önemli sebepleri olarak dile getiriliyor. Ayrıca yaşanan felaketin ve felaketin yaşandığı bölgenin büyüklüğü, dile getirilen “gecikmeyi” meşrulaştıran özellikler/gerekçeler olarak ifade ediliyor.

Medyada ve özellikle de sosyal medyada rastlanan, hatta bazı popüler kişilerin dile getirdiği

“tüm mağazalar yağmalandı”, “organ mafyası çocukları kaçırdı”, “çokça çocuk kaçırıldı”, “kadınlara tecavüz edildi” gibi iddiaları doğrulayacak resmî veya gayri resmî herhangi bir duyum söz konusu değil. Bölge insanlarından böylesi bir şey duyulmuyor. Hatta tam aksine, depremi takip eden günlerde bölgede işlenen suçlarda bir azalma olduğu yetkililer tarafından ifade edilmekte.

İlan edilen resmî ölüm rakamları gerçekçi bulunmuyor. Gerçek rakamların ifade edilenin 3-4 katı olduğuna ilişkin yaygın bir kanaat var.

Kişilerin, akraba ve yakın arkadaş çevresinde gerçekleşen can kaybı ile ilgili olarak son derece tedirgin ve kaygı içerisinde oldukları gözlemlendi. Bir akademisyenin ifadesi, yaşanan kaygı ve korkuyu şöyle resmediyor: “Duyumlarıma göre akraba çevremde 15 civarında can kaybı var; bunların çoğunun kimler olduğunu bilmiyorum. Deprem bölgesindeki akrabamdan hiç kimseye telefon edemiyorum, çünkü ölmüş olmasından korkuyorum”.

Bölgede yiyecek ve giyecek ihtiyacı bulunmuyor. Hatta israfı varan bir fazlalık söz konusu. Sıklıkla binaların arasında ve yol kenarlarında atılmış giysi yığınlarına rastlanıyor. Çok sayıda aşevi, mobil mutfak sayesinde insanlar içecek ve yiyecek ihtiyaçlarını 24 saat rahatlıkla karşılayabiliyorlar.

Bölgeye yapılan yiyecek/erzak yardımı çok fazla ve bazı kişiler altı aylık-bir yıllık erzak ihtiyacını şimdiden karşıladığını ifade edebilmekte.

Barınma noktasında önemli düzeyde olmamakla birlikte ihtiyaçlar var. Bu ihtiyacın önümüzdeki aylarda artarak devam edeceği rahatlıkla ifade edilebilir. Çünkü ilk planda yağıştan ve soğuktan korunmak için çadır talep edenler şimdilerde daha rahat edebilmek için konteyner talep etmeye veya bir çadırda birkaç aile birlikte kalanlar şimdilerde özel çadır taleplerini dile getirmeye başladılar. Bir süre sonra “konfor” anlayışının şekillendirdiği talepler artarak devam edecektir. Barınmaya ilişkin talep ve şikâyetler insanlar evlerine kavuşuncaya kadar devam edecektir. Bu durum barınma sorununun değişken olmasından ve insanların konfor anlayışlarıyla ilgili olmasından kaynaklanmaktadır.

Psikolojik açıdan daha fazla zarar görmemeleri ve normale dönebilmelerini sağlamak için depremzedelerin pozitivist zihniyete sahip ve dolayısıyla insana ilişkin her şeyi determinist ilkelere göre açıklama eğiliminde olan psikologlara ve felaketi 'kader' olarak takdim eden din görevlilerine maruz bırakılmamaları son derece önemlidir.

Sürecin seyrine bağlı olarak "ihtiyaç" listesi ve "şikâyet" konuları hızla değişiyor. İlk günler herhangi bir çadır temel ihtiyaç olarak ifade edilirken, depremden 20-30 gün sonra konteyner ve hatta konut ihtiyacı dillendirilmeye başlanmış durumda.

Bölgede "unutulma" korkusu çok güçlü; yakın bir zamandan sonra önce millet sonra da devlet tarafından unutulacaklarını ve problemlerle başa kalacaklarını düşünüyorlar.

Misyonerler bölgede dini propaganda yapıyorlar. İnsanları psiko-sosyal açıdan rehabilite etme görünümünde gerek kimliklerini gerek niyetlerini gizlemeden çalışıyorlar.

LGBT+ ve benzeri oluşumlar bölgede yoğun faaliyet hâline geldiler. LGBT+ ekibi "Direnişin Renkleri" adıyla Samandağı, Harbiye ve Serinyol'da faaliyet yürütüyor. Çocuklara yardım eden bir 'sivil koordinasyon ekibi' görünümündeler. Ve çadır kentlere-konteyner kentlere "kitaplık" kurma çalışması içerisindedir. Ayrıca farklı isimler altında faaliyet yürüten ve çocukları cinsiyet değiştirmeye veya eşcinsel olmaya özendirilen başka gruplar var. Bunlar da yoğun bir faaliyet içindedir.

Bölgede misyonerlik faaliyetleri yoğunlaşmış durumda. Depremzedeleri ziyaret ederek, acılarını paylaşıyor görünümü altında dini propaganda yapıyorlar.

Bölgede önemli düzeyde barınma sorunu söz konusu olmamakla birlikte tuvalet ve banyo sıkıntısı önemli düzeylerde, fakat sorunu giderici çabaların her geçen gün resmi veya sivil kuruluşlar tarafından yürütüldüğü kolaylıkla gözleniyor.

Yardım faaliyetleri depremi takip eden ilk günlerde çok üst düzeyde olmakla birlikte hızlı bir düşüş söz konusu. Depremi ilk günlerinde sadece Antakya'ya günde 200 tır dolusu yardım gelirken, bir ay sonra bu rakam 30'lara gerile-

miş durumda. Yardımlara süreklilik kazandırılması gerektiği yetkililer ve vatandaşlar tarafından sıklıkla dile getiriliyor. Birkaç ay sonra söz konusu yardımların tamamıyla biteceğine ilişkin güçlü ve yaygın bir kanaat var. Bu ise bölgede bir endişe kaynağı.

Hükûmetin konut seferberliğine yönelik güven hemen her kesimde mevcut ve hükûmetin konut yapma konusunda sözünü tutacağına ilişkin inanç oldukça yaygın ve güçlü.

Birkaç ay sonra önemli bir kesimin temel probleminin, ticari faaliyetlerinden kaynaklanan alacak-verecek konuları olacağına ilişkin genel bir anlayış söz konusu. Bu noktada tam anlamıyla bir çaresizlik hâkim durumda; karamsar bir gelecek beklentisi var. Ekonomik açıdan en rahat kesim kamu çalışanları.

İhtiyaçların tespiti ve yardımların dağıtım konularında koordinasyon çalışmaları genel anlamda başarılı olmakla birlikte, "kurumsal bencilliğin" sebep olduğu ihmaller de söz konusu olabilmekte. Bir kurum veya kuruluş kendi yetki alanı ile çakışan başka çaba ve girişimleri kabullenmekte zorlanıyor. Bu durum imkânları verimli kullanmaya engel olmaktadır.

Arama-kurtarma çalışmalarında kurumsal bencilliklere rastlanabiliyor. Bazı kurum veya kuruluşlar arama-kurtarma çalışmalarında kendilerini daha öncü ve önemli gösterebilenin çabası içerisindeki üyelere sahipler. Bu üyeler mensubu oldukları kurum veya kuruluşun logosu, flaması ile reklam yapmaya çalışıyorlar. Fakat hiç olmaması gereken bu durumun arama-kurtarma çalışmalarını sekteye uğrattığı düzeyde olmadığını da ifade etmek gerekiyor. Söz konusu girişimler daha çok bireysel çabalar düzeyinde gerçekleşiyor.

Koordinasyon çalışmalarında kabul edilebilir eksiklik veya ihmallerin yanı sıra sebebi anlaşılamayan durumlara da tanık olunabilmekte.

Türkiye'nin "tek Ermeni köyü" Vakıflı'nın Kilisesi

Örneğin IGMG-Hasene Vakfı'nın İskenderun yolu üzerinde kurduğu 100 çadırdan oluşan çadırkent mobil kliniğe, mobil fırına, çocuk oyun çadırına, ihtiyacı karşılayacak sayıda WC ve banyoya sahip olmasına rağmen 4 Mart itibarıyla hâlâ kullanıma açılmamış bir hâlde bekleme durumundaydı.

Mevcut hâliyle farklı din, mezhep ve etnik kimliklere mensup topluluklara sahip olmasına rağmen Hatay'da sosyolojik anlamda ayrıştırıcı bir dil oldukça zayıf ve hatta yok denecek kadar az. Buna karşılık "birleştirici", "sahiplenici" bir dil ve başkasını önceleyen tutum ve davranışlar oldukça güçlü.

Hatay bölgesindeki yerleşik insanların (depremedelerin) sıklıkla ve neredeyse her vesilede "birlik", "kardeşlik" söylemini dile getirmeleri dikkat çekici bir durum olarak gözlemlendi. Bu durumun başka bölgelerde söz konusu olmaması, Hatay'a özgü sosyolojik fay hattı anlayışının mevcut ve güçlü olduğu kanaatine yol açmakta. Bu fay hatlarını hareketlendirecek iç veya dış manipülasyonlara karşı teyakkuz hâlinde olmak gerektiği açıktır.

Türkiye'nin tek "Ermeni Köyü" Vakıflı'da "huzur", "güven", "birlik", "kardeşlik" söylemi üst düzeyde ve sıklıkla ifade edilmesine karşılık, can ve mal güvenliğine ilişkin kaygıların güçlü olduğu söylenebilir. Depremi ilk birkaç günü köye saldırı olacağı ve canlarına, mallarına zarar verileceği endişesiyle mülki amirlerle görüşmeleri bunun en somut işaretlerinden birisi. Ancak depremden 20 gün sonraki görüşmede korktuklarının gerçekleşmemiş olmasının mutluluğu her hâllerinden belli oluyordu.

Türkiye'nin tek "Ermeni Köyü" Vakıflı'da muhtar ve köylülerle görüşme sırasında köye yardım amacıyla gelen ve bir minibüs dolusu erzak getiren IGMG-Hasene Vakfı'nın yardımlarını ancak ısrarlı "ricalarla" kabul etmeleri dikkat çekicidir. Muhtar ve köy ileri gelenleri, "ihtiyaçları olmadığını", ihtiyaçlarının Patrikhane ve İstanbul'daki yakınları tarafından fazlasıyla karşılandığını dile getirerek talepleri geri çevirdiler. Ancak ısrar üzerine "ayıp olmasın" diye kabul ettiler.

Son derece az olmakla birlikte Suriyeli olanlar-olmayanlar ayırımına rastlanıyor. Bazı yetkililerin bu tarz söyleme ve tutuma sahip olduğu görüldü.

Suriyelilerin depremin özellikle ilk günü market, iş yeri yağmalama faaliyetlerine katıldıkları bazı kimseler tarafından dillendirilmekle birlikte, bu iddianın tam aksine yağmalama faaliyetlerini öncelikle bölge insanların başlattığı daha sonra bazı Suriyelilerin buna dâhil olduğu hem resmî görevliler hem de bölge insanları tarafından dile getiriliyor.

Yerel siyasilerden bazıları, yerel veya genel seçimlerde Suriyeli nüfusun özellikle Reyhanlı ve Antakya'da belirleyici olacağını dillendiriyorlar.

Bölgedeki "yerli" insanların dışarıya göç etmesi sebebiyle Hatay'da Suriyelilerin demografik yapıda egemen olacakları ve bunun ciddi siyasi sonuçlara yol açacağı birçok kişi tarafından dile getiriliyor.

Yardım faaliyetlerini samimi duygularla ama amatörce yapan çok sayıda STK ve vatandaş var. Fakat gözlemediğimiz kadarıyla özellikle üç kuruluşun yardım faaliyetleri son derece profesyonelce. Bunlar NEF Vakfı, ASELSAN ve IGMG-Hasene Vakfı. Elbette görmediğimiz başka örnek faaliyetler de vardır; bunlar şahsen tanık olduklarımız.

Bölgede yardım faaliyetlerine katılan tüm STK ve kuruluşlar an itibarıyla ihtiyaçları karşılama konusunda ciddi çaba içerisinde olmakla birlikte, takip eden aylarda yaşanacak/açığa çıkacak sosyal-kültürel-dinî-ticari ihtiyaç ve mağduriyetlere ilişkin bir öngörüye ve planlamaya sahip olmamaları dikkat çekicidir.

İstisnalar bir yana medyanın söylem ve iddiaları ile bölgenin somut durumu arasında önemli farklılıklar var. Çoğu zaman medyanın söylem ve iddiaları gerçeği dile getirmiyor veya kısmî sorunları abartıcı bir yaklaşım sergileniyor. “Askerin geç müdahalesi”, “kayıp çocuklar”, “Suriyelilerin yağmaları” ve “su sıkıntısı” bunun en somut örneklerini oluşturuyor. Hâlbuki bölgedeki askerî birliklerin depremin ilk saatinden itibaren yardım faaliyetlerine katıldıkları ancak bölgedeki asker sayısının az olmasının askerin görünürlüğünü engellediği anlaşılıyor. “Kayıp çocuklar” söylemi bir “deprem efsanesinden” başka bir şey değil, “Suriyelilerin yağmaları” abartılmış bir durum, başta Hatay olmak üzere bölgede içme suyu sıkıntısı olduğu ise tamamıyla yalan ve yanlış. Şehir şebekelerinde sorun olmakla birlikte insanlar içme suyu konusunda hiçbir sorun yaşamıyorlar.

Antakya, Kahramanmaraş ve Adıyaman için yapılabilecek en genel tespit, bu üç il merkezindeki nüfusun yaklaşık 1/3’ünün yakın bölgedeki köylere taşındıkları, 1/3’ünün başta Mersin, Antalya, Ankara ve Konya olmak üzere başka bölge ve şehirlere gittikleri ve geri kalan 1/3’lük kesimin ise maddi imkânsızlıklar nedeniyle şehirde yaşamaya devam ettiği ifade edilebilir. Bölge içinde kalanların tamamına yakın kısmının tekrar önceki yerleşim birimine döneceği rahatlıkla söylenebilir. Ancak bölge dışına taşınanların tam bir kararsızlık içinde olduğu, 1992 Erzincan depremi sonrasında yaşandığı üzere, büyük bir kısmının bölgeye dönmeyeceği düşünülmektedir.

Başta Antakya olmak üzere Reyhanlı’nın çevresindeki yerleşim birimleri tam anlamıyla felakete uğramış durumda ancak buna karşılık Reyhanlı’da herhangi bir zarar olmaması, insanların rutin hayatlarını sürdürmeleri dikkat çekici. Reyhanlı nüfusunun yarıdan fazlasını Suriyeli sığınmacılar ve göçmenler oluşturuyor.

Depremin ilk günlerinde yurt içinden ve yurt dışından yapılan aynı yardımların miktarı çok büyük oranlardadır. Giyecek, ısıtıcı, hijyen malzemeleri, battaniye, yiyecek/erzak, çocuk bezi vb. ürünler tırlar dolusu deprem bölgesine nakledilmiştir. Bu malzemelerin dağıtımı konusunda ilk günlerde bir karmaşa yaşandığı, gerçek ihtiyaç sahipleri ile yardımları suiistimal

İslahiye

edenleri gerektiği kadar ayrıştırmada ihmal olduğu hem bölge insanları tarafından ifade edildi hem de özellikle giysiler açısından bu durum saha da açıkça gözlemlendi. Birçok bölgede atılmış giysi yığınları görülmüştür.

Felaket popülizminin maalesef “ünlü” bazı kişiler eliyle sürdürüldüğüne hem bölgede hem de medyada çokça rastlandı. Bölgeye gelerek depremzedelerle birkaç fotoğraf çekilip sonra bunu sosyal medya hesabından veya televizyon kanalları üzerinden çok önemli bir iş yapmış gibi haber/reklam edenlere sıklıkla rastlanıyor.

TEKLİFLER

Herkes tarafından bilindiği ve hemen her fırsatta kolaylıkla ifade edildiği üzere, Türkiye bir deprem ülkesidir. Sismologların tespitlerine göre Türkiye’de yılda 24 bin civarında deprem gerçekleşiyor. Bunların çok önemli bir kısmı insanların hissedemeyeceği kadar hafif şiddettedir. İnsanlar yaklaşık 4 şiddetindeki depremleri hissedebiliyorlar. Deprem gerçeği dikkate alınarak inşa edilmiş binalar için 7 ve üstü şiddete sahip depremler yıkıcı olabilmektedir. Ancak Türkiye’nin konut stoku problemlili olduğu için 6 şiddetindeki depremler de yıkıcı olabilmektedir. Türkiye’de yaşanan en şiddetli deprem 7,9 şiddetinde gerçekleşen 1939 Erzincan depremidir. Türkiye’de son 123 yılda 4,0 ile 7,9 arasında olmak üzere farklı büyüklüklerde 14 bin deprem meydana geldi. 1900 sonrası bu depremlerin 250 tanesi can kaybına, ağır hasar veya yıkıma neden oldu. Bu depremlerde yaklaşık 140 bin kişi hayatını kaybetti, 630 bin yapı ise ya yıkıldı ya da ağır hasar gördü. Genel bir hesaplama ile Türkiye’de ortalama 2 yılda bir yıkıcı (6 ve üstü

şiddette) deprem meydana gelmektedir. Konuya ilişkin istatistikleri dikkate alarak bir tahminde bulunmak gerekirse; Türkiye’de büyüklükleri 4,0 ile 4,9 arasında her dört günde bir, 5,0 ile 5,9 arasında ayda iki, 6,0 ile 6,9 arasında her yıl iki, 7,0 ile 7,9 arasında her altı yılda bir deprem meydana gelme ihtimali bulunuyor. Dolayısıyla deprem Türkiye’nin hiç değişmeyecek doğal bir özelliğidir; bir diğer ifadeyle “doğal afeti”dir. Gerekli tedbirlerin alınması durumunda bu doğal afetin felakete dönüşme ihtimali son derece az ve hatta yoktur. Bu konuda dünyanın deprem açısından en riskli bölgesi durumundaki Pasifik Deprem Kuşağına dâhil olan ve sıklıkla 8 ve 9 şiddetinde deprem afeti yaşayan Şili, Meksika ve Japonya gibi ülkeler önemli örneklerdir. Bu ülkelerin depremle olan ilgilerini göstermesi açısından 22 Mayıs 1960 tarihinde Şili’de gerçekleşen deprem önemlidir. Bu deprem

meden; deprem konusunda doğru bilgi ve bilinç tesis etmeden “doğal” olan deprem afetinin “felakete” dönüşmesini önlemek pek mümkün değildir. Çünkü *insanlarda depreme ilişkin doğru ve gerekli bilgi ve bilinç olmayınca, ilgili kurumların “ihmal”, “suiistimal” ve “sorumsuzlukları” kolayca mümkün olabilmektedir.* İnsanların depreme ilişkin doğru ve gerekli bilgi ve bilinçleri hem sürecin doğru zemine oturmasını sağlamak hem de ilgili kurumlara yönelik denetim işlevi görmektedir.

Deprem “doğal afet” olmaktan çıkıp “felakete” dönüşmesi sürecinin başlangıcında insanların depremle ilgili yanlış anlayış, inanç, tutum ve davranışları olduğu için depremin felakete dönüşmesini önleyici süreci buradan başlatmak gerekmektedir. *İnsanları deprem konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme, söz konusu sürecin ilk adımını teşkil etmektedir.*

Yatay yapılaşma hem kültürel açıdan tercih edilen bir yapılaşma tarzı kılınmalı hem de bir devlet politikası hâline getirilmelidir. Genel bir ilke olarak dikey yapılaşma terk edilmelidir. Deprem bölgesi şartlarında 2-4 kat düzeyinde bir yapılaşma gerçekleştirilmelidir. Esasen bu tüm Türkiye’de genel ölçü hâline getirilmelidir.

tüm zamanların richter skalasıyla ölçülmüş en büyük depremi olup 9,5 şiddetindedir ve 10 dakika sürmüştür. Depremın titreşimleri bir hafta kaydedilebilmiştir. Dolayısıyla Pasifik Deprem Kuşağındaki depremler tarihte hep yıkıcı olmuştur. Ancak bu ülkelerde son yıllarda gerçekleşen 7 şiddetindeki depremlerde can kaybı olmamakla, 8 şiddetindeki depremlerde ise can kaybı genellikle tek haneli rakamları geçmemektedir. 9 şiddeti civarındaki depremlerde ise can kaybı iki bazen de üç haneli rakamlara çıkmaktadır. Örneğin Şili’de 27 Şubat 2010 günü yaklaşık üç dakika süren 8,8 şiddetindeki depremde can kaybı 723 kişidir. Bunların da açıkça ortaya koyduğu üzere *depremi “doğal afet” olmaktan çıkarıp “felakete” dönüştüren şey insanların yanlış anlayış, inanç, tutum ve davranışları, ilgili kurumların da “ihmal”, “suiistimal” ve “sorumsuzluk”larıdır.*

İnsanların/vatandaşların depremle ilgili yanlış anlayış, inanç, tutum ve davranışları düzeltil-

Türkiye’de deprem de dâhil olmak üzere afetler konusundaki eğitim/uygulama çalışmalarının temel yanlış, söz konusu çalışmaların felaket anına odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Felaket gerçekleştiği anda ve sonrasında nasıl davranılacağına yönelik sistematiklik düzeyi tartışılır çalışmalar yürütülmektedir. Felaket anında ve sonrasında nasıl davranılacağına bilinmesi elbette çok önemlidir. Ancak asıl önemli olan felakete uzanan süreçle ilgilidir. Dolayısıyla *depreme ilişkin mevcut/İNŞA edilmeye çalışılan bilinç, “deprem sırasında nasıl davranılacağı” gibi dar ve sığ alandan kurtarılıp, “felakete yol açan tutum, tercih ve davranışlardan uzak durma bilinç ve davranışı” şeklinde oluşturulmalıdır.*

Deprem başta olmak üzere “afetler” konusunda vatandaşları bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları sistematik ve sürekli olmalıdır. Bu kapsamda olmak üzere *“felaketler” konusu ilkokuldan üniversiteye kadar tüm eğitim-öğretim faaliyetlerinin sistematik, ciddiye alınan,*

önemsenen, rutin konu başlıklarından birisi olmalıdır. Bu boyutuyla Millî Eğitim'e ve yükseköğretime önemli sorumluluklar düşmektedir.

“Felaketler” konusunda tüm vatandaşları bilgilendirme ve bilinçlendirme çaba ve çalışmaları açısından en önemli imkân ve araç inançtır/dindir. Depreme yönelik bireysel sorumlulukların yerine getirilmemesinin “günah” olduğu konusunda insanlar bilgilendirilmelidir. Bu açıdan Diyanet'e önemli bir sorumluluk düşmektedir. *Afetleri felakete dönüştüren yanlış tutum ve davranışlar konusu örneğin camilerdeki vaaz ve hutbelerin rutin konularından birisine dönüştürülmelidir. Daha da önemlisi Diyanet bir “fetva” tesis etmeli ve söz konusu felakete uzanan ihmal ve suiistimallerin “cinayet” olduğunu, dolayısıyla “haram” ve “günah” olduğunu topluma bildirmelidir.*

Millî Eğitim ve Diyanet başta olmak üzere farklı kurum ve kuruluşların katkılarıyla “felaketlerde” yardım ve kurtarma çalışmalarına katkı sağlayacak sivil bir bilinç oluşturulmalıdır. Ancak bu bilinç yine sistematik bir çaba ve yöntemle felaket anında arama-kurtarma çalışmalarında yer alacak sivil ekiplerin teşkiline imkân sağlamalıdır. Bu açıdan *tüm kamu çalışanlarının iş tanımlarında “felaket” anında yerine getirilmesi gereken sorumluluklar yer almalıdır. Bu sorumluluklara ilişkin bilinçlendirme, öğretim, eğitim çalışmaları sistematik bir şekilde yerine getirilmelidir.* Mevcut ama “şekli” sınırları aşmayan öğretim ve eğitim çabaları terk edilmelidir. Felaket anında yerine getirilmesi gereken sorumluluklar “çalışma hayatının” bir gereği olmalıdır. Örneğin bir akademisyen, öğretmen, memur, işçi veya bürokrat felaket anında nerede ne yapacağını bilgisine ve uygulama tecrübesine sahip olmalıdır.

Özel kuruluş ve işyerlerindeki çalışanlar felaketler konusunda sistematik bir şekilde eğitilmeli, söz konusu kuruluş ve işyerlerinin yerine getirmesi “zorunlu” olan bu “sorumluluk” çalışma hayatı kapsamında yasal bir zemine kavuşturulmalı ve düzenli olarak denetlenmelidir. Bir işyerinin veya fabrikanın tüm çalışanları felaket anında nerede ne yapacağını bilgisine ve uygulama tecrübesine sahip olmalıdır. Bu konu, “beklenen İstanbul depremi” açısından daha da önem ifade etmektedir. Çünkü İstanbul'un

Habib-i Neccar Camii

yakın çevresi Türkiye ekonomisinin güç merkezini teşkil etmektedir. Bu bölgede yer alan binlerce fabrikada milyonlarca işçi çalışmaktadır. Bu işçilerin deprem felaketi konusunda sistemli şekilde teorik ve uygulamalı bir yöntemle eğitimleri, muhtemel felaketin zararlarını azaltmaya ciddi katkı sağlayacaktır.

Felaketler konusunda eğitilen kamu çalışanlarından fiziksel açıdan yeterli ve yetenekli olanlar içerisinde iş makinası, hilti, spiral, jeneratör gibi araç ve aletleri kullanma becerisine sahip kişiler/ekipler oluşturulmalı, bunlar felaket anında bu işlerle sorumlu olmalıdırlar.

Eğitim-öğretim faaliyetleri ve iş hayatında gerçekleştirilen düzenlemeler sayesinde (istisnalar bir yana) Türkiye vatandaşı her kişi felaket anında nerede neyle sorumlu olduğunu bilmelidir. Örneğin ortaokul ve lise öğrencileri lojistik faaliyetlerden sorumlu olabilirler.

Can kaybını azaltmak açısından depremin ilk 24 saati çok önemlidir. 6 Şubat'ta yaşanan depremin de açık bir şekilde gösterdiği üzere ilgili devlet kurumları ve STK'lar ne kadar hazırlıklı olurlarsa olsunlar deprem bölgesine ulaşma ve müdahale etme konusunda “doğal” bir gecikme kaçınılmaz bir şekilde yaşanıyor. Çünkü yollar ve havalimanları tahrip olabiliyor. Üstelik bu tahribat gerçekleşme bile bir başka şehirdeki profesyonel arama-kurtarma ekibinin felaket bölgesine ulaşması ve felaket bölgesinde organize olması bir gün gibi bir süreyi gerektirecektir. Bu gecikmenin neden olacağı zararları/kayıpları telafi edebilmenin en önemli yolu, resmi ve sivil kurum/kuruluşların çalışanlarını/mensuplarını (öğretmenler, memurlar, imamlar, güvenlik görevlileri, işçiler vb.) depremde yardım faali-

Antakya Latin Katolik Kilisesi

yetleri konusunda sistematik bir şekilde sürekli eğitmekten geçmektedir. Bu durum yukarıdaki maddelerde de açıklandığı üzere mevcut resmi/sivil iş tanımının bir parçası olmalıdır. Böylelikle bir deprem anında o *deprem bölgesindeki söz konusu eğitilmiş kişiler özellikle ilk 24 saatte yardım/kurtarma çalışmalarını yürütürler. Takip eden zamanda, profesyonel ekipler felaket bölgesine gelince de onlara yardımcı olurlar.* Bu konuda Meksika ve Şili önemli iki önemli örnektir. Bu iki ülke 1980'lerden sonra aldıkları tedbirlerle ve eğitimlerle "deprem felaketinden" büyük oranda kurtulmuş durumdadırlar. Yaptıkları en önemli işlerden birisi burada dile getirilen eğitim faaliyetidir. Bu ülkelerde hem okullarda hem mahalle örgütlenmelerinde sürekli tatbikatlar yapılıyor ve eğitimler veriliyor. Öğrenciler ve sivil halk deprem olduğunda hiç telaşlanmadan ne yapacaklarını biliyorlar. Fakat tüm bunlar sadece kâğıt üzerinde değil; sürekli tatbikatlarla bilinçlenmiş durumdadır.

Deprem bölgesindeki insanların durum, kaygı ve beklentilerini doğru şekilde tespit edebilmek için bir/iki üniversitenin veya TÜİK'in öncülüğünde/kontrolünde nitel ve nicel psikolojik ve sosyolojik araştırmaların bir an önce yapılması gerekiyor. Bu konu, kişisel çabalara/girişimlere bırakılmayacak kadar önemlidir. Bu araştırmalar kısa, orta ve uzun vadeli beklentilerin ve kaygı sebeplerinin belirlenmesinde çok önemlidir. Böylelikle resmi/sivil planlamaları doğru şekilde yapmak mümkün olabilecektir. Yoksa sürece ilişkin girişimler kişisel/kurumsal tahayyüllerin sınırlarını aşamayacaktır.

Deprem bölgesindeki mevcut veya takip eden günlerde kurulacak çadır ve konteyner kentlerde etüt/eğitim çadırı/konteyneri oluşturulmalıdır. Bu düzenleme 50/1 kriterine göre olabilir.

Yani 50 çadır/konteyner için bir çadır/konteyner tahsis şeklinde olabilir. Bu mekânlarda kültürel/dini kimliğimizi inşa eden/temsil eden kitaplardan oluşan bir kitaplık tesis edilmelidir. Çünkü çadır ve konteyner kentlerdeki insanların en çok sahip oldukları şey "boş zaman"dır. Bu insanların söz konusu boş zamanları okuma/bilgilenme aktivitelerine ilgiyi arttıracaktır. Etüt/eğitim çadırı/konteyneri ve buralardaki kitaplar sayesinde depremzedeler hem psikososyal açıdan rehabilite edilmiş hem de öğrenim/eğitim sürecine dahil edilmiş olurlar.

Çadır ve konteyner kentlerde etüt/eğitim çadırlarına/konteynerlere tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olarak üstleneceği sorumluluk konusunda ilgili, istekli ve yetenekli öğretmen ve din adamlarından görevliler tayin edilmelidir. Bunlar ilgili yerleşim biriminde kalan depremzedelere psiko-sosyal destek sağlamanın yanı sıra dinî/kültürel/bilimsel açıdan bilgilenme konusunda da önemli katkılar sağlayacaklardır. Ancak söz konusu öğretmen ve din adamlarının üstlenecekleri sorumluluk konusunda hızla bilgilendirilmeleri de önemlidir. Zira "felaket" konusunda sahip olmaları muhtemelen yanlış inanç, anlayış veya tutumlar daha büyük psiko-sosyal zararlara yol açabilecektir. Bu kimseleri dini/kültürel açıdan felaketler konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek önem ifade etmektedir.

Felaket anlarında insanların psikolojileri ciddi anlamda hasar alıyor ve travmalar yaşanıyor. Bu insanlara verilecek psikolojik/manevi destekler oldukça önemlidir. Ancak bu destekler "öncelikle zarar vermeme" ilkesine göre gerçekleştirilmelidir. Bu açıdan da psikologlar/psikiyatrlar ve din adamları önem kazanmaktadır. Ancak *psikolojik açıdan daha fazla zarar görmemeleri ve normale dönebilmelerini sağlamak için depremzedelerin pozitivist zihniyete sahip ve dolayısıyla insana ilişkin her şeyi determinist ilkelere göre açıklama eğiliminde olan psikologlara (maalesef Türkiye'deki psikoloji eğitimi tamamıyla pozitivist paradigmaya göredir) ve felaketi "kader" olarak takdim eden din görevlilerine maruz bırakılmamaları son derece önemlidir.* Örneğin "yas tutmak" travmayı atlamanın en önemli aracıdır. Kişi yas tutarak kendi iç dünyası (beklentileri, arzuları, istekleri, idealleri...) ile sosyal/fiziksel gerçeklik arasındaki çe-

İlişkileri fark eder ve kendine “çekidüzen” verir. Bunun en sağlıklı şekilde gerçekleşebilmesi için psikologların kültürel/dini değerler konusunda, din adamlarının ise insan davranışları konusunda eğitilmeleri zorunludur.

Antakya, Maraş, Adıyaman ve Malatya deprem nedeniyle fiziksel anlamda çok ciddi zarar gördü. Özellikle Antakya neredeyse sıfırdan yeniden inşa edilmesi gerekiyor. Hükümetin refleksleri bu şehirleri inşa çalışmalarının son derece hızlı gerçekleşeceğinin işaretlerini taşıyor. Ancak hızlı olmakla birlikte hedefsiz olmamak önemlidir. İnsanların bir arada yaşayacakları fiziksel açıdan güvenli konutların/binaların oluşturduğu yeni yerleşim mekânları sadece can güvenliği açısından önem ifade edebilir. Yıkılan binaların yerine fiziksel açıdan daha sağlam binaları yapmak, “barınma” ihtiyacını karşılamakla birlikte şehirlerin daha “insani” olmasını sağlamayacaktır. Bu mekânların insani/medeni açıdan bir önemi olmayacağı gibi zararı da söz konusudur. *Yaşanan deprem felaketi, fiziksel/mekânsal açıdan daha insani/medeni bir şehir yapısı oluşturma açısından bir “imkâna” dönüşebilir.* İnsanların günlük/rutin hayatlarını kolaylaştırıcı, estetiğin önemsendiği, sosyal faaliyetler açısından zengin imkânlara sahip şehir planlamaları yapılmalıdır. *Yeni konutların/binaların inşasında sadece “barınma” ihtiyacı dikkate alınmamalı, insanların psikolojik, kültürel, dinî, sportif, sosyal... ihtiyaçları da dikkate alınmalıdır.*

Bir ülkenin/şehrin en önemli kimlik inşa etme ve kimlik ifade unsurları/araçları sahip olduğu tarihsel/kültürel/dinî sermayesidir. Bu sermayenin güçlü olması ülke/şehir kimliği açısından son derece önemlidir. Şehirler tekrar inşa edilirken bu durum muhakkak göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumu Antakya üzerinden örneklemek gerekirse, Antakya’nın “İslâmî” kimliğinin en önemli aracı ve göstergesi başta Habib-i Neccar olmak üzere diğer bazı tarihî cami ve mescitlerdir. Bunlar bir an önce onarılmalı ve bunları merkeze alan bir şehir planlaması yapılmalıdır. Bu merkezler konut barındırmamalı, Habib-i Neccar’ın merkezde olduğu alanda kütüphane, kitapçı, sosyal faaliyet mekânları, parklar, dinlenme mekânları... vs. olmalıdır. Şehrin sosyal hayatı buralarda tesis edilmelidir.

Antakya Şeyh Ali Camii

Hatay farklı din ve mezheplere mensup toplumların bir arada yaşadığı özel ve her zaman ifade edildiği üzere güzel bir bölgedir. Bu özelliğiyle de 1400 yıllık İslâmî geleneğin önemli bir sembolüdür. İslâm’ın dayatmacı, tek tipçi bir din/kültür olmadığını somut göstergesidir. Zira eğer İslâm dayatmacı, tek tipçi bir din/kültür olsaydı Müslüman coğrafyanın kalbi durumundaki Hatay’da farklı din ve “mezhepler” mensup insanların bugüne kadar hayatlarını sürdürmeleri, kültürlerini yaşamaları, dinlerinin gereklerine uymaları söz konusu olamazdı. Bu yönleriyle *Hatay farklılıkları bir arada huzur ve güven içinde yaşatma siyasasının model bölgesi/şehri olarak özel önemi bulunmaktadır.* Hatay’ın bu özelliğinin somut göstergeleri/işaretleri ise İslâmî kimliğinin yanı sıra Hristiyan ve Musevi toplulukların tarihî ibadethaneleridir. 6 Şubat’ta yaşanan deprem ile tamamı yıkılmış olan bu ibadethaneler en kısa zamanda ve her şeyden önce özellikle devlet tarafından yeniden inşa edilmelidir. Bu devlet-millet/toplum arasındaki bağı güçlendirecek önemli bir imkândır. Bunu devlet yapmasa bile ilgili kesimlerin STK’ları veya hayırseverleri en kısa zamanda yapacaktır. Türkiye’nin “tek Ermeni Köyü” olan Vakıflı ileri gelenleri ve muhtarları, yaptığımız görüşme sırasında tarihi değeri olmayan ve hasar almış kiliselerinin devlet tarafından onarılmasını beklediklerini, devlet bunu yapmazsa Fener Patrikhanesinin ve Ermeni hayırseverlerin yapacağını açıkça ifade etmişlerdir. Ayrıca 1996 yılında söz konusu kilisenin inşası için resmi talepte bulduklarında şaşırtıcı bir şekilde taleplerinin çok çabuk kabul gördüğünü ifade etmeleri ve bu kabulü sağlayan dönemin Başbakanı Erbakan’ı rahmetle ve say-

gıyla anmaları, gerçekleştirilecek inşa/onarım çalışmalarının zihinlerde nasıl izler bıraktığını göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Antakya'nın tekrar inşasında "Habib-i Neccar" önemlidir. Çünkü Habib-i Neccar (sevgili/aziz marangoz) Hristiyan gelenek tarafından da kabul görmektedir. Zira onun, bölgeye gelen Havarilere destek verdiği için katledilen kişi olduğuna inanmaktalar. Onların "hikâyesi" ile Kur'an'ın konuya ilişkin anlatımı ise büyük oranda örtüşmektedir. Bu durum, Antakya örneğinde inşa/ihya edilecek "birlikte yaşama kültürünün" inşası açısından önemli bir imkân olabilir. *Habib'i Neccar dinî/kültürel ihyanın ortak sembolü olarak değerlendirilmelidir.*

Yatay yapılaşma hem kültürel açıdan tercih edilen bir yapılaşma tarzı kılınmalı hem de bir devlet politikası hâline getirilmelidir. Genel bir ilke olarak dikey yapılaşma terk edilmelidir. Deprem bölgesi şartlarında 2-4 kat düzeyinde bir yapılaşma gerçekleştirilmelidir. Esasen bu tüm Türkiye'de genel ölçü hâline getirilmelidir. Elbette ki başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerin merkezlerinde çok katlı yapılar olacaktır; bunlar bilim ve teknolojinin gerektirdiği ölçütlerde inşa edilmeli ve inşa süreçleri sıkı şekilde denetlenmelidir.

Modern zihniyet ve yaşama tarzının egemen olduğu sosyal yapılarda orta tabakaya mensup kesimler için çok katlı apartman hayatı modern olmanın göstergesi olarak düşünülmektedir. Alt tabakalar da onlara özenmektedir. Dolayısıyla toplumun önemli bir kesimi tarafından çok katlı ve diğer toplum kesimlerinden yalıtılmış konut ortamları (rezidans yapılaşması) bir itibar sebebi ve kimlik göstergesi olarak düşünülmekte, bunlara özenilmektedir. Ancak bu durum fitri/doğal değil; böyle olduğu için kır hayatı her zaman varlığını hissettiriyor; insan toprağa değmeden edemiyor. Tabiatla uyumlu konutlar/yaşama mekânları bizim kadim medeniyetimizin temel unsurlarındandır. Dolayısıyla yapay/özentiye dayanan ve çoğu zaman imar rantının bir parçası olarak işleyen yapılaşma tarzından hızla uzaklaşılması, göğü işgalden uzak durulması gerekiyor. Eğer kadim medeniyetimizin gereği olan ve hem hafızalarımızın hem de üstü küllenmiş estetik duygularımızın parçası olan bu zihniyet ve bilinci zihinlere tekrar egemen

kılmazsak göğü sahiplenmenin neden olduğu "göge başkaldırı"nın intikamı ağır olacağı benziyor.

Unutulmamalıdır ki yatay yapılaşma sadece depreme dayanıklı bina/konut inşası açısından değil, sosyolojik ilişkilerin güçlenmesi açısından da oldukça önemlidir. Zira *dikey yapılaşma "sosyal bir varlık olan insanın" insani ilişkilerini mekanik hâle getirmekte, sosyal kontrol mekanizmalarını zayıflatmaktadır.*

Dikey yapılaşma, sadece can güvenliği açısından değil daha fazlasıyla sağlıklı bir sosyal yapı ve insan ilişkileri açısından yol açtığı tahribat ve olumsuzluklar nedeniyle terk edilmelidir. *İşyerleri çok katlı olabilir fakat konutlar kesinlikle az katlı olmalı, mümkün olduğunca "mahalle kültürü" diriltilmeye çalışılmalıdır.* Bu durum suç oranlarının düşmesine, insani ilişkilerin samimi bir temele oturmasına, "biz" duygusunun güçlü ve bireysel yahut sosyal ilişkilere hâkim olmasına doğrudan katkı sağlayacaktır. Zira dikey yapılaşmada insan ilişkileri mekanikleşmekte ve birincil/samimi ilişkiler yok olmaktadır. Bu ise birbirini tanımayan "komşuluklara" yol açmaktadır. İnsani açıdan bunun kabul edilebilir tarafı yoktur. Zira insan "sosyal bir varlıktır". Dikey yapılaşma bu doğal özelliği tahrip etmektedir. Bunun felaketlerde açığa çıkan en önemli sonucu ise kurtarma çalışmalarında sağlıklı bilgilere ulaşmayı önlemesi şeklinde açığa çıkmaktadır. Çünkü insanlar karşı-alt-üst "komşusunun" kim olduğunu, kaç kişiden oluştuğunu, yaşlarının ne olduğunu bilmemektedir. Böyle olunca depremin yol açtığı enkazın altında birileri var mı, varsa kaç kişi olabilir ve kimler olabilir bilgilerine ulaşamamaktadır.

Kalkınma/ekonomik zenginleşme için sanayileşme bir zorunluluk olarak görülüyor ve sanayileşme minimum masrafla maksimum kâr elde etme anlayışına dayanıyor. Bu ise tabiatla ve insan doğasıyla çatışan durum ve süreçleri gerektiriyor. En azından şimdiki kadar olan budur. Batı dünyası sanayileşme çağında tabiatla, insan doğasıyla çatışan mekân tasarımlarının acısını yoğun şekilde yaşadı. Ancak Batı ülkeleri şimdilerde "ağır sanayiye" başka ülkelere ötelere kendisi için tabiatla uyumlu mekânları yaygınlaştırmanın çabasına girmiş bulunuyor. Bir anlamda yaşadıklarının psikolojik ve sosyal ya-

pıllarda ve hafızalarda tortulaşmış travmaların izlerini silmenin çabasını yürütüyor. Türkiye olarak eğer sanayileşmemiz gerekiyorsa sanayileşelim; ancak Batının deneyimlerinden dersler çıkaralım ve insanın fitratını/doğasını zorlayan durumlardan mümkün olduğunda uzak duralım. Sanayi merkezlerinin çeperlerinde inşa edilmiş, yatay yapılaşmanın egemen olduğu, insanların toprağa değdiği, komşuluk ilişkilerinin devrede olduğu yeni şehir ortamları tesis edebilir ve sanayi merkezlerini sadece mesai saatlerinin mekânları olarak kullanabiliriz.

Deprem bölgesindeki şehirler yeniden inşa edilirken, yaya ve bisiklet trafiği gözetilmeli, insanların yürümeyi veya bisiklete binerek hareket etmeyi tercih edecekleri yapılaşma ve ulaşım şartları tesis edilmelidir.

“Şehir kültürü” ve “şehir estetiği” bir medeniyet tasavvurunun iki önemli göstergesidir. Kadim medeniyet tasavvurumuzdan beslenen ve ürünleri hâlâ şehirlerimizi süsleyen bu kültür ve estetik ciddi anlamda küllenmiş durumda. Ekonomik çıkarın öncelenmesi, “homo economicus” a dayalı zihniyet, söz konusu kültürü ve estetiği göz ardı etmeye yol açmış bulunuyor. İnsanlar sığ bir kültür ortamında ve estetiğin hiç bulunmadığı sözde kent mekânlarında yaşamayı “normal” zanneder oldular. Böylelikle insanlar, insanın doğasına/fitratına uygun olmayan bir mekân planlamasının kıskaçına girmiş bulunuyorlar. Bu bir kendini aldatma durumudur. *Deprem felaketi sonrasında şehirlerin yeniden inşa edilme zorunluluğu, şehir kültürünü ve şehir estetiğini önceleyen planlara ve inşa çalışmalarına vesile kılınmalıdır.*

Medeniyet tasavvuru önce gönüllerde ve zihinlerde inşa olur sonra fizik çevreye ve dolayısıyla mekâna yansır. Mekânlarımızdaki problemler mekânlarımızın gönüllerimizin ve zihinlerimizin arzularıyla örtüşmemesinden kaynaklanıyor. Kadim bir medeniyetin mirasyedileri konumundayız. Kültürel genetiğimiz ile anlık arzularımız/beklentilerimiz birbiriyle çatışma hâlinde. Gönüllerimizin ve zihinlerimizin pencerelerini kadim medeniyetimize açarsak bugün yakındığımız birçok problemde kolaylıkla kurtulacağız. Çünkü zihinlerimizde, gönüllerimizde ve yaşantılarımızdaki çatışmaları sonlandırma imkânlarına erişeceğiz. Bunun için

Bölge üniversitelerinde (özellikle Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Adıyaman ve Malatya) çalışmakta olan akademisyenlerin %80-85'i şehri terk etmiş durumdadır. Bu şimdilik önemli bir sorun değil gibi. Bölge üniversitelerinden ayrılmak isteyen akademisyenlerin yine kendi üniversitelerinde kalmalarını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekiyor.

başta eğitim sistemine büyük roller düşüyor. *Bu felaket günlerini, kadim medeniyetimizin ürünlerini tekrar hatırlayarak “kendimize gelmenin” aracı kılabiliriz.*

Deprem bölgesinde yaygın olan, korku/endişe “yalnız kalma”, “terk edilme” korku/kaygısıdır. Süreçte doğal bir şekilde sivil yardımların azalması, sürece bağlı olarak yeni ihtiyaçların doğması söz konusu korkuyu/kaygıyı besleyecektir. Burada sorumluluk Devlete düşmektedir. Devlet bölgeyi terk etmediğini/terk etmeyeceğini istikrarlı yardım/destek faaliyetleriyle ortaya koymalıdır.

Deprem anında ve sonrasında yaşananlar, felaketler için tesis edilmiş AFAD, UMKE, Kızılay gibi kurum ve kuruluşların yapısal ve işlevsel açıdan gözden geçirilmesine, yeniden organize edilmesine, sorumluluklarının daha açık ve net şekilde tanımlanmasına, faaliyetlerine ilişkin eksik ve yanlışların belirlenerek daha işlevsel hâle gelmelerine katkı sağlayacak bir imkân olarak görülmeli ve bu imkânın gerektirdiği girişim ve uygulamalar gecikmeden devreye sokulmalıdır.

AFAD ve benzeri devlet kurumları depreme dayanıklı bölgelerde hatta yeni kurulacak şehirlerin çeperinde personel lojmanlarıyla birlikte konuşlandırılmalıdır. Bu durum afet anlarında alana müdahaleyi hızlandıracak ve kolaylaştıracaktır.

AFAD gibi kurumların şehir içlerinde irtibat ofisleri olmalıdır. Bu ofislerin yakınlarında ve şehrin farklı bölgelerinde depremde/felakette ilk yardımda işe yarayacak jeneratör, hilti,

spiral, demir kesme makası, sağlık/ilk yardım malzemeleri ve hatta belki de konserve vb. alet, araç, malzeme ve ürünlerin olduğu konteynerler konulmalı, bunlar periyodik olarak kontrol edilmelidir. Bu konteynerlerin afet anında kimler tarafından ve nasıl kullanılacağına yol ve teknikleri titiz bir şekilde oluşturulmalıdır.

AFAD yönetiminde kurulacak afetle mücadele kampüslerinde afetlere müdahale için gerekli her türlü iş makinesi ve ekipman hazır bulundurulmalı, acil müdahale ekipleri tıpkı itfaiye birimleri gibi 24 saat esasıyla çalıştırılmalıdır.

Lojistik seferberlik ile ilgili bilgiler Millî Savunma Bakanlığından AFAD'a devredilmeli/paylaşılmalı ve uygulanabilirliğini görmek için düzenli tatbikatlar yapılmalıdır.

Deprem bölgesinden diğer bölgelere yönelik göçün durmasını ve gidenlerin geri dönüşlerini sağlayıcı mali, sosyal, psikolojik tedbirlerin alınması, teşviklerin gerçekleştirilmesi gerekiyor. Söz konusu göçün durdurulmamasının ve geri dönüşlerin sağlanmamasının kısa ve orta vadede ağır ekonomik ve siyasi sonuçları olacaktır. Bu durum, uzun vadede, özellikle Hatay açısından "demografik" bir probleme yol açma potansiyeline sahiptir.

Bizzat sahadan edinilen bilgilere göre deprem bölgesinde işgücü açığı ile ilgili problem önemli düzeye ulaşmış durumdadır. Ortalama 100 işçi çalıştıran bir iş yerinde fiilen çalışan/çalışmaya başlayacak 30-40 kişi var. İş gücü kaybı birçok sektörde % 50-60 civarında. Bu durum, can kayıplarının yanı sıra daha fazlasıyla çalışanların bölgeden ayrılmalarının sonucudur. Çalışanların önemli bir kısmı deprem açısından daha güvenli olduğu bilinen/düşünülen bölgelere/şehirlere göç etmiş durumdadır. Bunların çok önemli bir kısmının geri dönüş yapmayacağı söylenebilir. Çünkü gittiği yerde çalışma veya aile düzenini kuran kişiler yeni yerlerinde kalmayı tercih edeceklerdir. *Çalışma hayatı açısından geri dönenler ise büyük oranda kalifiye olmayanlar olacaktır. Bu ise deprem bölgesindeki çalışma/üretim hayatının önceki düzeyine erişimine katkı sağlamayacaktır. Kalifiye elemanların tekrar önceki işyerlerine/bölgelerine dönmelerini sağlayacak tedbirlerin alınması ve teşviklerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.*

Kahramanmaraş

Özendirici ilave ücret ilk planda gerçekleştirilmesi gereken teşviklerden birisidir. Bu durum mali açıdan devlete bir yük gibi görünmekle birlikte, üretimin tekrar devreye konulmamasının mali yükünün daha ağır olacağı açıktır.

Bölge üniversitelerinde (özellikle Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Adıyaman ve Malatya) çalışmakta olan akademisyenlerin %80-85'i şehri terk etmiş durumdadır. Bu şimdilik önemli bir sorun değil gibi. Ancak bu akademisyenlerin çok büyük kısmı başka şehirlerdeki üniversitelere geçme çabası içerisinde. Bunun gerçekleşmesi durumunda bölge üniversiteleri kurumsal olarak ciddi zarar görür. Dolayısıyla bölge üniversitelerinden ayrılmak isteyen akademisyenlerin yine kendi üniversitelerinde kalmalarını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekiyor.

Bölgelerdeki işyerlerinde işletme sermayesine ihtiyaç en üst düzeyine erişmiş durumdadır. İş yerlerinin acilen fonlanması gerekiyor.

Bölgedeki işyerlerinin kamuya yönelik borçlarının en az 6 ay süreyle ertelenmesi gerekiyor. Her ne kadar Hükümet bu adımı atmış olsa da uygulamada birçok aksaklık yaşanıyor ve örneğin kamu bankaları alacaklarını işletmelerin hesaplarından çekiyorlar.

Bölgedeki "yan sanayi" tamamen denecek düzeyde yıkılmış/yok olmuş durumda. Bu ise sanayi üretimini doğrudan engellemektedir. En kısa zamanda yan sanayinin inşa/ihya çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerekiyor.

Bölgede ticari hayatın canlandırılması için konteyner çarşılar/işyerleri oluşturulmalıdır. Bu açıdan Hatay, Kahramanmaraş ve Adıyaman'da

girişimler başlamış durumdadır. Ancak sürecin hızlandırılması ve tüm il/ilçe düzeyi yerleşim merkezlerine yaygınlaştırılması gerekiyor. Bu durum sadece ticari hayatın canlanmasına değil aynı zamanda sosyal ilişkilerin tekrar canlanmasına katkı sağlayacak, daha da önemlisi bölge insanlarını gelecekteki konusunda umutlu hâle getirecektir. Hatta bu sayede bölgeden göçü durdurmak söz konusu olabilecektir.

Ahşap ve/veya çelik vb. ağırlıklı yeni inşaat tarzları oluşturulmalı ve teşvik edilmelidir. İnsanlar beton-demir kafesinden/cenderesinden kurtarılmalıdır. Bunun için kitle iletişim araçları üzerinden yeni konut yapısına/tipine yönelik yeni bir kültür/zihniyet inşa çalışmaları başlatılmalıdır.

6 Şubat depremi ile anlaşıldığı üzere bir *depremde yollar ve havalimanları kullanılmaz hâle gelebilmekte, bu da deprem bölgesine müdahale ve yardım faaliyetlerinin gecikmesine yol açmaktadır*. Türkiye'nin birçok şehri için bu engeli aşabilmenin en kolay yolu denizdir. Deprem felaketlerinde gerçekleştirilecek yardım, müdahale faaliyetleri planlanırken deniz yolu önemli bir imkân/alternatif olarak kurgulanmalıdır.

Deprem felaketinin ilk anında ciddi bir problem olarak açığa çıkan ve önemli düzeyde can kayıplarına yol açan durumlardan birisi iletişim araçlarının çalışmamasıdır. *İletişim/telefon baz istasyonları depremden etkilenmeyecek şekilde konumlandırılmalı ve inşa edilmelidir*. Bu yasal bir zorunluluk olmalıdır.

Şehirlerin inşasında şehrin kültürel/dini kimliğini korumak adına yerel "inşa ve ihya" kurumları oluşturulmalıdır. Yerel kanaat önderlerinin bu kurumlarda aktif şekilde yer almaları sağlanmalıdır.

Deprem bölgesiyle ilgili olarak barınma/konut inşası dışında ekonomik, sosyal, kültürel, dini geleceğin planlanması hızlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Bu konuda ihmaller bölge düzeyinde ciddi travmalara yol açabilir. Örneğin ekonomik geleceğin planlanmaması, kaçınılmaz bir şekilde ve birkaç ay içinde açığa çıkacak kişisel ekonomik problemlerin büyüüp kitlesel düzeye hatta ülke düzeyinde kapsamlı ve derinlikli düzeye ulaşmasına yol açacaktır.

Deprem bölgesi tarım ve hayvancılık konusunda Türkiye'nin önemli bir bölgesini teşkil ediyor. Bunun korunması önemli. Bu nedenle bölgeye yönelik tarım ve hayvancılık ile ilgili ekonomik teşvikler ve planlamalar önem arz ediyor.

1980 yılında Hatay'da yabancılara mülk satışı yasaklanmıştı ve bu yasak devam etmekte. Demografik yapının değişme "tehlikesini" önlemek adına özellikle Hatay'da "yabancılara" gayrimenkul satışı yasağı devam ettirilmelidir.

Afet zamanlarında medya ve özellikle sosyal medya üzerinden kötü niyetlerle gerçekleştirilen yanlış haber/dezenformasyon girişimleri ciddi tahribatlara yol açmaktadır. Depremin hemen ertesinde yapılan "baraj patladı" haberi bölge insanlarının psikolojilerinde deprem kadar tahrip edici olmuştur. Ayrıca yaklaşık on saat süreyle yardım/kurtarma çalışmalarını sekteye uğratmıştır. Bu sebeple sayısını bilmediğimiz birçok insanın can vermiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bu tür yanlış/yalan haberler titiz bir şekilde takip edilmeli, bunların yaptıkları olumsuzluklar kitle iletişim araçları üzerinden topluma aktarılmalı ve konuya ilişkin doğru bilgi aktarımı yapılmalıdır. Ayrıca bu tür yalan haber yapanların yasal açıdan cezalandırılmaları haber konusu yapılmalıdır.

Deprem bölgesine ilk günlerde yapılan yardımların organizasyonunda/dağıtımında yaşanan düzensizlik ve problemlerden ders çıkarıp, AFAD ve Kızılay başta olmak üzere ilgili kurumları benzer durumlarda daha sistematik davranmaya hazırlamak; ilk anlarda yoğun gerçekleşen ancak takiben miktarı hızla azalan yardım ürünlerini mevcut veya takiben doğacak ihtiyaçları uzun süreli karşılayacak şekilde planlamanın modellerinin geliştirilmesi gerekiyor.

Misyonerlerin ve LGBT+'cilerin deprem bölgesinde yoğun faaliyette olduğuna bizzat tanık olduk. LGBT+'ciler çocuklara yardım, çocukları eğlendirme görünümünde doğrudan çocuklarla irtibata geçiyorlar. Zihinleri tahrif etmekle, çocuklar başta olmak üzere insanları etkilemekle meşguller. Devletin bunlara karşı çok yönlü tedbirler alması gerekiyor!

BIÇAK SIRTINDA BİR SEÇİM

— SİBĞATULLAH KAYA —

Cumhurbaşkanı kararnamesiyle 2023 genel seçimlerinin 14 Mayıs'ta yapılacağı kesinleşti. Biz de ülke olarak deprem felaketinin hemen ardından "seçim sathı mailine" girmiş olduk. Artık deprem gündemimizin dışında önemli bir gündemimiz de "seçimler" olacak.

Daha önceki seçimlerde, başını AK Parti ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çektiği Cumhuriyet İttifakı'nın karşısındaki blok bir türlü birleşmiyor, yekpare bir görüntü çizemiyorlardı. Bu defa, beklenen parçalanma yaşanmadı ve kıl payı da olsa Millet İttifakı 6 partinin ortak kararıyla seçim ittifakı yapmayı ve ortak bir cumhurbaşkanı adayı çıkarmayı başardı!

ZITLIKLAR KOALİSYONUNUN ORTAK PAYDASI

Millet İttifakı'nın 6 benzemez bileşenden oluştuğu, bir yandan da HDP ile anlaşmaları çok açık. Çünkü milletvekili seçimlerinde küçük partileri ittifaka alıp kurtarabiliyorlar ancak HDP'nin tam desteği olmadan, ortak aday Kemal Kılıçdaroğlu'nu seçtirmeleri mümkün değil. Millet İttifakı, HDP dışındaki tüm parti genel başkanlarını cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atayacağını, her partiye bir bakanlık vereceğini daha başından deklare etti. Ancak, HDP'ye bakanlık vererek koalisyonda görünmesini sağlamaları mümkün değil.

Bu yazıyı bekletiyordum; Kılıçdaroğlu'nun HDP ziyareti gerçekleşsin diye. Buna rağmen, Kandil'in ve diğer üst akılların açıklamalarına bakılırsa, her hâlükârda HDP'nin "demokratik yöntem" adını verdiği ve kendisine, belediye başkanlarına ve Kandil'e rahat nefes aldıracak örtülü taleplerden başka, somut bir talepte bulunacağını düşünmüyordum.

Derken, beklenen oldu ve HDP, görüşme sonrası "demokratik tutum" ve "savaşın durdurulması" gibi başlıkları deklare etti. Buna göre, HDP'nin desteği, kendisini ve PKK'yı kurtarmaya yönelik. Ajandasında, Kürtlere ilişkin herhangi bir hak-hukuk talebi yok.

Bilindiği gibi, İYİ Parti Genel Başkanı Meral Akşener'in, Kılıçdaroğlu dışında Ekrem İmamoğlu veya Mansur Yavaş'ı, cumhurbaşkanı adayı olarak göstermekteki ısrarı netice vermedi. Mutabakata göre bu isimler, cumhurbaşkanı yardımcısı olarak ittifakta yer alacaklar. Ancak bunun sembolik bir ifade gibi durduğu, asıl hedefin, bunları cumhurbaşkanı yardımcısı yapmak yerine, seçim meydanlarında bunların isminden yararlanmak olduğu anlaşılıyor. Demek ki, Orta Anadolu'daki gezilerde Yavaş'ı, Karadeniz ve İstanbul gezilerinde İmamoğlu'nu, Kılıçdaroğlu'nun hemen yanı başında göreceğiz.

İYİ Parti lideri Akşener, Kılıçdaroğlu ile seçim kazanamayacaklarını, diğer iki isimden biriyle daha rahat kazanabileceklerini ısrarla ileri sürerken, bir yandan da HDP ile yapmak zorunda kalacakları gizli-açık ittifaktan, partisinin hasar almadan çıkmasını hedefliyordu. Kamuoyu ısrarı nedeniyle, 12 maddelik mutabakata kerhen katıldığı, yüz ifadesinden okunabiliyordu.

Şu bir gerçek ki, HDP ile İYİ Parti'nin aynı torbada olması, orta birinci sınıfta matematik dersinde karşılaştığımız bir probleme çok benziyor. Ortada çoban, kurt, kuzu, ot ve bir kayık var. Çoban, her defasında sadece birisini kayığa bindirerek nehrin karşısına geçirebiliyor; siz çoban olun da kuzuyu kurda, otu da kuzuya yedirmeden hepsini teker teker karşıya geçirin.

İYİ Parti HDP'ye yakınlaştığında oylarını MHP'ye; HDP İYİ Parti'yle yakınlaştığında oylarını AK Parti'ye kaptırıyor. Başka bir handikap da CHP eksenli ve HDP destekli ittifakta ne işiniz var, sorusuna çokça muhatap olan Saadet, Deva ve Gelecek partilerinin oy kaybına uğramadan seçimi atlatmaları. Kılıçdaroğlu çoban olsun da hiçbirini kimseye yem etmeden karşıya geçirsın bakalım.

Bu tablo, Millet İttifakı'nın zorunlu olarak "ortak bir payda" üzerinden hareket edeceğini gösteriyor. Bu strateji çoktan belirgin hâle geldi aslında. 7 benzemizin birbirine taban tabana zıt söylemleri, *Erdoğan karşıtlığı* üzerinden birleşiyor; ortak payda bu.

Gittikçe de daha rahat hareket ediyorlar; bu konuda kendilerine yöneltilen soru ve eleştirileri geçiştiriyorlar. Ortak adayları hakkında her parti kendi seçmen kitlesine yönelik yeni bir argüman üretmeye çalışıyor (Mücahit-Seyyit Kılıçdaroğlu gibi). Masadaki partilerin farklı seviyelerdeki yetkilileri tarafından ortaya atılan argümanlar, tuttukça kullanılacak, tutmayanlar da sessiz-sedasız terk edilecek. Her parti, canla-başla farklı bir seçmen kitlesini elinde tutmaya çalışıyor. Günün sonunda hasılatlarını ortaya koyup birleştirecekler. Bakalım başarabilecekler mi?

Aynı tutumun, seçime kadar da devam edeceğini düşünüyorum. Eskiden, böyle bir tablo siyasette başarısızlık getirirdi. Ancak, ortak payda Erdoğan düşmanlığı olunca, bunun başarıya giden yeni bir yol gibi algılanması gerekir. Bu politika, zıtları kendi içerisinde serbest bırakıyor; elde edilen hasılatı günün sonunda birleştirmeyi hedefliyor. Bu politika kazanmalarına yeter mi, yetmez mi? Onu bilmiyorum. Ancak, başarı yüzdelerini artıracak gibi görünüyor.

SEÇİMİN KADERİNİ BELİRLEYECEK SEÇMEN KİTLELERİ

İki taraf da ittifaklarını genişleterek ellerini güçlendirmenin hesabını yapadursunlar; evdeki hesap çarşıya uymayabilir. Çünkü, her seçimde anahtar rol üstlenen ve kritik önem atfedilen seçmen kitleleri vardır. Seçimin kaderini, son anda bu anahtar kitleler belirliyor. Bundan önceki seçimlerde, hangi seçmen kitlelerinin

İttifakın, Türklük hassasiyeti yüksek seçmen kitlesine hitap etmek için de elinin güçlü olduğunu görüyorum. MHP'nin ve AK Parti'nin yerli-millî duruşu, HDP'yle aynı torbada olmak mecburiyetinde kalan İYİ Parti'yi zorlayacak gibi görünüyor.

belirleyici olduğuna dair analiz/yorum yazıları okumuşsunuzdur.

Bu seçimlerde, belirleyici olacak üç seçmen kitlesinin şunlar olduğunu düşünüyorum:

- 1- *Türklük hassasiyeti yüksek seçmen kitlesi*
- 2- *Kürtlük hassasiyeti yüksek seçmen kitlesi*
- 3- *Gündelik yaşam ve refah kaygısı güden kararsızlar kitlesi*

Türklük hassasiyeti yüksek seçmenin, bu seçimlerde kritik önemde olmasının sebebi; zeminin oldukça kaygan hâle gelmesi. Bilindiği gibi, İYİ Parti seçmen kitlesinin önemli bir bölümü, Türklük hassasiyeti yüksek, göçmen asıllı Türklüklere ve seküler değerlere eğilimli yerli Türklüklere oluşuyor. Bu seçmen kitlesinin ne kadar, HDP ile aynı torbada olmasından dolayı İYİ Parti'den kopup Cumhuriyet İttifakı'na gidecek? Akşener'in, İmamoğlu veya Yavaş'ı ortak aday göstermek için çırpınması, işte bu hassasiyetin bir yansımasıydı.

Aynı şekilde, MHP seçmen kitlesi oylarının ne kadar İYİ Parti'ye kayabilir? Ekonomi, deprem ve Erdoğan karşıtlığı üzerinden, MHP'nin aldığı oylarda bir eksilme yaşanır ve Cumhuriyet İttifakı bundan yara alır mı? Bütün bu belirsizlikler, Türklük hassasiyeti yüksek seçmen kitlesinin bu seçimlerde kritik rol üstleneceğini gösteriyor.

Bu seçimlerde kilit rol üstlenecek en önemli seçmen kitlesi, öyle anlaşıldı ki, bir kez daha Kürt seçmen kitlesi olacaktır. Mütedeyyin-muhafazakâr Kürtlerin (bir kısmının) MHP ile ittifakından dolayı AK Parti konusunda kararsızlık yaşayacağı tahmin ediliyordu. HDP'nin altılı masaya destek vermesi hâlinde bu kararsızlığın, yine AK Parti lehine yön değiştirmesi bekleniyor.

Türkiye genelinde Kürt seçmenden en çok oy alan AK Parti, tabiri caizse, Türkiye'deki en büyük Kürt partisidir. Dolayısıyla, HDP'nin Millet İttifakı'na PKK'yı kurtarmaktan başka bir şart ileri sürmemiş olmasını bir fırsata çevirmesi gerektiğine inanıyorum.

Aynı şekilde HDP'nin aldığı oyların bir kısmını da Kürtlük hassasiyeti yüksek muhafazakâr Kürtler oluşturuyor. HDP'nin İYİ Parti'yle aynı torbada olmasından dolayı bu oyların bir kısmı Cumhur İttifakı'na geri dönebilir mi?

Bu belirsizlikler de Kürtlük hassasiyetinin bu seçimlerde çok etkili bir "belirleyen" olacağını gösteriyor.

Diğer belirleyici bir kitle de genel "kararsız kitle" olacaktır. Her seçimde var olan ve kararını son anda veren "kararsız kitle", bu seçimlerde işi biraz daha fazla ağırdan alıyor gibi bir görünüyor. Bu da biraz merak uyandırıyor doğrusu. Çünkü, gündelik yaşam ve refah kaygısını, ideolojik düşüncelerinin önüne koyan geniş bir seçmen kitlesi var ortada.

Dolayısıyla, bu seçimde merak edilen en önemli soru şu: Kararsız kitle, yaşanan ekonomik zorluk, deprem ve diğer korkulara rağmen, hâlâ bu zorlukların üstesinden yine "AK Parti gelir." diyecek mi? Yoksa, "şansımı değişiklikten yana kullanayım" mı diyecek?

CUMHUR İTTİFAKI'NIN İMTİHANI

Başını AK Parti'nin çektiği Cumhur İttifakı bu defa da sınavı geçebilecek mi? Ekonomik zorlukların, oylarını aşağı çektiği AK Parti, depremden önce yükselişe geçmiş, bu işi yine ben başarırım, dedirtmeye başlamıştı. Deprem, asrın felaketi olarak ortalığı tarumar etti ve bir belirsizlik yarattı, doğrusu. Ancak, belirsizlik kısa sürede yerini, yeniden "güvene" terk etmeye başladı. Şimdi yine "AK Parti başarır", diyenlerin yükselişte olduğunu görüyoruz. Bu yükseliş, genel kararsız kitlenin büyük çoğunlukla AK Parti'yi ve Cumhur İttifakı'nı destekleyeceğini gösteriyor.

İttifakın, Türklük hassasiyeti yüksek seçmen kitlesine hitap etmek için de elinin güçlü olduğunu görüyorum. MHP'nin ve AK Parti'nin yerli-millî duruşu, HDP'yle aynı torbada olmak mecburiyetinde kalan İYİ Parti'yi zorlayacak gibi görünüyor. Cumhur İttifakı, bu duruşunu dış politikasıyla, savunma sanayiindeki yerli üretimleriyle, petrol ve doğalgaz gibi özkaynaklarımızı kimseye perva etmeden aramasıyla, bir söylem olmaktan çıkarabiliyor; bir eylemsel duruşa dönüştürebiliyor.

Dolayısıyla Cumhur İttifakı'nın, Türklük hassasiyeti yüksek seçmen kitlesine ve kararsız seçmen kitlesine yönelik uygun politikalar geliştirmek için elinin güçlü olduğuna inanıyorum.

Ancak Kürtlük hassasiyeti yüksek seçmen kitlesine karşı elinin zayıflamaması için de ses getirici yeni politikalar üretmesi gerektiği kanaatindeyim. Çünkü yaptığım araştırmalar, HDP oylarının %2-3'ü ile AK Parti'nin %2-3'üne tekbül eden kararsız bir kesimin, uygun politikalar üretilirse, elde edilebileceğini gösteriyor.

Kürtlük hassasiyetine sahip bu seçmen kitlesinin mütedeyyin, muhafazakâr ve ortak vatan bilinci tasavvuru da ağır basıyor. Dolayısıyla bu kesime yönelik güçlü argümanlar kullanılması ve bu argümanların projeye dönüştürülerek, temsil kabiliyeti olan yıpranmamış isimlerle beraber etkin bir şekilde kullanılması gerektiğini düşünüyorum.

Cumhur İttifakı, mütedeyyin-muhafazakâr ve bir o kadar da Kürtlük hassasiyeti yüksek olan seçmen kitlesine yönelik neler yapabilir?

1- ANADİL EĞİTİMİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ

2021 yazında Güneydoğu illerinde; ardından Adana, Mersin ve İstanbul'da yaptığım bir çalışmayla, bu seçmen kitlesinin anadil eğitimine yönelik ciddi bir talebi olduğunu belirlemiştim.

Kanaatimce, bu seçimlerde, bu seçmen kitlesine yönelik politikalara eklenmesi gereken proje hamlesi, "Ana Dil Eğitiminin Ciddileştirilmesi" olmalıdır. Güçlü anadil eğitimi, bir seçim vaadi/argümanı olmanın ötesinde "Kürt insanının" temel fitri ihtiyacıdır, aynı zamanda.

Hane içinde anadil konuşan çocukların, anadil eğitimleri yetersiz kaldığında, Türkçeyi de iyi öğrenemediklerini; özellikle sayısal zekâlı çocukların, hayatları boyunca her iki dili de yarım yamalak konuşabildiklerini hatta zekâ gelişiminde dahi yetersiz kaldıklarını; bu gibi olumsuzlukların ancak “anadil eğitiminin güçlendirilmesiyle” aşılabileceğini tespit etmiş ve AK Partili bazı üst düzey yetkililere bu konuda sunumlar yapmışım.

Yaptığım araştırma, zayıf bir eğitim tekniği olan “seçmeli eğitimin” bu ihtiyacı karşılamadığını da ortaya koymuştu.

Şunu da vurgulamakta fayda görüyorum: Anadil eğitimini güçlendirme projesi, topyekûn bir “Ana Dilde Eğitim” projesi değildir. Hane içinde anadil konuşan ailelerin isteğine bağlı olarak, anadil eğitiminin zorunlu hâle getirilmesine yönelik bir projedir. Böyle bir projenin, üniter yapıyı bozmadan ihtiyacı karşılayacağı ve toplumsal destek alacağı da açıktır.

Tümüyle anadilde eğitim üniter yapılara değil, daha çok özerklik veya federasyon gibi yapılanmalara has bir eğitim modelidir. Türkiye’nin idari ve sosyal yapısı bu tip yapılanmalara uygun değildir.

2- YIPRANMAMIŞ UYGUN İSİMLER

Hem İstanbul’da hem Güneydoğu’da temsil kabiliyeti olan yıpranmamış isimler öne çıkarılmalıdır. Temsil kabiliyetinden kastım, müte dey-yin Kürt kesimine hitap edecek olan adayların, gerektiğinde Seydayé Mele Ahmedé Hanî’den, Melayé Cezerî’den, Feziyê Teyra’dan beyitler okuyabilmesi; ortak vatan bilincinin neden gerekli olduğunu, tasavvurumuz dâhilinde, tarihi ve kültürel perspektiften Türkçe ve Kürtçe olarak rahat ifade edebilecek isimlerden oluşmasıdır.

Temsil kabiliyetinin hayranlık ve imrendirme uyandırarak, “güçlü anadil eğitimi” projesinin çekim etkisini artıracığı, göz ardı edilmemelidir.

3- MÜSLÜMAN KÜRT ADAYLARIN ARTIRILMASI

Millet İttifakı’nın kazanmak için nasıl fedakârlıklara katlandığını -emsal olmaz

ama- göz önünde bulundurarak, Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı İstanbul, İzmir, Adana, Mersin gibi illerde, nüfusla orantılı bir şekilde Müslüman-Kürt adayların öne çıkarılmasını da faydalı buluyorum. Bu, özellikle büyükşehirlerde etkili bir hamle olacaktır.

SONUÇ

AK Parti’nin bir önceki seçimde, tabiri caizse, ‘Kürtlerden oy alamıyorum, dolayısıyla Kürt aday da göstermiyorum’, şeklinde okunabilecek politikası değiştirilmeli, bütün büyük şehirlerde nüfus oranına uygun sayıda Müslüman Kürt aday gösterilmelidir.

İttifak’ın HÜDA PAR’ı dâhil ederek genişletilmesinin, sanıldığı gibi Kürt oylarını değil, kararsız kitle oylarını etkileyeceğini, Cumhuriyet İttifakı’nın yeniden çekim merkezi hâline gelmesinde olumlu rol oynayacağını düşünüyorum. Ancak, yalnızca HÜDA PAR üzerinden, tüm müte dey-yin-muhafazakâr Kürt oylarının geri alınmasını pek mümkün görmüyorum. Bunun sınırlı bir oy getirisi olacağını, HÜDA PAR’ın ittifaka dâhil edilmesinin, AK Parti’nin Kürt seçmene yönelik kendi argümanlarıyla birleşince etkili olacağını tahmin ediyorum.

Unutulmamalıdır ki, Türkiye genelinde Kürt seçmenden en çok oy alan AK Parti, tabiri caizse, Türkiye’deki en büyük Kürt partisidir. Dolayısıyla, HDP’nin Millet İttifakı’na PKK’yı kurtarmaktan başka bir şart ileri sürmemiş olmasını, bir fırsata çevirmesi gerektiğine inanıyorum. Bunlar yapıldığında, son birkaç seçimde olduğu gibi, Müslüman-Kürt feraseti bir kez daha belirleyici olacaktır.

MUHAFZAKÂRLAR VERSUS SEKÜLERLER

— MEHMET FURKAN ÖREN —

Modern devletle ilgili tartışılmadık konu, söylenmedik söz kalmamıştır. Bu yeni organizasyon üzerinde konuşan metinlerin neredeyse tamamının vurguladığı nokta bürokrasi ve bürokrasi kanalıyla kontroldür. Gündelik hayat üzerinde çalışmalar yapan Lefebvre'ye göre devletin bürokratik yapısının en büyük gayesi gündelik hayatın tüm alanlarına nüfuz etmek, orayı kendi kurguladığı ajandalara göre yönetmek, toplumu yönlendirmektir ki bu, bir yönüyle kamusal alanın çöküşü demektir. Weber modern bürokrasinin temel zihniyetinin askerî felsefe olduğunu vurgular.¹ Doğrusu bürokraside emir komuta zinciri vardır ve herkes senkronizedir. Asker kökenli bir ekip tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti için de disiplin ve fazlasıyla geçerlidir. Bu baskının bir boyutu Tanzimat sürecinden itibaren devletin toplumu modernleştirmek için kendisine bir misyon biçmesi ile ilgiliyken diğer bir boyutu da zaten modern devletin kontrol mekanizmalarına yaslanmasıdır. Nitekim bürokrasinin tüm karakteristik özellikleri Türkiye'de toplum mühendisliği marifetiyle de olsa uygulanmaya konulmuştur.

Sahip olduğu anlayışları kanunlar, yönetmelikler ve mevzuatlarla sağlamaya çalışan devlet bürokrasisi bir makine gibi çalışmaktadır. Lefebvre'nin vurgusuyla "teknik açıdan makinadan yardım gören bürokrasi Tanrı'nın cisimleşmesi olarak onun yerine geçer. Örgütlü gündeliklik rejimi içerisinde hiçbir şey gözden kaçmaz ve kaçmamak zorundadır."² Burada yazılar, kanunlar ve yönetmelikler önemli bir yere

sahiptir. Neticede "...bürokrasi kendi iktidarını yazılı şeyin ve yazılı şeylerin biriktirilmesinin üzerine kurar..."³ Bu "yazılı şeyin gücü, sınırlarını aşar, zincirleri kırar, engel tanımaz. Yazılar temelinde kurulan ve onlar tarafından doğrulanan bürokratik akılcılık yetki, bilgi, en ufak ayrıntıya kadar yayılırlar."⁴ Netice de ulus devlet demek her bireyin verilen bir kodla (T.C. kimlik numarası) takip edilmesi demektir. Jeremy Bentham'ın panoptikon örneğinden olduğu gibi modern ulus devlet tüm alanları gözetleyen ve kontrol eden devlettir.

Küreselleşme süreciyle birlikte ulus devletlerin sahip olduğu tekellerde önemli sarsılmalar meydana gelse de şiddeti kullanma tekeli ve sınırları kontrol yetkisi hâlen ulus devletlerin elindedir. Aslında modern bürokrasi de zaten şiddet tekeli kullanma yetkisiyle karakterize olmaktadır.

SİVİL BİR SOLUK OLARAK YARDIMLAŞMA

Modern demokrasi rejimlerinde devlet, belli bir grubun diğer bir grubu yönetmesi, yönlendirmesi ve onlarla ilgili karar vermesidir. Meşru şiddeti kullanma tekeli elinde bulunduran bir organizasyon olan devletin belli bir grup tarafından yönetilmesi aynı zamanda bu yönetimin şiddet tekeli meşru çerçevede kullanıp kullanmadığını da anlamlı kılmaktadır. Şiddet araçlarını kullanma tekeli kenara bırakıldığında bile, büyük bir müdahale imkânı olan modern devlet yapısı aynı zamanda alternatif soluk alma alanlarını da gerekli hâle getirmektedir.

Bugün bireyin doğumuna, ölümüne, yapacağı evin şekline bile karar merci olan devlet organi-

1 Richard Sennett, *Yeni Kapitalizmin Kültürü*, çev. Aylin Onocak, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2021, 28-29.

2 Henri Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev. Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, 157.

3 Henri Lefebvre, *age.*, 157.

4 Henri Lefebvre, *age.*, 157.

zasyonu karşısında kamusal alanın en azından bir nefes alma adına sivil alanlara yönelmesi beklenebilir bir durumdur. Bu sivil alanlardan birisinin de yardımlaşma ve dayanışma kültürü olduğu söylenebilir. Normal şartlarda devletin dili yazıdır ve devlet rasyonel bir organizasyon şeklinde kurgulanmıştır. Bu rasyonalite devletle vatandaş arasında adı konulmayan bir resmiyetin ve mesafenin adıdır. Vergi gibi uygulamalar bu dilin önemli bir göstergesidir. Oysa yardımlaşma gönüllülük esastır ve özünde devletin belge ve yazı diline uymayan bir sürece işaret eder, sivil bir alana göndermede bulunur. Devlet rasyonalitesi içerisinde gönüllülük esastır olan yardımlaşmanın karşılığı tanımlanamamadır. Devlet herhangi bir kişiye yardım etmek istediğinde bu yardımın reel şartlarını tespit eder, belgelerini ortaya koyar, kendi diline dönüştürür. İktisadi açıdan devletin vatandaşla konuştuğu dil vergidir. Bu dil çeşitli oranlar, rakamlar ve göstergelerle belirlenmiştir ve burada gönül işi yoktur.

Devlet işinde gönüllülük yoktur, oysa ontolojik anlamıyla yardımlaşma gönüllülüğe ve duygulara dayalıdır. Devlet gönülden gelerek iş yapmaz, bürokrasi, mantık ve rasyonel göstergelerle iş yapar. Para işlemlerini duygusuz, şablon ve ölçülerle yapan devlet organizasyonu karşısında sivil bir karaktere sahip olan yardımlaşma ise sıcak ve samimi duyguları işaret eder.

KURBAN DERİLERİ: YA DAVULCUYA YA ZURNACIYA

Devlet, toplumdan soyut bir çerçeve olarak tanımlandığında ya da en azından toplum dinamikleriyle bağlamsal olmayan bir ilişki biçimine yöneldiğinde soğuk bir makinaya dönüşebilmektedir. Diğer bir ifadeyle gündelik hayatın, sivil duyguların müdahili olmaya çalışan devlet, bu oluşumun duygu temelli parametrelerini dikkate almadan hareket ettiğinde tuhaf bir duruma düşmektedir. Buradaki sorun, kendisini her boyutuyla rasyonel olarak kodlayan bir organizasyonun, çok da rasyonel olmayan ve kimi açılardan “spontane” ilişkilerin geçerli olduğu gündelik hayatla kurduğu ilişkinin çarpıklığıdır. Bu sürecin iyi örneklerinden birisi yakın dönemlere kadar tartışılabilen kurban derileri olayıdır. Kurban derileri hem bürokrasinin karakteri hem de Türkiye’de devletle toplum

Devlet, toplumdan soyut bir çerçeve olarak tanımlandığında ya da en azından toplum dinamikleriyle bağlamsal olmayan bir ilişki biçimine yöneldiğinde soğuk bir makinaya dönüşebilmektedir.

arasındaki bağlamın anlaşılması açısından fikir vericidir. Kurban derilerinin hikâyesi Mustafa Kemal Atatürk’e kadar uzanmaktadır. Nitekim 1935 yıllarında yapmış olduğu bir konuşmada “Türk Hava Kurumunu kurduğumuz zaman bunun ana gelir kaynağını bir yandan devlete, bir yandan da Ulusumuzun yardımsever duygularına yükledik. Fitre ve zekâtın yanı sıra kurban derilerinin kuruma verilmesi için Bakanlar Kurulu kararı çıkardık. Bu karara karşı çıkmak isteyen yobazlarla, siyaset gereği bu uygulamadan vazgeçmemizi isteyenler oldu. Üstü kapalı ya da açık, gazetede yazılar bile çıktı. Oysa bu iki gelir de çok yanlış yerlere gidiyor, ülke yararına değil, kişilerin, grupların yararına hizmet eder hâle geliyordu.”⁵ şeklindeki ifadeler devletin gündelik hayat içerisinde süren dinî motivasyonlu bir uygulamayı kendi diline çevirme isteğinin bir göstergesidir.

Normal şartlarda İslâm düşüncesine göre kurumlara verilemeyen zekâtın toplanmasının bile yetkisinin Türk Hava Kurumu’na verilmesi⁶ devletin yardım konusunda vatandaşla bağlamsal dilinin sorunlarına işaret etmektedir. 26.06.1983 tarih ve 18088 sayılı kanunu 21 maddesine göre “Kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama yetkisi Türk Hava Kurumu’na aittir.” Bu kanun ile İslâm’da yardımlaşma kültürünün yansımaları olan zekât, fitre ve kurban derileri gibi yardımlaşma faaliyetleri yıllarca Türk Hava Kurumu’nun tekelinde kaldı. Devletin “vatandaşı kendi hâline bırakırsan ya davulcuya ya da zurnacıya gider!” şeklinde formüle edilecek mantığına göre vatandaşın yaptığı bu yardımlar amacına ulaşmıyordu. Dolayısıyla devlet her yönüyle gönüllülük esasına dayalı bir

5 Oktay Verel (ed.), *İstikbal Göklerin Gökler Bizimdir*, Türk Hava Kurumu Yayınları, İstanbul, 1985, 1/77-78.

6 Bu konuda bk. <https://kurul.diyenet.gov.tr/Cevap-Ara/441/sivil-toplum-kuruluslarina-zekat-verilebilir-mi> (Erişim, 03.12.2023)

uygulama olan kurban olayını kendi mantıksal çerçevesi içerisinde kurgulamakta ve gönüllülüğe resmiyet kazandırmakta, bir yönüyle de soğukluğunu hissettirmektedir. Yardımları toplamaya yetkili olan Türk Havva Kurumu bunları Kızılay'a, kaymakamlık bünyesindeki sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına, Diyanet Vakfı'na pay etmekte ve aslan payını da kendisine bırakmaktaydı. Kimi noktalarda özellikle vatandaşın teşvik edilmesi hususunda Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan destekler istenmekte ve Diyanet ise zımnen de olsa kurban derilerinin Türk Havva Kurumu'na verilmesiyle ilgili teşviklerde bulunmaktaydı. Devlet özellikle muhafazakâr vatandaşlara güvenmiyordu ancak vatandaşlar da devlete güvenmiyordu. Özelde muhafazakâr vatandaşlara göre deri paraları içki masalarında, gece eğlencelerinde ve şahıs cüzdanlarına gitmekteydi. Muhafazakâr dindar kesimlerde devletin bu yardımları toplamasının doğru olmadığıyla ilgili genel bir eğilim vardı. Ne var ki cumhuriyetçi, laik ve seküler kesim, bu uygulamayı devletin kalkınmasının bir gereği olarak gördüğü gibi irtica ile mücadelenin de bir parçası olarak kodlamaktaydı.

GÜVEN SORUNU MU SAHİP OLAMAMA DURUMU MU?

Devlet ve yardımlaşma ilişkisi açısından trajikomik süreçlere işaret eden kurban derileri uygulaması nihayetinde 26 Eylül 2013 tarih ve 28777 sayılı İç İşleri Bakanlığı yönetmeliğinde yapılan değişiklikle ortadan kaldırıldı. Bu uygulamanın kaldırıldığı tarihe kadarki serüveni ile ilgili pek çok şey söylenebilir. Ancak burada dikkat çeken husus, deri toplama süreçlerinde daha çok Türk Hava Kurumu ve Kızılay gibi kurumların yanında yer alan seküler kesimlerin son zamanlarda artan biçimde bu kurumların karşısında yer alması ancak derilerini Türk Hava Kurumu ve Kızılay gibi kurumlara vermemek için direnen muhafazakâr kesimlerince o gün durdukları yerin uzağında olmalarıdır. Örneğin son zamanlarda yaşanan afet sürecinde kurban derilerini belli çekincelerle devletle bağlantılı kurumlara veren muhafazakâr cenah AFAD ve Kızılay gibi kuruluşlara destek olmak için seferber olurken, kurban derileri döneminde devlet organizasyonları ile irtibatlı olan Kızılay gibi kurumlara destek verilmesi gerektiğini düşünen seküler kesimler yardım organizasyonu

olarak AHBAP'a yöneldiler. AHBAP platformunun sanki AFAD'a alternatif bir kuruluşmuş gibi izlenim oluşturan bu süreç, meselenin güven, şeffaflık olmasının yanında ideolojik sarkiler ve bürokrasinin uzağında olmayla da ilgili olduğuna işaret etmektedir. Elbette ki kurban derileri süreciyle AHBAP platformu süreci arasında dünyalar kadar fark vardır. Neticede deri toplama yardımı gönüllülük bağlamından koparan bir uygulamaydı ve çoğunlukla devletle vatandaş karşı karşıya getiren bir süreçti. Oysa günümüzde başta AHBAP olmak üzere pek çok kuruluş gönüllülük esaslı olarak yardım toplayabilmektedir ve devletin rolü sadece gözetimdir. Burada dikkate değer olan şey, genel olarak iki temel eğilim olan laik/seküler kesimle muhafazakâr kesimin Kızılay gibi kuruluşlarla ilgili kanaatlerinin değişmesi ancak bu kanaatlerin zıtlıklarını korumasıdır. Muhafazakârlar devlete yanaştıklarında sekülerler mesafeli duruyor, sekülerler devlete yaklaştıklarında ise muhafazakârlarla mesafe açılıyor. Bunun bir nedeni Türkiye'de süregelen modernleşme, çağdaşlaşma, Batıcılık ve İslâmcılık gibi ideolojik doktrinler farklılaşmaların yanı sıra diğer önemli bir nedeni devlet bürokrasinin yapısından kaynaklı yönetme ve yönlendirme biçimidir.

Kabul edelim ki Türkiye, yüzyılı aşkın demokrasi geçmişine rağmen çoğulcu bir uzlaşılı kültüre sahip değil, daha çok çoğunlukçu bir yönetim tecrübesine sahiptir. Öte yandan yakın döneme kadar demokrasi ve seçim teamülleri bir yana sivil siyaseti bile dışlayan bir elitokrasi geçerliydi ve bu elitokratlık gücünü başta Türk Silahlı Kuvvetleri olmak üzere çeşitli kurumlardan almaktaydı. Dolayısıyla çoğunlukçu bir demokrasi bile yer yer darbelerle karşılaşmıştır. Bununla birlikte demokrasinin temsilcileri olan siyaset kurumlarının da uzlaşılı kültürü sergilediği söylenemez. Bu gerçek dikkate alındığında büyük bir müdahale organizasyonu olabilecek devlet aygıtının belli bir eğilimin eline geçmesi, tüm süreçleriyle eğilimin dışındakileri çepere itmekte bu sefer çeperekiler bu organizasyonla ilgili olarak alternatiflere yönelmektedirler. Bu karakter sekülerler yönetimdeyken Kızılay'ı iyi, onlar muhalefetteyken kötü yapar. Benzer bir durumun muhafazakârlar için de geçerli olduğunu söylemek izahtan varestedir.

KADRAJ VE LOGO

— KAMİL ERGENÇ —

CNN ekranlarından canlı yayımlanan Birinci Körfez Savaşı, ekranın/beyaz camın (sonraları renkli camın) büyüleyici etkisinin savaş gibi acı, yıkım ve trajedi yoğunluklu bir eylemin bile, çay, kek, patlamış mısır eşliğinde, arada bir kanal değiştirerek (zap yaparak), nasıl sıradanlaştı/rıl/ğını göster-

mesi bakımından öğreticiydi. Baudrillard bu nedenle bu savaşın aslında gerçekleşmediğini iddia edecekti. Öyle ya, şayet ortada gerçek bir savaş varsa buna “seyirci” kalınması aklın, mantığın, vicdanın ve izanın kabul edebileceği bir şey değildi. Ekranın sağ alt köşesinde Bağdat’ın üzerine düşen bombaların menzili, tahrip gücü ve (belki de fiyatı) yer alıyordu. Bağdat kan gölüne dönerken, insanlar ekranlarında sadece geceyi aydınlatan ışık huzmeleri görüyorlardı. Bir tür havai fişek gösterisiydi sanki yaşananlar.

HAYATIN “GÖZ ÖNÜNE” SERİLMESİ

Kilometrelerce uzakta olanlara bu “gösteriyi” (evet yanlış duymadınız gösteriyi) izleme imkânını veren ekran/kamera gerçeği altüst ediyor, onu gerçek olmaktan çıkarıyor, seyirlik malzeme hâline getiriyordu. Kameranın ve fotoğraf makinesinin aslında ne olduğu, neyi temsil ettiği, neye hizmet ettiği hususu öylesine profesyonelce gözden irak tutuldu ki, gelinen

noktada, eşrefi mahlûk olan insanın muhayyilesi tarumar edildi, böylece hafızası silindi ve âdeta yürüyen bir kadavraya dönüştürüldü. Kötülüğün envaiçeşidi normalleşti, sıradanlaştı hatta kötülüğün “izlenme oranı” arttı... Bayağlık, pespayelik, çirkinlik, yozluk, iğrençlik, kabalık albenili ambalajlar

eşliğinde sunuldu/sunuluyor. Akleden kalbini korumaya özen gösterenler ürpermeden, dehşete kapılmadan, saçını başını yolmadan, acı çekmeden ekran karşısında duramaz oldu. “İzleyici” olmayı kabul edenler içtenliklerini ve itiraz etme kabiliyetlerini kaybetti.

Her yenilikle uzlaşmak zorundaymışız gibi kameraya ve fotoğraf makinesine öylesine iştahla sarıldık ki, artık onlarsız bir hayat tasavvur etmek güçleşti. Tekno-endüstriyel kültür, “izlemenin büyüleyici etkisinin” farkında olduğu için bu iki özelliği (video ve fotoğrafı) tek bir aygıtta bir araya getirerek hayatı “göz önüne” serdi. Varoluşu da göz önünde olmakla eşitledi. Böylece sözünü ettiğimiz bu aygıtlar “nesne” olmaktan çıkıp özne oldu. İnsan ise nesnelerin denetimine açtı kendisini. Kullanırken kullanıldığını, belirlerken belirlendiğini, izlerken izlendiğini anlamadı. İradesi uçup gitti elinden. O ise hâlâ özgürlük nutukları atmakla meşgul. Tercihlerinin öznesi olduğu zannıyla yaşıyor hâlâ...

Firavun düzeni tarafından ahmaklaştırıldığı farkında değil. “Görünür olmak” için her şeyini (insanlığını bile) feda etmeye hazır. Çünkü ekranda olmamak var olmamak anlamına geliyor. Oradaki(ekranda) varlığı gerçek hayattaki varlığını etkiliyor hatta belirliyor. Oradaki taltif ve tenkitler gerçek hayatın “yaşam kalitesine” etki ediyor. Bir işi yapıp yapmadığımız, yaptığımız iyi yapıp yapmadığımız oradaki görüntüyle tescilleniyor ya da tescillen/e/miyor. Kadrajda yer almak hayat memet meselesi hâline geliyor. Kadrajın dışında kalanlar, hayatın/tarihin/zamanın dışında kalmış gibi hissediyor kendisini. Hele ki etkili, yetkili, popüler zevatla aynı kadrajda yer almak bahtiyarlık vesilesi sayılıyor.

Kamera ve fotoğraf makinesinin hayata bu kadar hızlı angaje olması, onlarsız yapılamaz algısının oluşması “göz” odaklı düşünmenin ve yaşamanın öne çıkmasıyla yakından alakalı. “Göz önüne getirme” arzusundan beslenen bu yaklaşımın insanı ilkel düşünme biçimine ikna etmek istediği, soyutlama kabiliyetini zaafa uğratarak tefekkür melekesini dumura uğratmayı amaçladığı, böylece düşünme eyleminden mahrum sürüler oluşturup onları kolaylıkla gütmeyi murat ettiğini söylersek herhâlde yanlış olmaz. “Göz’ün merkezde olduğu yaşam” alışkanlığı, düşüncenin tekâmül etmesinin önündeki en büyük engellerden biridir. İnsanı meleklerden, hayvanlardan ve bitkilerden farklı kılan onun soyutlama yeteneğidir. Soyutlama, varlığın resmini cisminden ayırıp hafızada kodlamak ve yeri geldiğinde onu hafızadan çağırarak kullanmaktır. Kavramsal düşünme kabiliyetinin gelişmesi soyutlamayla mümkündür. Çünkü kavramın bizatihi kendisi soyuttur ve ancak soyutlama yapabilen zihin kavram üretebilir. Kavram, ihata edici yönüyle düşüncenin ana omurgasını oluşturur. Belirli bir anlam dairesine sahiptir. Bu daire zamanla genişleyip daralabilir. Ve fakat her hâlükârda kavram, olguya işaret eder, onu kuşatır ve düşüncüyü belli bir sistem içinde berrak bir şekilde sunmaya yardım eder. Kavram üretemeyen, kavramlarla düşünemeyen insanın düşündüğünü söylemesi abestir. Soyutlama, kavram üretiminin en mühim basamağıdır...

Soyutlanan nesnenin imajı muhayyileye kaydedilir. Bu imajla nesnesi arasında tam bir uyum olmalıdır ki, zamanı geldiğinde doğru

bir kullanım (*tasavvur*) gerçekleşsin. Sözelimi armudu elma olarak kaydetmişse, bu yanlış düzeltmedikçe, elmayla armudu birbirine karıştırmış olacaktır. Duyu güçleri nesnelere suretlerinden soyutlanmasında ilk basamağı oluşturur. Buradan elde edilen veriler muhayyileye aktarılır. Muhayyile bu verilerle varlığı imkânsız terkipler (bile) oluşturabilir. Örneğin “kuş kafalı insan” ya da “at kafalı fil” gibi... Hayali suretlerin kavram hâline gelmesi hafıza gücü sayesinde olur. Hafızaya kaydedilenlerin “iradeli” hatırlanmasına “tezekkür” denir. Zikretmek, hafızadan çağırarak gerçekleşir. Demek ki hafızası olmayanlar zikredemezler.

SÖZE VERİLEN DEĞER

Söz (de), hafızaya kaydedilir. Bu kayıt ise kelimeler aracılığıyla olur, imajlar değil. Sözün kaydedilmesi imajsız olarak gerçekleştiği için manaya taalluk eden boyut daha öndedir. Sözün kaydında mananın korunmasına dönük çaba vardır. Söz, motamot kaydedilebileceği gibi mealen de kayıt altına alınabilir. Ancak her hâlükârda imajsız bir kayıt söz konusu olduğundan bu eylem sayesinde hafızanın kapasitesi ve işlevselliği artar. “Hıfz etmek” kavram üretimine yardımcı olur. Güçlü bir hafızaya sahip olmak, düşünsel üretim ve tekâmül için olmazsa olmazdır. Çünkü tefekkür hafızaya bağlıdır. Hafıza ne kadar güçlü olursa fikir de o ölçüde tutarlı ve sağlam olur. Bu nedenle klasik kültürlerde “hıfz” a çok önem verilmiştir. Nübüvvet öncesi Arap Yarımadası’nda kâğıt üzerine mürekkep damlatmayı bir tür acizlik/zayıflık sayan bir yaklaşım söz konusudur. Söz’ün gücüne çok önem veren bir kültürdü cahiliye Arab’ının kültürü. Şiirin gördüğü itibar bundandı. Ensâb (*nesep*) bilginleri yazılı evrak olmadan kişilerin soyu, sülalesi hakkında bilgi verirdi. Ezber kabiliyetine işaret etmek için bir sözü bir kere duymanın kâfi olduğuna dair rivayetler mevcuttur. İncil’in “Önce söz vardı!” ile başlaması, Yüce Kur’ân’ın “İşittik ve itaat ettik!”, “Sözün dinlerler en güzeline uyarlar!” beyanları, söze verilen değeri göstermesi bakımından manidardır. İşitmenin (sözü duymanın) hemen ardından “itaatin” zikredilmesi, buradaki duymanın ses dalgalarının kulağa ulaşması anlamında fiziksel-biyolojik bir olay olmaktan ziyade, anlamakavrama ediminin söz”le yakın alakasına dikkat

çekmektedir. Şairin “Söz ola kese savaşı/Söz olan kestire başı/Söz ola ağulu aşı/Yağ ile bal ede bir söz” dizelerinde de söz’ün gücü barizdir.

Kamera ve fotoğraf makinesi hafızanın düşmanı olarak işlev görüyor. Her şeyi göz önüne getirerek yapıyor bunu. Muhayyileyi atıl bırakıyor, kuvveden fiile geçmesini engelliyor, gelişmesine imkân vermiyor. Muhayyiledeki atalet hafızaya da (kaçınılmaz olarak) sirayet ediyor. Böylece insan hayal ve hafıza gücünden mahrum kalıyor. Sanat/edebiyat gibi yaratıcı eylemlerin buradan neşet ettiği hatırlandığında kaybın ne kadar büyük olduğu da ortaya çıkıyor. Kültürel/entelektüel hayatımızın çölleşmesi bu sayede mümkün oluyor. İnsan-insan ilişkilerindeki aşınma buradan besleniyor. Birbirini dinlemeye tahammülü olmayan, empati yoksunu, çıkarıcı, bencil, narsist, megaloman bireyler bu çölleşmenin sonucu olarak aramızda pervasızca dolaşıyor. Ekran, muhatabını büyülüyor. Firavun’un sihribazları gibi ekran da bir şeyi olduğundan farklı göstererek kitleleri efsunluyor. Göz önüne getirilen her şey duyarsızlığın değirmenine su taşıyor. “İzleyicilik” arttıkça “şahitlik” ortadan kalkıyor. Modern/postmodern tuğyan kültürü şahitlerden değil izleyicilerden hoşnut. Çünkü şahitlik fail, müdahil, özne olmayı şart koşarken, izleyicilik edilgin, pasif ve pısrık bir pozisyonunda kalmayı salık veriyor. Görüntü bombardımanı altında kalan insanlık hafızasızlaşıyor. Böylece tefekkür kabiliyetini yitiriyor. Kolay manipüle edilen sürülere dönüşüyor. Tekno-endüstriyel gelişim/ilerleme insanın insanca yaşama imkânını elinden alıyor. Onu bir tür makineye dönüştürüyor. Tefekkür kabiliyetini yitiren insan, trajedileri normalleştiriyor. Savaş, kıtlık, tecavüz gibi felaketleri seyirlik malzeme olarak görüyor. Gerçeklikle bağ kurma kabiliyetini yitiriyor. Duygularını doğal zemininde yaşayamadığı, her an farklı bir duygusuna hitap eden “görüntü” sağanağıyla karşılaştığı için duygusal tepkileri sıhhatini kaybediyor. Patolojik, şizofrenik kimlikler hızla çoğalıyor.

KADRAJ BAĞIMLILIĞI

“Yorum” a imkân tanımayan açıklıkta görüntü dayatması “pornografik şiddet” normalleştiriyor. Bu şiddet türü hafızayı tahrip ediyor, tefekkürü imkânsızlaştırıyor. Tüm ayrıntıları

Yardımların görsel malzeme olarak kullanılması, âdeta şova dönüştürülmesi, kendisine yardım edilenlerin mahremiyetine/izzet-i nefesine kıymet verilmemesi çok ciddi bir ahlaki zaafa işaret ediyor.

göz önüne getirdiği için muhatap bu “apaçıklık” karşısında baştan çıkıyor, tahrik oluyor. Bu şiddet kendisini sadece cinsel boyutuyla dayatmıyor. Tüm olayların en ince ayrıntısına kadar göz önüne getirilmesi arzusunun da besliyor. Enkaz altında hayata tutunmaya çalışan insanlara kamera doğrultup konuşmaya çalışan akıl, Müslüman aklı olamaz. Bu akıl “pornografik şiddet” in mağduru olmuş (hatta özümsemiş) bir akıldır. Bir eliyle beton kütlelerinin altından çıkardığı toz toprak içindeki bebeği tutarken, diğer eliyle tekno-endüstriyel uygarlığın armağanı “akıllı aygıtın” kamerasına kahramanlığını anlatmaya çalışan yardım gönüllüsü hangi değer sisteminin mensubudur?

Açlıktan bitap düşmüş Afrikalı çocuğun başında nöbet bekleyen akbaba “fotoğrafını” çekerek büyük ödüle hak kazanan gazetecinin yıllar sonra vicdan azabından intihar ettiğini yazmıştı gazeteler. Modern/postmodern tuğyan kültürü, trajedileri en etkili şekilde resmetmeyi/görüntülemeyi gazetecilik marifeti olarak sunuyor. Sahile vuran bebek cesetlerini, savaşlarda parparça olan bedenleri, açlıktan-yoksulluktan perişan hâldeki insanları, muhaceret yollarında denizlerde boğulan canları kadraja sığdırmak, onların derdini kadraj aracılığıyla anlattığını zannetmek nasıl bir akıl tutulmasıdır? Kadraj, acıları-yıkımları-trajedileri anlık olarak donduruyor. Muhatabının zihnini de...

Yardımların görsel malzeme olarak kullanılması, âdeta şova dönüştürülmesi, kendisine yardım edilenlerin mahremiyetine/izzeti nefesine kıymet verilmemesi çok ciddi bir ahlaki zaafa işaret ediyor. Burada görsel malzeme hâline getirilen şey sadece yardım değil. İnsan da aynı muameleye maruz kalıyor ve “şey”leşiyor. “Sağ elin verdiği sol el görmesin!” diyen bir

Her yenilikle uzlaşmak zorundaymışız gibi kameraya ve fotoğraf makinesine öylesine iştahla sarıldık ki, artık onarsız bir hayat tasavvur etmek güçleşti. Tekno-endüstriyel kültür ‘izlemenin büyüleyici etkisinin’ farkında olduğu için bu iki özelliği (video ve fotoğrafı) tek bir aygıtta bir araya getirerek hayatı ‘göz önüne’ serdi.

inancın bağılları görüntüyü bu kadar öne çıkar-mamalıydı. Omuzlarının üzerinde kaydedici meleklerin olduğuna iman edenlerin “kadraj bağımlısı” olmalarının anlaşılabilir bir tarafı yok. “Görünmek” var olma aracı hâline geldiği için herkes varlığını bu vesileyle kanıtlamaya çalışıyor.

Dijital kültür insana “kendini sunarak” mutlu olacağı ya-nılgısı zerk ediyor. Bu sunum erdemin, faziletin, iyinin, doğrunun sunumu olmak-tan ziyade kötülüğün, şerrin, çirkinliğin sunumu olarak öne çıkıyor. Ha-yat bir pazar malzemesi hâline geliyor. Bu pazarda görkemli/gösterişli hayatlar kadar, acı-ıstırap-trajedi yüklü hayatların da alıcısı var. Çünkü göze hitap ediyor. İzlemenin hazzını tadan bireyler kendile-rini bu tattan mahrum etmek istemiyor. Şahitliğin sorumluluk gerektirdiğini, zahmetli oldu-ğunu bildiği için izleyici olmayı daha tercihe şayan görünüyor. Arada bir dijital ortamda “gös-tere göster” yardım yaparak vicdanını rahatlatıyor. Etkili ve yetkili makamlarda bulunanlar için “kadraj” çok daha mühim bir işlev görüyor. Olması gerektiği yere zamanında varıp varmadığının delili “söz” değil “kadraj” oluyor bu yetkililerin. “Akredite logolar”ın önünde kadrāja girmek sorumluluk makamın-da olanların işini iyi yaptığının işareti olarak kullanılıyor. Enformasyon araçları, kamuoyunu logolar üzerinden endoktrine ediyor. Bazı logo-lar meşru ve makbul, bazıları sorunlu/kriminal addediliyor. Kimi zamansa sahada logolar arası mücadele yaşanıyor. Kadrāja en çok giren logo görevini en iyi yapmış ve kamuoyu nezdinde en

muteber olma vasfı kazanıyor. Bu nedenle bazı logolar (kasten) kadraj dışı tutulurken bazıları “özellikle” öne çıkarılıyor. Herhangi bir logonun çirkinlikle-yozlaşmayla yan yana anılması o logo altında çalışan/vazifeli herkesi zan altında bırakıyor. İnsan/lar şahsiyetleriyle değil, logolarıyla tanımlanıyor.

Bizzat yapıp ettikleriyle değil, üzerlerinde taşıdıkları logoya göre kıymet kazanıyor ya da kaybediyor. Muhafız ya da muvafık olup olmadığı, yaşamayı hak edip etmediği, insanca mua-meleye layık olup olmadığı logosu-na bakılarak anlaşılıyor. Logo insanı hiçleştiriyor, sürüleştireyor, özne/fail olma kabiliyet ve kapasitesini yok ediyor. Ferdietini aşındırıyor.

Altan ısıtılmalı çakarlı araba-sından inerek depremzedelere yardım eden birtakım “yetkililer” devleti temsil eden logonun önünde poz vermeye özen göste-riyor. İktidara muhalif olanlar yetkilileri suçlarken, muvafık olanlar ise savunurken bu yetkililerin resmî logolarla yan yana olup olmadığına bakıyor. Akredite enformas-yon araçları yardıma ihtiyaç duyanlardan ziyade yardı-ma gidenlerin logolarına odaklanmayı tercih ediyor.

İnsanların ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmamasından ziyade, resmî logoların olması gerektiği yerde olup olmadığı gündem yapılıyor. Kamuoyu logo üzerinden ayrışıyor. Politik sorumluluk sahibi olanlar ise bu ayrış-mayı besliyor, destekliyor. Yapıp ettiklerimiz meleklerin kayıt defterlerine eksiksiz bir şekil-de kaydediliyor... Ne mutlu kadrājın ve logonun büyüsünden kurtulanlara...

DEPREMDE UNUTAMAYACAĞIMIZ ANILAR

— ALPASLAN ARSLAN —

Depremın arkasından arama-kurtarma ekibi olarak Hatay'da geçirdiğimiz bir hafta süresince ömrümüz boyunca hissedar olabileceğimiz derslerle döndük. Adapazarı depreminden bu yana hemen hemen bütün deprem bölgelerine gitmiş olmamıza rağmen bu depremin büyüklüğünü algılamak için yerinde görmek son derece etkilidir. Hayallerimizin ötesinde, mini kıyamet diyebileceğimiz seviyede desek belki de şaşmış olmayız.

Habib-i Neccar Camii

ANTALYA'DAN İSKENDERUN'A

Antalya'dan önce İskenderun'a intikal ettik. İlk günümüzü orada geçirdik. Şehre girer girmez halk önümüzü kesti, çünkü ilk arama-kurtarma ekibi olarak bölgeye biz girmişiz. Girdiğimiz enkazda beş kişilik bir aileyle karşılaştık. Damat hayatını kaybetmiş, baba, anne, evli kızı ve 24 yaşındaki bekâr kızı birbirlerine çok yakın hâlde bir odada bulduk. Annenin kolu kızının altına girmiş, kızın kolu ise sütunun altına sıkışmıştı. Kızın kolunu kurtarmamız mümkün değildi. Kız da durumunun farkındaydı ve bizden kolunun kesilmesini istiyordu. Biz ise bunu yapamayacağımızı, sağlıkçıların karar vermesi gerektiğini söylüyorduk.

Nitekim sağlıkçıları çağırıp sorduğumuzda kendilerinin de kesmeyi uygun görmemeleri sonucunda önümüzde iki yol kalmıştı. Ya öylece bırakıp gidecek, genç kızı ölüme terk edecektik, ya da 20 saat uğraşıp sütunu kesecek, enkazın üzerimize göçme riskini de göze alarak kızı çıkartacaktık. Bu karar aynı zamanda etrafta diğer acil yardım bekleyen diğer deprem

mağdurlarının da hayata tutunmalarını geciktirmemiz hatta ölmelerine sebep olmamız demektir. Arkadaşlarımızla istişare sonucunda sütünü kesmeye karar verdik. Sütünü keserken de ismini söylemek istemediğimiz genç kızımızla 20 saat sohbet ettik. Çünkü uyanık kalması gerekiyordu, kolu sıkışmıştı. Kız önce benden başlayın çıkartmaya deyince anne de önce benden başlayın dedi. Kız bunu duyunca "Anne sen ne dedin, önce benden mi başlayın dedin?" diye sorunca anne kızının duyduğunu anladı ve hüngür hüngür ağlamaya başladı. Anne ağzından çıkan sözden çok pişman olmuştu. Bu yazdıklarımı okumayacağını bilsem kızın ismini de vereceğim ama bir gün okursa anne vicdan azabı çeker diye yazmayacağım. Bu arada muhabbete başladık. Önceki konuyu unuttuk, gündemi dağıttık. Kızın annesinden habersiz nişanlandığını, nişanlısının dışarda olduğunu, çiğ köfte yapmayı bilip bilmediği gibi konular üzerinde sohbet ettik. Yirmi saat sonunda sütünü kestik, bina sarsılmaya başladı. Belli bir bekleme sonrasında kızın elini çıkar-

Hz Âdem dünyaya nasıl sıfırdan başladıysa yöre insanının da sıfırdan başlamaktan başka çaresinin olmadığını, halka verilecek telkinlerin bu yönde olması gerektiğini gördüm.

dık, anneyi de arkasından çıkardık. Fakat baba bu sürede ölmüştü. Kızın da kolu mosmordu, tampon tedavisi uyguladık, sağlıkçılara havale ettik. Kız çıkarken bize söylediği; “İlk işim çiğ köfte yapmayı öğrenip sizi davet etmek olacak” sözüydü. Ailenin beyleri ölmüş olarak üç kadını dışarı çıkardık. Biz İskenderun’daki bir günlük mesaimizden sonra niyetimiz Maraş’ken Hatay’ın çok daha kötü olduğu haberlerini almamız üzerine rotamızı Hatay’a çevirdik. Gece vardığımız için ve bir gün önce hiç uyu- madığımız için gece uyuma kararı aldık. Sabah uyanınca ilk işimiz kurtardığımız kızın sağlık durumunu nişanlısını arayarak öğrenmek oldu. Nişanlısı bizim ambulansa bindirmemizden üç saat sonra hastanede nişanlısının vefat ettiğini söylemesiyle biz yıkıldık. Hastanede doktorlar kolunun kesilmesine gerek olmadığına karar vermişler. Muhtemelen kangrenden öldüğünü düşünüyoruz.

Biz bu acı durumun arkasından yaşadığımız sendelemen kendimizi toparlamamız gerektiğini bildiğimiz için diğer enkazlardan canlı çıkartmaya devam ettik. Kurumumuza bağlı Antalya ve Bolu illerinden gelen arkadaşlarla birlikte 105 canlı kişiyi enkaz altından çıkartmaya muvaffak olduk.

Bir haftalık deprem bölgesi izlenimlerimi döndüğüm sabah kaleme alarak sosyal medyada paylaştım. Üç milyona yakın insan bu yazdıklarımı okudular. Bir kısmı da video olarak yayımlandı. Videolar çeşitli editler yapılarak beş milyon civarında izlendi. Bu maddelerin her birisi yukarıda bahsettiğim hikâyelere benzer hikâyeler barındırıyor ama konumuz uzamasın diye kısa kesiyorum. Kaleme aldığım maddeleri *Umran* dergisi okuyucuları için paylaşıyorum:

DEPREMDE GÖRDÜKLERİM

- 1- Kiracısını beş bin, on bin gibi rakamları veremediği için çıkararak ev sahibiyle kiracısını aynı çorba kuyruğunda gördüm.
- 2- Erzak dağıtırken “Bu bana yeter, biraz benden sonrakilere ver!” diyen köylüler gördüm.
- 3- Dağıtım sırasında bizi zorla evine götürüp yemek yediren, evde yiyecek namına ne varsa sofraya getiren depremzede gördüm,
- 4- “Allah’tan şer gelmez, Allah’tan ne gelirse hayırdır. Bu depremde de hayır var!” diyen depremzede gördüm.
- 5- Arabasını çalıştırıp uyuyunca arabasının egzozundan zehirlenip ölmek üzere iken komşusu tarafından fark edilip zehirlenmiş hâlde uyandırılan aile gördüm.
- 6- AVM’si yıkılmış, arabaları enkazın altında kalmış, bizden bulgur alacak kadar sıfırı tüketmiş iş adamları gördüm.
- 7- 20 saat uğraşıp kolu kesilmesin diye sütunu/ kolunu kesip kurtardığımız 24 yaşındaki kızımızın üç saat sonra öldüğünü gördüm.
- 8- Annenin “Önce beni kurtarın!”, kızının “Önce beni kurtarın!” diye yalvardığı mahşer alanını gördüm.
- 9- Nesi var nesi yoksa bırakıp şehri terk etmek isteyen genç jenerasyonla, buraları bırakmayın, şehrinize sahip çıkın, terk etmeyin diye yalvaran yaşlıları gördüm.
- 10- Kilometreyi daha önce bir kere sıfırlamış Suriyelileri, bu ikinci kilometre sıfırlama olayında daha rahat, şerbetli, daha kabullenici, daha mütevekkil görünürken, Anadolu insanının kafasını daha karışık gördüm.

- 11- Depremden kocasının ölmüş cesedi çıkınca “Depreem Allah senin belanı versin!” diyerek kendini paralayan kadınlar gördüm.
- 12- Hiç kızı olmayıp dört oğlu da enkaz altında kalan, ama hiçbirisine ulaşamadığımızda babanın gözümüzün içine bakıp ağlayarak “En azından bir oğlumu kurtarın!” diye yalvardığını ama bizim de aciz olduğumuz anları gördüm.
- 13- Alt, üst, yan komşusunun kim olduğunu bilmeyen komşular gördüm.
- 14- Termal kameranın arama-kurtarma ekiplerinin işlerini ne kadar hızlandırdığını, eğer yoksa iğne ile kuyu kazmaktan beter olduğunu gördüm.
- 15- Bir insanın hayatının senin ellerinde olduğunu, sen yardım etmezsen öleceğinden emin olduğun yüzlerce yalvarma arasından hangisini seçeceğini, hangisini çabuk kurtarırsam diğerine çabuk varırım kararsızlığı yaşadığını gördüm.
- 16- Her insanın hiçbir şey yapmasa bile bir deprem bölgesini ömür boyu ibret olabilemesi adına ziyaret etmesinin zaruri olduğunu gördüm.
- 17- İnşaatı iyi mühendislerle yaptırarak kötü mühendise yaptırmanın elde ettikleri kârı hayatlarıyla ödediklerini gördüm.
- 18- Dışı gösterişli olan binaların yıkılınca ne kadar da malzemeden çaldıklarını, elimizde ufalanan duvar parçalarının aslında elimizden dökülen birer insan karakteri olduğunu gördüm.
- 19- Talan edilmemiş tek bir zincir market şubesi, bir bakkal, bir çerezci, sanayide yedek parçacı, bir AVM’nin olmadığını görünce ahirete tehir edilen hesaplarımızın çok daha büyük olduğunu gördüm.¹
- 20- Hz. Âdem dünyaya nasıl sıfırdan başladıysa yöre insanının da sıfırdan başlamaktan başka çaresinin olmadığını, halka verilecek telkinlerin bu yönde olması gerektiğini gördüm.
- 21- Bir hafta boyunca para harcayacak bir şeyin olmadığını, cüzdanımı çıkarmadığımı, satın alınacak bir şeyin bulunmadığını gördüm.
- 22- İlk defa bir hafta boyunca ezan okunmayan bir İslâm şehrinin olduğunu gördüm.
- 23- Habib-i Neccar Camii’nin yıkılmasıyla en eski tarihî bir eserimizin daha yok olduğunu gördüm.
- 24- İnsanoğlunun yatay mimariye geçmesinin, binaların en fazla üç kat olması gerektiğinin, gerekirse dinî bir fetvayla farz hâline dönüşmesinin zorunlu olduğunu gördüm.
- 25- Olası bir İstanbul depreminde arama-kurtarma ekiplerinin hayati önem taşıdığını, her Türk vatandaşının hilti, matkap, spiral çeşitlerini kullanacak, enkazda koridor açacak kadar deprem bilgisine sahip olması gerektiğini, evlatları içeriden bağırırken ne yapacağını bilmeyen abiler ve babaların olduğunu gördüm.
- 26- Bu topraklarda yaşamayı göze alanların depremi de göze almaları gerektiğini; Allah’ın yerleşimcilerin dinine göre yeraltı tabakalarının rotasını değiştirmeyeceğini, tedbiri Allah’ın değil bizim almanız gerektiğini gördüm.
- 27- Bölgeye gelen yabancı arama-kurtarmacıların risk alma noktasında çitkırıldım olup, enkazda az bir risk varsa enkazın altına girmediklerini ama termal kamera ve köpekleriyle kısmen bu açıklarını kapattıkları gördüm.
- 28- Götürdüğümüz gıda ve kıyafet malzemelerinin köylere dağıtımında; askerî komutanların yönlendirmesiyle, gitmeyen köylerin listelenmesiyle gönderildiğini gördüm.
- 29- “Baraj patladı!” yaygarasının toplum üzerinde ne kadar etkili olduğunu, selin ne taraftan geldiği bilinmediği için insanların sağa sola kaçışlarındaki panik ve korkuyu, iş makinalarının gacırcı seslerle oraya buraya dağıldığını gördüm.

1 Buradaki ifadeler deprem bölgesinin tümünü değil, yazarın arama-kurtarma çalışmalarına katıldığı yerle ilgili gözlemlerine dayanmaktadır. (Umrân)

YÜCELİŞ MANİFESTOSU AİLEYİ GÜÇLENDİRME YASASI

TEMEL HAZIROĞLU

Buraya kadar anlattığımız bütün bu yasalar ile insanı ve toplumu hem değerli kılacak hem de güçlendirecek adımlar atmaya çalıştık. Şimdi de insanın anası ve toplumun çekirdeği olan ailenin ve onu yuva yapan kadının güçlendirilmesini sağlayacak ve böylelikle sağlıklı olarak toplumu geleceğe taşıyacak insanileşmenin ve medenileşmenin altıncı temel yasası olan aileyi güçlendirme yasasını vazetmek istiyoruz.

Modernizm ve onun başını çektiği Batı; insanı, toplumu, toprağı, ekini ve tabiatı ifsat etmeye çabaladığı gibi kadın ve aileyi de çözüp yozlaştırmaya çalışmaktadır. Doğasından kopuk olarak oluşturduğu insan ve toplum tasavvuru ile aileleri parçalamakta, çocukları sahipsiz bırakmakta ve kadını güçsüzleştirmektedir. Kendi ayakları üzerinde durma maskesi altında evleri ve mekânları çoğaltıp doymak bilmez kapitalizmin iştahını artırarak her türlü tüketimi körüklemekte, dayanışmanın ve toplumsallaşmanın önünü kapatmaktadır. Kadını savunuyoruz adına toplumun temellerine ve onu oluşturan ana çekirdek ailenin köküne dinamit koymakta ve kadını yüceltip onurlandıran anneliği aşığılamaktadır.

İNSAN VE AİLE DOĞASINA DÖNDÜRÜLMELİ!

Küresel kapitalizm, bireyselleşme adına evlenmeyi hakir görmekte veya evlense dahi çocuk sahibi olmak istemesini kerih kılarak kadını bir tür kısırlaştırmaktadır. Bir yandan gayrimeşru ilişkileri teşvik ederken diğer yandan ise açık, beyan edilmiş ve meşrulaşmış doğal birlikteliklerle oluşmuş evlilikleri çağ dışı göstererek toplumu ve dinamiklerini zayıflatmaktadır. Buna ilave olarak anneliği geri plana itip kadınlığı

öne çıkararak onu tüketim toplumunun nesnesine dönüştürmeye çalışmaktadır. Daha da ötesi azgınlaşan büyük sermayenin desteğiyle insan ontolojisine aykırı, hayvanlarda dahi görülmeyen ve insan olan insanı utandıran erkek erkeğe ve kadın kadına sapkın, sapık ve marjinal ilişkileri destekleyerek hatta finanse ederek her cinsin kendine ait hakikatini bastırıp asli özelliklerini örtmeye çabalamaktadır. Üstelik kendi yaptıklarına hiç bakmadan kadın ve aile üzerinden kendi dışındakilere saldırmaktadır.

Batı'nın, modernizmin içsel olarak barındırdığı bireysellik, materyalist ve seküler dinamikler, şahsi çıkar duygusu gibi problemler değerler toplumsal yapıyı yıkıcı bir şekilde etkilemektedir. Aileyi, kadını ve çocukları olması gereken yerden uzaklaştırıp doğasından koparan, yardımlaşma ve dayanışmayı engelleyen ve kadın-erkek kutuplaşmasını körükleyen modern dünyanın dayattığı bu fitrat dışı ve gayri-insani durum aşılmalı, yeni ve kuşatıcı bir toplumsallaşmanın ve insanileşmenin yolu açılmalıdır. Her türlü toplumsallaşmanın temelinde olan insan ve aile doğasına döndürülmelidir!

Şu açıktır ki kadın ve aile konusunda geleneksel anlayışlar ve roller bugüne hitap etmekten uzak olduğu gibi buna tepki olarak gelişen ve kadını kendine ve bedenine yabancılaştıran feminizmi de içeren her türlü gayri-insani anlayışlar da çare olmayacaktır. Bütün bunların dışında ve üstünde aileyi güçlendirici, kadına hak ettiği değeri verip emeğinin gerçek karşılığını sağlayıcı anlayışlar geliştirmek gerekir. Çift olarak yaratılan ve birbirlerinin velileri olan kadınların ve erkeklerin dayanışmasını sağlayacak, kadına ve aileye yeniden şahsiyet kazandıracak

ve tüm bunları psikolojik, sosyolojik, ekonomik vb. tedbirlerle garanti altına alacak yeni yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Öncelikle şunu itiraf etmeli, âlemdeki her şey olduğu gibi dünya da emanettir, insan da emanettir, insanın bedeni ve organları da emanettir. Ekonomik, politik ve kültürel tüm toplumsallaşmalar bu gerçeklik üzerinden yapılmalıdır. Bu çerçevede yeni bir zihinle toplumun çekirdeği olan kadının ve ailenin korunması, tahkim edilmesi için son derece somut adımlar atılmalıdır. Zira kişi ile toplum arasındaki en küçük ve en güçlü kurum ailedir. Aile de kadın ile kurulur ve kadın güçlenirse aile de güçlenir. Güçlenmiş ve sağlam aile de güçlü ve sağlam toplumu doğurur.

Gerçek bir toplumsallaşma ve dayanışma için nasıl emek ortaklığı yasası ile yeryüzündeki tüm emekçilerin hak ve hukuku teminat alınmış ise yine aynı doğrultuda toplumun ve yaşamın sürekliliğini sağlayan ve en büyük emekçi olan kadın ile ailenin de hak ve hukuku teminat altına alınmalı ve insanlığın geleceği için yüce bir konum olan anneliğin önü açılmalıdır. Velhasıl toplum olmanın esas dayanağı olan ailenin bütün yükünü ve sorumluluğunu sırtında taşıyan, verdiği emekler ve yaptığı işlerle evin temel direği olan kadın ekonomik ve sosyal haklarla donatılmalı ve bu suretle bütün iyiliklerin ve güzelliklerin insanlığı kuşatıp ihya etmesi temin edilmelidir.

Aileye ve kadına savaş açan küresel kapitalizmin ve büyük sermayenin sinsi tuzaklarını aşmanın, feminizmin arsız saldırılarını püskürtmenin yolu, toplumun en küçük birimi olarak “aile topluluğu” oluşturmak ve “aile kaleler” kurmaktır. Ulvi ve yüce olan anneliği ait olduğu yere, asli konumuna taşımak ve hatta daha da yüceltmektir.

İnsanın dünyaya gelmeden hemen önce yaşadığı son yer, bir bakıma ilk yuvası olan anne karnıdır. Doğduğunda temas ettiği ilk insan annesi ve doğduktan sonra karşılaştığı ilk topluluk da ailesidir. Doğal olarak insanın hayata gözlerini açar açmaz gördüğü ve bağrında yaşadığı yerin aile olması onun ontolojik bir gerçeklik olduğunu gösterir.

Aile; sevgi ve merhamet ile kurulmalı, adalet ve hak eşitliği ile yapılandırılmalı, bütün üyeler takati oranında görev ve sorumluluklarını üstlenmelidir. Erkek; koruyup kollayıcı (*kavvâm*) olarak kadına ve çocuklara sahip çıkmalı, kadın; yuvayı yapan olarak sevgi ve mahremiyet göstermeli, çocuklar; anne ve babalarına öf demeyecek kadar iyi davranmalıdır. Bu çerçevede “aile; ulvi roller üstlenen anne, baba ve çocukların birlikte dayanışarak yaşadığı, sükûn ve huzur bulunduğu, sevgi, merhamet ve muhabbet yüklü sıcak bir yuvadır.” Ailenin kendine has mahremeleri ve sırları vardır ancak bunlar ev içi şiddeti ve zulmü görünmez kılmak için değil kendi huzurunu ve özel ilişkilerini besleyip güzelleştirmek, aile bağlarını sağlamlaştırmak ve hayatın anlamını birlikte keşfetmek içindir.

KADININ ÇALIŞMASINA YENİ BİR ANLAM YÜKLEMEK

Kadının evin dışında bir işyerinde ve işverene bağlı olarak çalışmaya başlaması sanayi devrimi ile olmuştur. Bu dönemde ev ve iş hayatının birbirinden ayrıldığını görüyoruz. Bu süreçte kadın çalışanların en sık ve yoğun yaşadığı sorunlar; işe alımlarda ayrımcılık yapılması, kadın çalışanlara daha düşük ücret verilmesi, evlenme ve çocuk doğurma durumunda işlerine son verilmesi vb. olmuş, bu durum da kadının ve ailenin aleyhinde bir atmosfer meydana getirmiştir.

Çözümüne gitmek için aileye yeni bir mana vermenin yanında atılacak ilk adım, kadın ve erkeğin birbirinin karşısı değil tamamlayıcısı olduğunu kavramaktır. Hemen akabinde ise “kadının çalışmasına yeni bir anlam yüklemek” olmalıdır. Bu doğrultuda ev kadını çalışmayan kadındır algısı süratle yıkılmalı, “çalışan kadın deyince öncelikle ev kadını, sonrasında dışarda

Çift olarak yaratılan ve birbirlerinin velileri olan kadınların ve erkeklerin dayanışmasını sağlayacak, kadına ve aileye yeniden şahsiyet kazandıracak ve tüm bunları psikolojik, sosyolojik, ekonomik vb. tedbirlerle garanti altına alacak yeni yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

çalışan kadın anlaşılmalıdır.” İnsanlığın geleceği için “ev hanımlığı” en itibarlı meslek hâline getirilmelidir. Ev hanımı olmak en ağır emekçi olmak değil midir? Kadının evde çalışması, çocuk yapması ve ona bakması, yemek yapması, temizlik yapması vb. çalışma değilse, çalışma nedir? Bütün bu işleri evdeki kadın yapmasa idi acaba bunları kaç kişi ve ne kadar paraya yapacaktı? O yüzden en büyük emekçi kadındır ve hakkını almalıdır. Ve bunu bir yardım, bir lütuf, bir sadaka olarak değil bir hak olarak, bir hakkın iadesi olarak almalıdır.

“Aileyi güçlendirme yasası:” Kadın; çalıştığı, emek verdiği ailenin ana ortağıdır. Her evde çalışan/emekçi kadın, orada üretilen ve oraya gelen hasılaya ortaktır. Dolayısıyla bu hak yerini bulmalıdır. Buna göre, ilk etapta öngörülen ev işlerinin niteliği baz alınarak kadınların hak ettiklerinin gerçek karşılığı alın teri kurumadan verilmelidir. Aile kurulurken ve devam ederken kadın bu hakkını iki kademedede almalıdır: Birincisi daha evlenirken bunun bir karşılığı olarak özgür irade ile isteyip razı olduğu ve erkeğin verdiği “evlenme güvence bedeli” (*mehir*), ikincisi ise evde ve/veya dışarda çalışırken hak edip aldığı “emeğin ücreti”. Özellikle ev kadını için çalışan erkeğin gelirinin belli bir oranı ve devletin buna ilave ettiği “teşvik payı” ile birlikte oluşan tutar doğrudan ev kadınının hesabına yatırılmalıdır. Kadın isterse anasının ak sütü, el emeği, göz nuru ve adaletin bir gereği olarak aldığı bu payı eşi ile paylaşabilir. Yine kadının çalıştığı durumlarda adalet ve hakkaniyetin sağlanması ve aile bütünlüğünün korunması açısından hem kadının hem de erkeğin hakları aynı hassasiyetle korunmalıdır. Aileyi güçlendirme yasasının emrettiği haklar ailelerin ve toplumların içinde bulunduğu şartlara göre belirlenip düzenlenir.

Bu temel yasanın bir gereği olarak dışarıda çalışan kadının iş koşulları yeniden yapılandırılıp kolaylaştırılmalıdır. Dışarda çalışan kadın, her ne kadar iş bölümü yapılırsa yapılısın ev, çocuk vb. ilave yükler de taşıdığı için maddi manevi kaybı olmadan daha az çalışma saati ve evden çalışma sistemi gibi bazı imkânlarla desteklenmelidir.

Tabii ki burada yeni bir anlayış devreye sokulurken çok maddeci, alışveriş kokan, aşırı bireysel, aile birlikteliğini şirkete dönüştürecek bir atmosfer oluşmasına imkân verilmemelidir. Başka bir deyişle salih insanlardan müteşekkil bir aile içerisinde para konusunda bireysel bir yaklaşım olmayacak, benim benim kavgası olmayacak, ihtiyaçlar objektif olarak karşılanıyor olacak şekilde manevi boyutu da kuvvetlenmiş bir birliktelik ve beraberlik zemini kurulmalıdır. Bir yuvayı sarıp sarmalayan iç dinamiklerin her halükârda taze ve diri tutulmasına devam edilmelidir. Bireysel değil ailesel yaklaşımların esas alındığı tutum ve davranışlarla yuva beslenip korunmalıdır. Kadının erkeğe patron gibi erkeğin da kadına hizmetli gibi yaklaşmasına fırsat vermeden aile sıcaklığı içinde rahmete ve sile olacak küçük ya da büyük yardımlaşmalarla yol alınmalıdır.

Aileyi güçlendirme yasası ile kendi emeğinin karşılığını alan ve yeni imkânlarla ulaşan kadın ekonomik güvenceye kavuşacak, böylece büyük bir psikolojik özgüven kazanacak, bu durum da mutlu kadın ve mutlu aile atmosferini oluşturacaktır. Erkek de bir hakkı iade etmenin ve adalete uymanın getirdiği huzurla eşine ve çocuklarına daha dikkatli, özenli, ölçülü ve sevgi dolu davranacaktır. Böylelikle huzurlu ve mesut aileler ile neşeli çocuklar çoğalacak, gerçek bir toplumsallaşmanın ve medenileşmenin temelleri atılacaktır.

“*Inanan erkekler ve inanan kadınlar birbirlerinin velileridirler. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar...*” (Tevbe, 9/71). “*Kendileri ile huzur (sükûn) bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.*” (Rûm, 30/31). “*Biz her şeyden çift yarattık. Umulur ki iyice düşünürsünüz.*” (Zâriyât, 51/49).

PEKİN 40 YILLIK TAHRAN-RİYAD ÇEKİŞMESİNİ BİTİRİR Mİ?

Aburrahman RAŞİD

Bomba gibi, Suud-İran arasındaki Pekin antlaşması tüm standartlarda büyük olaydır. Yankıları sürüyor ve gelecekteki etkileri tüm beklentilerimizden daha büyük olabilir. Derinliğini, boyutlarını ve yakın gelecekteki tamamlayıcı ihtimallerini görmek için beklememiz gerekiyor. Antlaşma bölgesel güvenlik sistemi için en geniş kapıları açabilir. Doğal olarak İran rejimi olduğu için büyük bir dikkatle iyimser olmalıyız.

Can alıcı sorularla ilgili birçok cevap isteniyor ve henüz çok şey bilmiyoruz. Antlaşma ne üzerinedi? Niçin Çin? Kim karşı çıkıyor? Konuyla doğrudan ilgili olan Amerikalıların, İsraililerin, Yemenlilerin, Iraklıların, Lübnanlıların, Suriyelilerin, silahlı İslamcı güçlerin ve genel olarak bölgenin tutumu nedir?

Pekin antlaşmasında doğan ilk sonuç iki ülke arasında 2016 yılından beri kopuk olan diplomatik ilişkilere dönülmesi ve kopukluğa yol açan askıdaki sorunların yönetimidir. İki ay zarfında diplomatik temsilcilere dönülmesi ve 1998 yılında imzalanan eski iş birliği antlaşmasını canlandırılması öngörülmektedir.

Çoğu kimse geçmişte 2001'de aynı Suudi Arabistan'la uzlaşan ve çok geçmeden sekteye uğratan İran tarafının ciddiyetinden haklı olarak şüphe ediyorlar. Çünkü bu uzlaşma "iyi niyet" üzerine kuruluydu. Bu ittifakı öncekinden ayıran nokta ise arabulucunun Çin olmasıdır. Çin Devlet Başkanı Suudi Arabistan ve İran'ı şahsen Pekin'e davet etti. Gerçek şu ki, bazıların yazdıklarından farklı olarak, Tahran'ı antlaşmayı kabul etmeye kim ikna etti? Zor görev Riyad'ın ikna edilmesiydi. İran geçmişte Suudi Arabistan'ı uzlaşmaya, ilişki-

lere dönülmesi ve yetkililerinin Suudi Arabistan'ı ziyaret etmesi için açıkça defalarca davet etti. Irak ve Umman'ın arabuluculuğuyla 5 görüşme turu gerçekleşti ancak ilerleme kaydedilmedi.

Peki, niçin Çin? İki önemli sebepten dolayı; birincisi iki ülke üzerinde büyük değere sahip bir meziyeti olan dünyadaki tek ülke (kaldıraç) Çin. Suudi Arabistan ve İran'ın esaslı ticari ortağı. Kendisini garantör olarak sunma gücüyle Irak ve Umman'dan farklı bir arabulucudur. Hatta ABD veya Rusya bile İran'ın vaatlerine garanti veremez. İkinci sebep Çin'in, Suud-İran çekişmesini sonlandırmakta ve kendi çıkarlarını koruyan bölgesel güvenliğe ulaşılmasında büyük çıkarı var. Çin petrol ithalatının yarısını bölgeden alıyor. Korkunç bir oran. Çin kendi iktisadını bu ithalat olmaksızın döndüremez. Washington ve Moskova'nın buradan ithalatı ise sınırlıdır. Suudilerin ve İranlıların Çin gibi kendisine güvenebilecekleri "ortak bir dost" bulmasının ender olduğunu söylemeye gerek yok.

Bu yüzden Çinli arabulucunun odanın içinde, dört gün bizzat görüşmelere katıldığını ve rolünün önceki arabulucuların yaptığı gibi müzakereyi hazırlamakla sınırlı olmadığını gördük. Müzakerelerde büyük deneyime sahip Ulusal Güvenlik Danışman MUSAİD el-Ayban başkanlığındaki Suudi heyeti ile Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri İranlı mevkidaşı Ali Şemhani arasında oturdu.

Çin'in bölgedeki büyük güvenlik düzenlemeleri tarihine ilk defa girişi, İran'ın seksenlerin başında başlayan ve 2011 baharı karışıklıkları sonrası genişleyen "bölgesel durumunu" sonlandırmaya kapı açabilir. Büyük ve önemli

bir adım, Suudi veliahdın beş yıl zarfında -riskli dönemleri de dâhil- İran'la krizi yönetme biçiminin İranlıları tehdit ve kaosu değil, uzlaşının tek seçenekleri olduğuna ikna eden gerçekçi bir sonuca bizi götürdü. Bizler bölgesel ve uluslararası alanda Suudi Arabistan'ın uzlaşmaya liderlik edeceğinden ve tamamlayacağından umutluyuz ancak bu antlaşmadan durum okuması yapmak için erken. En önemlileri askerî amaçlı İran nükleer projesi ve Tahran'ın dört Arap başkenti üzerindeki hâkimiyeti olmak üzere başka dosyalar birbiriyle ilişkili ve patlamış vaziyette.

Büyük sınav Yemen'dir. Tahran'ın Husi isyanının yönetiminde büyük rolü vardır. Taraflar Çin'in riayetinde savaşı durduracak ve meşruiyeti onaracak nihai barışçıl çözümü için şartları hazırlayabilirlerse sadece bu sınav Pekin antlaşmasının başarısının ilan edilmesi için yeterli olur. Yemen dünyayı ilgilendiren bir sorun. Yemen savaşı uluslararası deniz ticaret koridorunu tehdit etmekte, topraklarını terörist örgütlere vatan yapmakta ve savaş Suudi Arabistan'ın güvenliğini tehdit etmektedir. Dahası Yemen Sana'nın işgalinden ve meşruiyetin düşmesinden itibaren devam eden bir insanlık trajedisidir. Taraflar Yemen'de barışın yerleşmesinde anlaşırsa bu Irak ve Lübnan krizlerinin sonlandırılmasına katkıda bulunacak, yeni bölgesel güvenlik sistemini dokumak için değerli bir fırsatın bulunduğu anlamına gelecektir.

Faydalı veya zararlı başkaca etkileri görmezden gelemeyiz. Washington aynı gün İran'ın Irak'taki yarım milyar dolarlık "mali haklarını" serbest bıraktığını açıkladı. Bu belki antlaşma öncesi programlı bir adımdı ancak ABD'nin bu yeni gelişmede önemli rolü vardır.

(Eş-Şarku'l-Evsat gazetesi, 12 Mart 2023)

ARAPLAR NEYİ ÇÖZMEK İSTİYOR: ESED'LE SORUNLARINI MI, SURİYE KRİZİNİ Mİ?

Gazi DAHMAN

Arap açılımının Suriye'ye dönük veya sadece Esed'le sınırlı olması arasında fark var. Fark, hedefler ve araçlar düzeyinde nettir. Acaba hedef Arapların Esed rejimiyle sorunlarını mı çözmek yoksa Suriye sorununun çözümünü için bir süreç mi başlatmak? Peki, bu açılımda sorunun tarafları arasında ilişki düzeyinde bir denge olacak mı?

Bu soruları gündeme getiren etken Suriye'ye dönük Arap resmî hareketlenmesi. Bu hareketlenme şu ana kadar diğer tarafa yani Suriye muhalefetine yönelik hiçbir girişim içermedi. Bu eğilim deprem felaketinin etkilerinin aşılması için sunulan yardımları kapsadı. Şöyle ki Arap yardımlarının ekseriyeti rejimin kontrolündeki bölgelerle sınırlı kaldı. Oysa hasar muhaliflerin kontrolündeki bölgelerde çok daha büyüktü. Hatta çoğu Arap ülkesi muhaliflerin yardım payını dahi Esed'in vicdanına terk etti.

Normal şartlarda dünya liderleri arasında temasın sebeplerini ve etkenlerini sormak gereksizdir. Zira siyasi, güvenlik ve iktisadi ilişkiler genelde farklı düzeylerde ayrıntılarının daimi takibine ihtiyaç duymaktadır. Ne var ki Arapların Suriye rejimiyle ilişkileri bu alana dahil edilmemektedir. Bu ilişki uzun yıllardır açık bir kopukluk yaşadı ve Esed rejimiyle müşterekler kalmadı. Hatta

sonraki dönemde diplomatik ilişkileri yeniden kuran Arap ülkelerinin Suriye rejimiyle ilişkileri minimum sınırdaki kanallarla yapıldı. Diğer yandan Arap ülkelerinin Esed'le ilişkilere yeni bir yaklaşım formüle etmekle görevlendirdiği görünen Ürdün Dışişleri Bakanı bu teması Suriye'deki duruma bir çözüm süreci oluşturmayı hedefleyen daha geniş bir çerçeve içine koydu. Bakan Eymen es-Safedi ziyaretinin Suriye'deki siyasi çözüm sürecinde bir adım olduğunu vurgulamıştı.

Bu durumda hiç kuşkusuz Arap tarafının Esed rejimiyle çözüm etrafında uzun ve bütünlüklü bir müzakere süreci niyetinde olması gayet doğaldır ancak Suriye muhalefetine de bu denklemde ikinci taraf olması ve müzakere yürütmesi de doğaldır. Yalnız Araplar kendilerini muhalefet konumuna koyuyorlarsa ve onların taleplerini benimsiyorlarsa o vakit muhalefetin Arap tarafın bileşenlerinin bir bileşeni olarak ayrı bir yapıya sahip olmasına gerek yoktur.

Yine bu durumda Arap tarafının 2254 Nolu uluslararası kararı referans alması öngörülmektedir. Bu karar aslında rejimin yapısında ve araçlarında değişime gidilmesinden savaş suçları işleyen sanıkların adalete teslim

edilmesi yanı sıra tutukluların cezaevlerinden çıkarılmasını ve kayıp insanların bulunmasını içeren uluslararası toplumun bir talebidir.

Ancak işlerin pek bu doğrultuda gittiği görünmüyor. Suriye rejimi medya organlarının sevinç ve gurur hâli, kendisinin en azından muhalefetle güç paylaşımını içeren ve krizin sorumluluğunun bir parçasını kendisine yükleyen çözümleri kabul etmek üzere olduğu mesajı vermiyor. Daha ziyade bir sonraki aşamada birçok ödül almaya kendisini hazırladığı ve Arapların sonunda kendisinin Suriye devrimine yönelik tutumunun ve iddiasının haklılığına ikna oldukları mesajı veriyor.

Birileri Arap tarafların muhalefetten -gerek etkin olamaması gerekse de Suriye sahnesinde esasında görünür olmaması sebebiyle- sıkıldıklarını, muhalefetin ağırlığının dışişleri bakanları veya dünya liderleri düzeyi bir yana büyükelçi düzeyinde dahi bir araya gelemeyecek derecede zayıfladığını ifade edebilir. Ayrıca muhalefetin araçlarının zayıflığı ve kapasitesinin azalması, muhalefete danışma veya müzakere etmenin yararı olup olmayacağı sorusunu yöneltecektir.

Peki, buna karşın alternatif ne/reddedir? Esed rejimine muhalif Suriye halkının yarısından fazlasını, sığınmacıyı ve evsizi kim temsil edecek? Onlar Esed'in kendilerinin temsilcisi olmasını kabul etmeyecektir. Ayrıca Arap taraflar da bu insanları temsil ettiklerini iddia etmemekte ve bu konuyla da pek ilgili değiller zaten. Yahut en azından Esed'in İran ve Rusya ile ittifakının Arap tarafları meşgul edecek güvenlik krizleri yaratması ve önceliklerini birinci derecede güvenlik arayışına çevirmesi sonrası bu konu Arap tarafların öncelikleri listesinin en alt sırasında yer almaktadır.

YENİ İHVAN YÖNETİMİNİN GÖREVLERİ

Muhammed AYIŞ

Bu açıdan Suriye krizine çözüme varılmasında etkili rolü olması hususunda Arap tarafa güvenmenin zorluğunu idrak etmek gerekmektedir. Bu Arap hareketliliği, birçok güç kartıyla Arap taraflarla mücadele eden Suriye rejimiyle Arapların sorununu çözme fırsatına dönüşecektir. Örneğin komşu ülkelerin ve özellikle de Lübnan ve Ürdün'ün mücadele ettiği önemli krizler gölgesinde sığınmacı krizi kartı ve uyuşturucu kartı gibi. Ayrıca ABD ve Rusya gibi büyük uluslararası aktörlerin varlığı gölgesinde Arap rolü sınırlıdır. Bu iki ülke şu ana kadar Arap hareketlenmesine, Suriye'deki çözüme dönük bakış açılarıyla ve jeopolitik çıkarlarıyla uyuşma boyutuna dair tutumlarını açıklamadılar. Belki de Arap tarafı kendi misyonunun zorluğunu idrak etmesi sebebiyle bu misyonu rejimin ve muhalefetin katılacağı bir sürece dönüştürmek istemiyor ancak şartların ve değişikliklerin sunabileceği başka fırsatları bekleyerek Esed rejimiyle yakınlaşmadan elde edilecek kazanımları gerçekleştirmek için bu misyonu aracı kılmakta bir beis yoktur. (arabi21.com, Suriyeli yazar, 17 Mart 2023)

Mısır Müslüman Kardeşler Teşkilatı İhvan, aylar önce Genel Mürşid'in "geçici lideri" İbrahim Münir'in vefatı sonrası sessizce ve çok fazla gürültü olmadan yeni yönetiminin atamasını yakın zamanda bitirdi. Genel Mürşid Muhammed Bedi ve yardımcısı Mahmud İzzet'in binlerce İhvan üyesiyle birlikte Mısır cezaevlerinde tutuklu olması sebebiyle İhvan'ın yeni lideri de "geçici lider" pozisyonundadır.

Merhum İbrahim Münir zayıf bünyeliydi ancak hayli güçlü bir figürdü. Yekpare ve anlayışı kuvvetli bir mümindir. Büyük bir kabul ve saygı gördü. Şöyle ki Başbakan David Cameron İhvan'ın terör örgütü olup olmadığını soruşturulması talimatı verdiğinde İngiliz Parlamentosu'nda konuşmaya çağırıldı. Birçok Şii kürsüsünde konuştu ve geçmiş yıllarda İhvan saflarında büyük çatlaklara yol açan iç anlaşmazlığın kutuplarından biri olmasına rağmen rızalarını ve kabullerini aldı.

İhvan cemaati birkaç gün önce Dr. Salah Abdulhak'ı (78) Münir'in halefi olarak seçti. Bu da Abdulhak'ı cemaatin ilk elden fiili yetkilisi, Genel Mürşid'in tutuklu, iradesi gasp edilmiş ve yokluğu sebebiyle fiili Genel Mürşidi olduğu anlamına gelmektedir. Cemaatin belirttiği üzere Yeni Yüksek İdari Komitesi de seçildi. Bu komitenin İrşad Ofisi'nin alternatifi olduğu görülüyor. Bu durum nihayetinde Mısır'daki İhvan cemaati yönetiminin tamamen değiştiği anlamına geliyor. Yeni yönetim, Ocak devriminden 12 yıl, İhvan cemaatinin yönetiminin devrilmesine yol açan ve onlarca yıldır ülkenin ilk sivil cumhurbaşkanını deviren askerî darbeden 10 yıl sonra gelmiş oldu. Bu yönetim ayrıca benzeri görülmemiş sert iç anlaşmazlıklar üzerinde görev üstleniyor. Anlaşmazlıklar çok sayıda kişinin örgütten ayrılmasına, örgüt unsurlarından bazılarının ayrılıp Türkiye'de İhvan'ı temsil ettiğini ve cemaatteki her şeye hâkim olduğunu iddia eden bir yönetim oluşturmalarına yol açtı. (Bu iddia doğru değildir ve ayrılma tabiatıyla sayı açısından büyük değildir ancak ayrılanlar eski liderler ve üst düzey âlimler).

Önemli olan, İhvan cemaatinin dizginlerini eline alan yeni yönetimin bir dizi büyük zorluklarla yüzleşmesidir. Buna göre kendilerini bekleyen görevler daha önce hiç kimsenin omuzlarında olmamıştı. Bu görevlerin başında cemaati birleştirmek gelmektedir. Cemaat geçen kırk veya elli yıl boyunca Mısır'ın en güçlü partisi veya siyasi hayatta en etkili siyasi oluşumu hüviyetindeydi. İç bölünmüşlüğü sonlandırmaktan daha önemlisi, cemaatin son 10 yıl zarfında içinden geçtiği sıkıntının etkisiyle buharlaşan unsurların ve kadroların dönüşüdür.

Yeni yönetimin omuzlarına yüklenen temel bir diğer görev ise İhvan cemaatinin yolunun kapsamlı incelenmesi gerek Mısır'da gerekse de başka ülkelerde ve özellikle de Tunus, Ürdün, Yemen ve Körfez ülkelerindeki siyasi tecrübesini değerlendirmesidir. Zira önceki tecrübelerden ders almamız akıllıca değildir. Bu bağlamda 1982 yılında Suriye'deki İhvan deneyimi ve bahtsız kaderi hatırlatılmalıdır. Şöyle ki hâlâ bu hataların bedelini ve intihar deneyiminin faturasını ödüyorlar.

Bunların yanı sıra yeni yönetimin siyasi bir hareket olarak yaşadığı krize, Mısır'da kendisi ile rejim arasındaki krize siyasi çözüm yolları araması gerekmektedir. Zira İhvan'ın kabul ettiği muhtemel çözüme ve bazı bölge ülkelerinin Mısır'da rejim ile İhvan arasındaki uçurumu kapatma noktasında - tarafların kabul edeceği bir çözüme ulaşma umuduyla rol üstlenmesinin mümkün olup olmadığına dair bir vizyona sahip olmaları şarttır. Bu rolü Kahire'yle yakın zamanda ilişkilerini düzelter ve İhvan'a yakın bazı bölge ülkeleri oynayabilir.

Yeni yönetim iç ve dış düzlemdeki birçok göreve dikkat çekmelidir. Bu konuda en önemli olan şey, çoğu sorunu sıfırlaması, çözmesi, içeride ve dışarıda bazı insanlarla anlayış birlikteliğine varmasıdır. Ki böylelikle Mısır'daki en büyük siyasi fraksiyon, siyasi bildiriler yayımlayan ve WhatsApp numaralarındaki kitlelere gönderen "ritüellerden" ibaret bir oluşuma dönüşmesin.

(El-Kudsü'l-Arabi gazetesi, القدس
Filistinli yazar, 20 Mart 2023)

FAŞİST HÜKÜMETİ BOYKOT EDİN

Mustafa EL-BARGUTİ

Netanyahu hükümetinin özellikle de ırkçılığa boğulmuş faşist karakterinin açığa çıkması sonrası içeriden ve dışarıdan aldığı darbeler devam ediyor. Bu hükümet Siyonizm'in Filistin halkına yönelik niyetlerini eksiksiz şekilde ortaya döktü ve İsrail sistemini kapsamlı iç bölünmüşlüğün etkisiyle yapısal erozyona götürdü.

Gerçekçi stratejik Siyonist niyetleri en iyi ifade eden kişi kendisini hiç utanmaksızın faşist olarak tanımlayan İsrail Maliye Bakanı Bezalel Smotrich'tir. Zira "İsrail Batı Şeria'yı yerleşim birimlerine ve yerleşimcilere boğmalı. O vakit Filistinliler bir devlet edinme fırsatlarının olmadığını ve şu üç seçenekten birini seçmeleri gerektiğini anlayacaklar. Hicret-göç, İsrail hegemonyasına (kölelik ve ırkçı apartheid rejimine) boyun eğmek veya ölüm." diye yazmıştı.

Smotrich, Huvvara kasabasının tamamen yok edilmesi, 1948 toprakları içindeki hastanelerde Yahudi hastaların Filistinli hastanelerden ayrıştırılması, Filistinli göstericileri öldürmek kastıyla gerçek mermi kullanılması çağrısı yaptı. Kendisi İsrail oluşumunun ilk başbakanı Ben-Gurion'un, Filistinlilerin 1948 topraklarında kalmasına izin vererek hata ettiğini belirtti. Ayrıca Filistinlilerin 1948 toprakları ve Batı Şeria'daki inşaat yapma haklarıyla mücadele etmek için Reagavim örgütünü kurdu.

Smotrich İsrail hükümetindeki en önemli ikinci bakandır. Maliye bakanıdır. Ordu bakanlığındaki

pozisyonu kendisine aslında Batı Şeria sakinlerinin askerî yöneticisi olması için verildi. İşgal altındaki topraklarda ırkçı apartheid rejimini somutlaştırarak yasa dışı yerleşimcilerin sivil bakanı yapıldı. Bu rejimi pekiştirmek için faşist hükümet eliyle Filistinli direnişçilerin idam edilmesi, vatandaşlıklarının iptali ve yerleşim birimlerinin yeniden dört kısma ayrılması gibi ırkçı yasalar sel gibi geliyor.

İsrail hükümeti yeni 13 yerleşim kolonisi ve 10 bin yerleşim birimi inşaatı yanı sıra Batı Şeria'nın yüzde 62'sini oluşturan C bölgelerinde Filistinlilerin inşaat yapmasının engellenmesi kararlarıyla Smotrich'in söylediklerini harfiyen uyguluyor. Hükümet Batı Şeria'yı ilhak etme ve Yahudileştirme planını fiilî olarak uyguluyor, bu yılın başından beri 17'si çocuk ve biri yaşlı kadın 90 Filistinliyi şehit eden suçlarını arttırıyor.

İsrail'de yargı sistemini parçalamaya başlayan, Netanyahu'yu işlediği dört yolsuzluk suçundan dolayı yargılanmaktan korumak için yasa çıkaran, Siyonist yapıda görülmemiş bir çatlak yaratan bu faşist hükümete karşı yüz binlerin katıldığı protesto gösterileri genişliyor. Çatlak, subayların, pilotların ve askerlerin orduda yedek askerlik hizmetlerini yapmayı reddetmelerini ve İsrail oluşumunun cumhurbaşkanı İsaac Herzog'un iç savaş çıkma uyarısında bulunması derecesine çıktı. Amerikan hükümetinin Netanyahu'yu ABD'ye davet etmekte

ağır davranması ve Smotrich'i Washington ziyareti sırasında boykot etmesiyle eş zamanlı olarak Fransız hükümetinin benzer bir karar alması ve tüm bunlara Netanyahu hükümetinin İsrail yerleşim birimlerinin genişletilmesine yönelik eleştirilerini protesto ederek AB Dışişleri Bakanı Josep Borrell'i kabul etmemesinin eşlik etmesiyle birlikte İsrail hükümetine yönelik uluslararası tecridi derinleştirme fırsatları artıyor. İsrail ve ABD'de terör örgütü üyesi görülen ve İç Güvenlik Bakanı olan İtamar Ben-Gvir'in faşist müzayedelerinin artmasıyla birlikte İsrail güvenlik sistemi içinde Gvir'in medyaya sızdırır endişesiyle hassas güvenlik müzakerelerine katılmasının engellenmesi sebebiyle görülmemiş bir başka çatlak daha yaşandı.

O hâlde bizler İsrail sistemi içinde benzeri görülmemiş bir iç parçalanma ile karşı karşıyayız. Daha fazlasını vaat eden dış tecridin başlaması, halktaki boykot hareketindeki yükseliş, işgal ve faşist apartheid sistemine yaptırımların getirilmesi yanı sıra Netanyahu'nun Filistinlileri tecrit etmek amacıyla Arap bölgesiyle normalleşme hayalleri Çin'in riyasetinde Suud-İran ittifakı kayası üzerinde çöktü. ABD bu antlaşmayı sadece tebrik edebildi. Ayrıca Netanyahu'nun ilişkileri övdüğü Birleşik Arap Emirlikleri'ne ziyareti iptal oldu ve Birleşik Arap Emirlikleri İsrail'den hassas güvenlik sistemleri satın alımını durdurma niyetini beyan etti.

Dolayısıyla bizler faşist Netanyahu hükümetinin tecrit edilmesi, boykot ve ablukaya alınması için görülmemiş bir fırsat içindeyiz. İlk boykot edenler Filistin yönetimi ve Arap bölgesi olmalı. Özellikle de Smotrich'in kendisini Batı Şeria'daki yerleşimlerin genişletilmesinden tek sorumlu yetkili görerek Akabe'deki taahhütleri yerine getirmeyeceğini açıklayarak bu hükümetin Akabe Antlaşması'nın sonuçlarını aşı-

ğlayıcı bir şekilde yok etmesi sonrası... Netanyahu ise yerleşimlerin "uygulama ve planlamada değişiklik olmaksızın devam edeceğini" ifade ederken Ben-Gvir ise İsrail hükümetinin bu yılbaşından beri beşinci katliamını Cenin'de işleyerek suçlarını ileriye götürmesi sonrası- "Akabe'de yaşanan Akabe'de kalır" şeklindeki çirkin cümlesini sarf etti.

Tüm bunlardan sonra faşist İsrail hükümetine Şarm Şeyh'te suçlarını örtbas etmesi için yeniden kullanacağı bir toplantı imkânı verecek bir gerekçe var mı artık? ABD yönetiminin Amerikalı vergi mükelleflerinin parasıyla beslenen, onların silahıyla kendisini koruyan ve BM'de Amerikan vetosu korumasının arkasına yaslanan İsrail faşizmini frenleme yükümlülüğünden -Şarm Şeyh'te yeni bir sükûneti sağlama toplantısıyla- kaçmasına göz yumacak bir gerekçe kaldı mı? Ki İsrail toplantının sonuçlarına saygı göstermeyecek, kararlarını uygulamayacak ve hatta katılımcıları aşağılamayı sürdürecektir.

Faşist işgal hükümeti ancak güç dilinden anlar ve onunla görüşmelerle değil, kapsamlı boykotla mücadele edilmeli.

(El-Arabi El-Cedid gazetesi, Filistinli yazar ve siyasetçi, 19 Mart 2023)

NIÇİN BİR ÜMMÜ GÜLSÜM VE FEYRUZ ÇIKMIYOR?

Abdullah BİN BEHİT

Niçin Lübnan tanıdığımız bildiğimiz Feyruz'dan sonra bir Feyruz çıkaramadı, Mısır bize yeni bir Ümmü Gülsüm sunamadı, Suudi Arabistan bize Talal Maddah'ın yerine birini getiremedi? Niçin Tunus Ebu Kasım eş-Şabi konumunda şairler çıkarmayı durdurdu, niçin kütüphanelerde Taha Hüseyin gibi yazarlar, Seyyab gibi şairler ve Gazi el-Kusaybi gibi edebiyatçılarla karşılaşmıyoruz? Bu durum Arapların kısırlaştığına ve rahimlerinin kurduğuna işaret ediyor.

Geçmiş zamanda bugün mevcut olmayan bir yolla Taif'e çok seyahat ettik. Güzel, keyifli ve kolaydı. Ne var ki bu yolun kaybolması Taif'in ortadan kaybolmasına yol açmadı. Aksine eski günlerdekinden daha güzel ve gelişmiş hâle geldi. Bu basit yolun özellikleri kutsal kriterlerle değil, o vakitler kendi kriterlerimizle harikaydı. Bu özellikler kaybolunca güzellikleri de kayboldu ve sadece hatıralar kaldı. Ki bu hatıralar sadece Ümmü Gülsüm ve Feyruz'un çıkmasını isteyenlerin anılarıdır.

Geçmiş şimdi değildir. Gazi el-Kusaybi bugün dönse kendi zamanında hak ettiği pozisyonu bulamayacaktır. Ele aldığı konuları da kendisiyle birlikte gitti. Onun bir kitabını okuyun, ona değerini veren tezlerini bulamayacaksınız. Yeni nesil bu tezleri bilmiyor, ilgi alanı da değil, hafızasında yer almıyor ve hiç kimseyi endişelendirmiyor.

Nostalji, çoğu unsurlarıyla içinde bulunduğunuz zaman ile sizi geriye götüren gerçeklik arasında bir çekişmedir. Ümmü Gülsüm'e veya Feyruz'a tutunmanız sizin kendi sonunuzla ve geride kalan gençliğinizle olan çekişmenizdir. Yeni nesilden duyduğunuz ve kınadığınız bu patırtı, zayıf kasideler ve sosyal medya ünlülerinin boş dedikoduları size görüldüğü üzere kötü değil ancak geçerlilik süresi bitmiş yükünüzle içinde kalmak için savaştığımız dünyayla mücadelede yeni dünya için yeni bir tat inşa etmektedir. Dünyanız başkalarının dünyasının başlaması için yok

edilmekte ve çökmektedir. Nesiller arasındaki bu çekişme aktif toplum ile sönmeye doğru yol alan toplum arasındaki açıklık ve samimiyettir. Ümmü Gülsüm ve Feyruz tekrar gelmeyecek, bu doğru ancak bunun sebebi Ümmü Gülsüm veya Feyruz'un büyük olmaları ve ender rastlanan bir başarı sahibi olmaları değil. Bu iki sanatçı kendi günlerinde harikaydı, nesillerinin tadının ve kriterlerinin geçerlilik süresi bitti.

Boulevard'a koşanlar nostalji tuzağına düşeceklerini fark etmiyorlar. Her nesil ebedî günler yaşadığını düşünüyor. Ümmü Gülsüm ve Feyruz o günleri dolduran huzurun rehini oldular. Ümmü Gülsüm ortaya çıktığı zaman şarkılarını yayımlayan radyolar ve plaklardan başka bir teknoloji yoktu.

Bugün şarkılar bir veya iki ay içinde değerini kaybediyor. Kötü oldukları için değil, yeni teknoloji bu şarkıları tükettiği için. Her an ve her yerde sıkılana kadar bu şarkıları dinleyebiliyorken Ümmü Gülsüm'ün şarkılarını ya evde plaktan dinlemeye kendinizi hazırladınız ya da radyo ve televizyonda yayımlanmasını beklerdiniz. İçine düşülen bu tuzakta en güzel şey tüm nesilleri bekliyor olmasıdır. Size kazanıyormuşsunuz gibi savaşıma fırsatı verir ancak aslında yeniliyorsunuzdur.

Kader sizi ve neslinizi sonun köşesinde ve sizi tek tek söndüren hain bir şekilde alır. Bu ise ya kanserle olur ya da beyin kanaması ve yaşlılıkla. Sonrasında yeni nesil gelir ve hazırlanan yeni sonun ucuna sizi koyar. Hayatta kalmanız için direndiğiniz gibi direnecektir ancak ayrılık günü sebatla size doğru geldiği gibi bu yeni nesile de yönelecektir. Duymadığımız ağlayışlar ve görmediğiniz gözyaşlarıyla kuşanarak ve omuzlarda taşınarak kabre götüren saat gelene kadar... Dünya sonsuza dek gözlerinizde sönecek herkes için genişletilmiş mezarlarda...

(Suudi Arabistan Ukâz gazetesi, 24 Mart 2023)

Arap dünyası medyasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

YERLİ VE MİLLİLİĞİN İHYACISI

EROL GÜNGÖR

ERCAN YILDIRIM

Entelektüel, ülkesinin, cari medeniyetin ve Batı'nın düşünce mirasını takip eden, bu fikirlerle belirli ünsiyetler ve karşıtlıklar kuran, özellikle kendi medeniyet, kültür geleneklerini tarihsel sürekliliği içinde okuyan, katkılarda bulunan, yeri geldiğinde eleştiren, dönemine aktaran; bilhassa içinden çıktığı siyasi, ideolojik cemaatin birikimini, pratiğini kritik eden, aksayan yerleri onaran, ona katkıda bulunan, zenginleştiren kişidir.

Türkiye'de kendi geleneği ve içinden çıktığı yapıyla hesaplaşan pek az aydın, entelektüel bulunur. Genellikle cemaatini yücelten, belirlenmiş fikirlerin taşıyıcılığını yapanlar önemsenir, tercih edilir, el üstünde tutulur. Erol Güngör İslâm öncesi etnik kimliğin ürettiği kültürle, İslâm ve İslâm düşüncesiyle, 1071 sonrasında Anadolu'da teşekkül ettirilen fikir ve millet hayatıyla "doğrudan" münasebet kuran, Batı'yı okumaya ve anlamaya çalışan, modernleşme sonrası düşünce ve siyasi hayatımızı takip eden, milliyetçi, İslâmcı, sosyalist, liberal, muhafazakâr eğilimleri izleyen, bilhassa milliyetçi ve İslâmcı düşünce ile dünyayı anlamaya çalışan, Cumhuriyet ile zuhur eden kültürü, fikriyatı, siyaseti gelenekle kıyaslayan mühim sentezler ve terkipler gerçekleştiren bir aydındır.

Güngör'ü milliyetçi yapı içinde ayrıksı tutan ise bu geleneğin öncü fikir adamı Ziya Gökalp ve Mümtaz Turhan'ı kritik edişi, hatalarını dile getirişi, milliyetçiliği siyasetle daraltmaması, İslâm düşüncesi, Batı'daki gelişmeler, hususen neoliberal dünyanın değerlerini gözetmesi, bilhassa teknik ve teknolojiye tutarlı yaklaşımı gelir. Hem kendi hem Batı düşünce birikimine "mesafeli" yaklaşımı, milliyetçi-Türkçü çizgide kalsa bile (Kayalı, 2021, 118) *İslâm'ın Bugünkü*

Meseleleri gibi bir kitabı kotarmasını sağlamıştır. Güngör, Arnold Toynbee'den Raymond Aron'a, Oswald Spengler'e kadar okuduğu, kitaplarını Türkçeye çevirdiği yazarların kendi geleneklerine muhalif tutumlarından etkilenmiş ve beslenmiştir. Onun Batı'yı, yükselen postmodern ve neoliberal değerleri de göz önüne alan yönü nedeniyle Hilmi Ziya Ülken'in "hümanist milliyetçi"liği ile Anadoluculuk cereyanlarına yaklaşan milliyetçiliği yerleşik pozitivist anlayışın karşısına ve esasında zeminine dini bilgi, sezgi ve ilhamı da içeren kanaati yerleştirir. Bu onun hadiselere bakış açısına çok uygun, zira Güngör, devlet ve ideoloji kadar toplumu, kültürü, insanı önemser.

Modernleşmenin özellikle Türkiye'de Tanzimat'tan bu yana siyaset ve devlet eksenli uygulanan "tepeden inmece", toplumu biçimlendirmeye çalışan tarzına karşı birey ve toplumun kültür üzerinden kendini ifadesini öne çeker Erol Güngör. Klasik ve geleneksel değerler yanında yeni ve modern yönelimlerin, çağın getirdiklerinin devlet ve kamudan çok insan ve toplumda kültür hâline dönüşmesine ehemmiyet verir. Çünkü kalıcı olan insanın, toplumun değerleri, yeniyi, hatta geçmişten miras kalanı kabullenmesidir. Erol Güngör, modernleşmeye, Kemalizm'e, dine, aydınların savduklarına, milliyetçiliğe, ideolojilere halkın meşruiyet vermesi, kültür hâline getirmesi, topluma uzaklık-yakınlıkları, kabul edilebilirlikleri cephesinden yaklaşır. Bu beraberinde toplumcu bir halk popülizmi ile entelektüel karşıtlığına açılabilirdiği gibi bir program, belirgin bir hukuk, eğitim, ekonomi politikaları belirlemeyi zorlaştırır. Zaten İslâm ve laiklik meselesinde Güngör'ün daha kabul edilebilir, ideale yatkın görüşler serrettiği yaklaşımlarının arkasında bu ucu açık kültürcülüğün, toplumculuğun etkisi büyük.

Tolere edilebilir laiklik ile İslâm'ı bir düzen tesisi görmeyen kamuculuk Erol Güngör'e farklı kesimlerden aydınlarca ilgi gösterilmesini de beraberinde getirir. Meseleleri kültürel, toplumsal, şahsî benimseme yönleriyle ele almak ideolojik keskinlik, bir programı yürütme, bir sistemi ikame radikallığını içermediği için "sempati" halesini güçlendirir. Güngör'ün farklı fikri ve siyasi gelenekleri kritik etme cesareti kendini aynı şekilde yeni bir düşünce inşa etme iştiafında göstermez, bu da eleştirinin getirdiği rahatsızlıklara rağmen cazibe örgüsünü tamamlar. Erol Güngör'ün bünyesinde yer aldığı milliyetçi-ülkücü kamuda Ziya Gökalp, Türk modernleşmesi eleştirisi, İslâmî hareketleri okuma biçimi ve İslâm eksenli sorun tespiti mütefekkir kimliğini güçlendirir.

MÜTEFEKKİRİ OLUŞTURAN ÇEVREDİR

Düşüncesinin aslî yönü modernleşen Türkiye'nin yapısını ortaya koymaya yönelik Erol Güngör'ün din, Batı, kültür, Türklük, ilim, modernleşme, toplum şeklindeki kavram bulutunu, etrafındaki çalışma sahasını yetiştirdiği ortam belirler ve besler. Dedesi Ahi Evran Camii İmamı ve Kırşehir'deki ahi tekkesinin son şeyhi Hafız Osman Efendi'dir. Çocukluğundan beri İslâmî düşünce, eğitim, fikir ve kültürel hayatın içinde yer alır. Güngör 45 yaşında kalp krizinden vefat eder, bu süre zarfında yazı ve kitapların haricinde farklı entelektüel ilgileriyle de temayüz etmiştir. Bir divan oluşturacak şiirleri bulunur, birkaç dili, okuyacak, anlayacak, konuşacak kadar bilir. Divan edebiyatına vâkıf, bazı makamları icra edebilecek Türk musikisi bilgisine sahip, dilin-tarihin-edebiyatın inceliklerine yatkındır... memurluk, üniversite hocalığı, rektörlük yapar. (Bolay, 2007, 17) Eğitimine hukuk ile başlar felsefeye geçer ve tecrübî psikoloji, ahlak sahasında çalışmalar gerçekleştirir. Çalışkanlığıyla bilinir, hayatının her zerresini doldurmaya gayret eder.

İstanbul'a geldiğinde Fethi Gemuhluoğlu, Müm-taz Turhan, Hilmi Ziya Ülken, Ayhan Songar, Dündar Taşer, Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Sabri Ülgener, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu gibi pek çok düşünürle bir arada bulunur. Marmara Kiraathanesi ve *Ortadoğu* gazetesindeki yazıları onun tanınmasını, entelektüel kamuda yer bulmasını sağlar. Humeyni'yi üsluplu biçimde ele

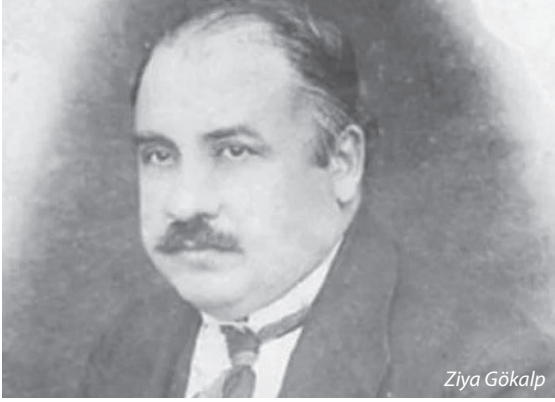

Erol Güngör

alışı, Gökalp, İslâm düşüncesi, medeniyet, kültür, aydın konularında düzeyli ve asla taalluk eden yaklaşımları büyük meselelere açıklığı bu çevreyle de ilgili. Marmara Kiraathanesi'nden de tanıştığı Sezai Karakoç'un *Diriliş* dergisinde de yazıları yayımlanır.

Erol Güngör geçiş aydınıdır. Türkiye'nin dışında dünyada da neoliberalizme geçilen, bunun etkilerinin siyasi, iktisadi, felsefi ve sosyal açıdan görülmeye başlandığı yıllarda etkinliği artan Erol Güngör'ün açıklığı, yenilik taraftarlığı, Batıcı aydınların tahakkümüne karşı halkın demokrasiyle güçlendiğini belirterek (Güngör, 2009, 58-61) demokratik bir kültür inşasına yönelik yaklaşımları, doktrinerlikten uzak tutumu, milliyetçi camia içinde hiyerarşik katılığın dışında kalması, statüko ve gelenekçi kalıplara itibar etmemesi, postmodern birey, hakikat yaklaşımlarına açıklığı, ırkî değil kültürel bir Anadoluçuluk sergilemesi (Sözen, 2006, 206), "dini tarih ilk insan, millî tarih Müslümanlık ile başlar" türü yaklaşımları siyasi pozisyonundan çok kültürelliği ve dinliliği öne çekmesi dönemin bilinen milliyetçiliğinin ötesinde muhafazakâr ve yer yer İslâmcı diye anılmasını da getirir.

Neoliberalizmin, merkez-çevre modelinin çevre lehine bozulma aşamasının başladığı 1980'lerin başında vefatı, Soğuk Savaş'ın bitimini, Tarih Sonu ve Medeniyetler Çatışması evrelerini, neoliberal siyasallığı, İslâmcıların iktidar deneyimlerini, 2000'lerdeki siyasi, fikri ve özellikle üzerine titredirdiği toplumun kültürelliğindeki liberal değişimleri görmemesi fikriyatını bir anlamda kesintiye uğratmıştır; temellendirdiği düşüncelerin seyrini izlemek açısından 1990'lardan 2010'lara yirmi yıl hayli mühim zira.

Ziya Gökalp

Esasında iki büyük ütopya olarak tarif ettiği komünizm ve Batılı liberalizmin 20. asırda aksadığının farkına varan GÜNGÖR (GÜNGÖR, 1993, 228) “değişen dünya” vurgusuyla bu rüyaların kâbusa döneceğinin de farkında. Tanzimat, Tek Parti modernleşmelerinin Türklere yaptıklarını izah ve hakikati dile getirme üzerine kalem oynatan Erol GÜNGÖR 1960’lardan itibaren başlayan hesaplaşmalar, sol etkisi, İslâmcılığın kuvvetlenmesi, şiddet ortamı arasında geçişi sağlayan, bir kuşağı Batıcılık, aydınlar, ideolojiler, sosyalizm hatta Kemalizm karşısında uyarıcı, kavramları yerli yerine koymaya gayret eden, İslâm düşüncesinin sorunlarıyla çağındaki algısını belirlemeye çabalayan tavrı Soğuk Savaş sonrasında daha inşacı bir evreye geçebilir yahut *Türkiye Günlüğü* çevresinde olduğu gibi sıradan liberal milliyetçilik veya 2010’lardan sonra izlenen Sol Türkçülük’e kayabilirdi. Metinlerinde bu ihtimallerin hepsine dair ciddi izler bulunur.

YERLİ-MİLLÎ DÜŞÜNCENİN TEMEL TEZLERİ

Erol GÜNGÖR’ü “tipik milliyetçi” aydın görüntüsünden uzaklaştıran, zaman zaman İslâmcılığa yaklaştıran görüşleri onun gözünde dönemin gerçekliğiyle de ilgili. Çünkü GÜNGÖR, 1970’lerde İslâmcılık-milliyetçilik-muhafazakârlık arasındaki kat’i ayrılığı kabullenmeyecek tarzda bunları bir ve beraber görür.

“Milliyetçiliğin İslâmcılıktan ayrılmaz bir karaktere sahip olduğu ülkelerde milliyetçiler de aynı ateşle İslâm davasının peşindedir” diyen yazar Tek Parti sonrasındaki bir gerçekliği hatırlatarak “İslâmcı düşünce milliyetçilik patenti altında işlenmektedir” (GÜNGÖR, 2000, 24, 197) teziyle kendi durumunu da izah eder.

Hâliyle İslâmcı, milliyetçi kesimlerin hem Batı medeniyetine hem ülkedeki yerleşik Batılı statükoya karşı aynı argümanlarla mukabele ettikleri kanaatini izleyerek, 1960’larda uç veren, zaman zaman kesintilere uğrayan, 2013’teki Gezi olayları sonrasında yeni bir mahiyet kazanarak milliyetçi ve İslâmcıları buluşturan “yerli-millilik”in anlatısının tam anlamıyla prototipidir Erol GÜNGÖR. Herhangi bir ideolojiyle sınırlandırılmayan, farklı kesimlere açık yazı ve hassasiyetleri, millî-yerli düşüncenin tezlerinin hemen tamamını savunup kendi döneminde güncelleyerek çeşitlendirmesi onu millî-yerliliğin ideoloğu şeklinde tanımlamayı sağlar. Bu bakımdan kitaplarındaki, yazılarındaki vurguları takip ederek yerli-millî düşüncenin temel yaklaşımlarını da belirlemek mümkündür.

- Türkiye’ye, gençlere, siyaset ve fikir hayatımıza, kültürün tüm sahalarına dışarıdan gelen yabancı etkilere karşı çıkmak, insanları ve hatta devleti ikaz etmek, bunların tesirlerini izale edecek tedbirleri dile getirmek yerli-milliliğin başta gelen hususiyetlerinden...

Batı kültürünün istilası dil, din, ahlaki pek çok sahada gözlenir. *Türkiye’de Yabancı Kültür* metni inancımıza yönelik Batı etkilerini bil-hassa eğitim sahasında ele alır. Türk halkını ayakta tutan “kıymet sistemleri ve ölçüler”in bir bir çöktüğünü dile getiren GÜNGÖR, insanların birbirleriyle anlaşma şartlarını bile yok ettiğini ifade ederek Türk dilini kurtarma gereğini savunur. Batı kültürünün Türkiye’yi işgalini özellikle sol aydınlar eliyle gerçekleştirdiğini dile getirir. Yabancı dil eğitimiyle ilgili ayrıcalık yapılmasına da karşı çıkan yazar, yabancı uşaklığının ABD, Rus, Alman ayırt etmeksizin her ülke için aynı olduğunu anlatır. (GÜNGÖR, 1993, 13, 257, 339, 341)

- Türk milletinin kendine özgü bir kültürü, ahlakı, siyaseti, zihniyeti olduğu vurgusu...

Erol GÜNGÖR yerli ve millî anlayıştaki kendine özgü’lüğü, Batıya ihtiyaç duymadan yaşayabilmeyi, İslâm’ın bizatihi kendisinin bir tez ihtiva ettiği, Türkiye’nin yabancılara ihtiyaç duymadan kendi sorununu kendinin çözebileceğini, Batıdan ihraç fikirlere, kültüre, kanunlara ihtiyaç duymayacağını, ahlakın bizde fazlasıyla var olduğunu yazılarında sıklıkla dile getirir.

Entelektüel olsa bile dış kaynaklardan beslenmemek gerektiği, dış yardımların kabul edilmemesini dile getirir, Erol Güngör. Dönemin bilhassa 1960 sonrası tercümelere açık yapısı, İslâm ülkelerinden gelen yayınlardan çok komünist klasiklerin ülkeye girişine muhalefet eden yazar, Türkiye'nin sorunlarının Marx'a, Lenin'e, Stalin'e, Mao'ya başvurmadan çözülmesi gerektiğinde ısrar eder. (Güngör, 1993, 336, 338) Böylece başta komünizm, dışarıdan gelen ideolojilerin, hazır kalıpların bize uymayacağını, sorunlarımızı çözmeyeceğini savunur tüm yerli-millî aydınlar gibi Erol Güngör.

- Kuvvetli bir maziye sahip olduğumuz, buna millî kültürümüzün eşlik ettiği, kesintiden çok devamlılığın esas kılınması gerektiği, kültürel-toplumsal-etnik-devlet ve dinî alanlarda bu sürekliliğin korunması çabası da yerli ve millîliğin unsurlarındandır. (Güngör, 1993, 27)

- Erol Güngör genel yerli ve millî eğilim gibi İslâm'ı temellere yerleştirir. Zaman zaman dinî daha kültürel formda ele alan yerli-millîliğe karşın Güngör "İslâm medeniyeti niçin geri kaldı?" sorusu üzerinden düşünce pratiği geliştirir. (Güngör, 1993, 90-94)

- Beka kaygısı yerli ve millîlikle beraber Güngör'ün de meselesidir. "Ezelden ebede" geçmek Türklerin temel hedeflerindedir; bunun için elde bulunan temel araçların başında yiğitlik ve kahramanlık gelir.

- Millî şuur kavramı millî-yerlilik için mutlaka gereklidir. Millet hayatı içinde doğmuş ve millî değerleri benimsemiş kimselerin bu millî şuru gençlere "aktarması" gerekir. Millî-yerlilik biraz da sonrakine intikal ile gelecek kuşakların Batı ve dış etkiler karşısında millî şuur edinmesi, mensubiyet kesbetmesi kültürün, zihniyetin, mirasın taşınmasıyla mümkündür. (Güngör, 1993, 298) Bu uğurda memleket ve millet için sorumluluk almak, vazife ahlakı millî şuur kapsamına girer.

- Millî-yerli tutum, bir dış güç, dış tehdit, dış etkiye karşı ülkeyi, milleti, değerleri koruma ekseninde kendini şekillendirirken ülkenin ve milletin menfaatini esas alır. Komünizme karşı çıkmak Batı'yı, Batı kurumlarını sorgusuz kabullenmek manasına gelmez. Türkiye için "uluslararası siyasi organizasyonların hangisi

faydalıysa o alınır" (Güngör, 1993, 392-395) yaklaşımı millî-yerliliğin kapsamına girerken bu faydayı kimin, neye göre belirleyeceği, "bu ülkeye komünizm gelecekse biz getiririz" üsttenciliğiyle eş değerdir aslına bakılırsa.

- "Millî-yerli ortacılık" konjonktüre göre davranmayı "millî menfaatler"e bağladığından "ne din düşmanları ne din bezirganları" idare-i maslahatçılığını özellikle 1924 sonrası statüko simgelerinin varlığı, laiklik gibi konularda çok rahat kullanabilir.

MİLLİYETÇİLİĞİ VE ZİYA GÖKALP ELEŞTİRİSİ

Erol Güngör'ün milliyetçiliğin temel kaynaklarından Ziya Gökalp'in bilhassa kültür-medeniyet ayrımı üzerinden geliştirdiği teoriye ciddi şerhler koyması, İslâm öncesi Türk tarihinden itibaren getirdiği silsilede katılmadığı yerleri ifade etmesi milliyetçiliği konusunda şüpheye düşülmesini gerektirmez. İlim ve yazı usulü derinlik içerse de zaman içinde bulunduğu grubun meydan okuma retorikini kullanır da:

"Biz Türk milliyetçileri, milliyetçiliğimize karşı yapılan suçlamaları şeref madalyası olarak taşımaya alışmış kimseleriz. Ancak dost olmadığımız çevreler lehimizde bulunur ve bize yardımcı olmaya kalkarlarsa o takdirde tuttuğumuz yolun doğru olduğundan endişe edebiliriz." (Güngör, 1993, 395)

Onun, dönemin milliyetçiliğinden farkı ve belki aştığı nokta, halkın siyasal alanda canlı bir şekilde bulunup kendini modern etkiler nedeniyle göstermemesinden kaynaklı sorunları aşip özellikle demokratik kanallar vasıtasıyla ifade edebilmesini içerir. (Aktay, 2010, 172) Güngör insanımızın kabileden millete sosyolojik geçiş yapamadığı kanaatini, millet olmayı farklılıklardan müşterekleri inşa etmeye bağlayarak açıklar. Hâliyle her durumda ortaklıklarda buluşma iştiağı millet vasfını ortaya koyar. Klasik devlet ve millet anlayışının modern dönemde yansıyan hâline de çok sıcak durmaz. Devletin "halka karşı halk için" varolduğu tarzındaki zihniyeti sorunlu bulur. Dolayısıyla özellikle 1970'lerde güçlenen milliyetçiliğin devleti mutlak gören anlayışını da savunmaz. Bunda Kemalizm'in belki Tanzimat sonrası modernleşme usulünün "tepeden inmece" medenileştirme girişimini devlet merkezli sağlaması etkili olmuştur.

Dini, modernler, Ziya Gökalp gibi milliyetçiler ve Kemalistler gibi vicdani boyutuyla almayan Güngör, şeriatı öne çeken, İslâm hukukunun, İslâmî eğitimin, siyasi yönetimin hâsılı her tür kamusalhğın İslâm ile şekillenmesini öne süren İslâmcılara yakın da düşünmez.

Devlet ile rejim arasında bir fark ortaya koymadığı için, devleti elinde tutan elitlerin devlet aygıtını sopa gibi tasarım için kullanma tarzını ayrıştırarak ele almaz. Bu, özellikle 1980'lerin merkez-çevre modelinin gevşetildiği zamanların argümanlarıdır. Bu dönem verimlerine yetişseydi Erol Güngör eleştirdiği ve içinde bulunduğu cemaatin devlet anlayışları dışında bir yeni devlet fikri ortaya koyması da muhtemeldi.

Erol Güngör'ün milliyetçilik anlayışı çağdaş bir Türk millî kültürü inşa etmeye dayanır. Modernleşmeden, çağın gereklerinden, demokrasiden ve tabii gelenekten ayrışıp zaman dışı kalmayan fakat batılılaşmanın getirdiği yüklerden uzak bir millet, milliyetçilik kurmak ister. Burada İslâmcıların ve milliyetçilerin sosyalistler kullandığı için "halk"tan kaçıp millet kelimesini öne çıkararak tutumunu benimsemez. Yeni bir insan, yeni bir toplum, yeni bir birey anlayışı belirlerken bunların kendi başlarına farklı bir varoluş odağı hâline gelmesinin önüne geçen halk kavramını tercih eder. İslâm ile Türklüğü ontolojik bütünlük içinde saydığından Müslüman olmadan Türkün var olabileceğine inanmadığı gibi Müslümanlık dairesi içindeyken kaybolan, asimile olan bir Türkün de bulunmadığını ifade ederek halk'ın İslâm ile mücehhez varlığını önceler. Bu halkçılık asıl milliyetçiliktir. (Güngör, 2009, 23)

Zihindeki yeniçağın şartları içinde İslâm ile var olan halk kategorisini döneminin sosyalist anlayışından da ayırarak halk'ın Marksist kâplardaki sınıfsallıktan farklılığını işaret eder. Bu halk sosyolojik bir kategori, aile, klan gibi öbek ve sosyal tabaka değil enikonu değerleriyle siyasallaşmış bir bilinçli, iradeli kütleyi ifade eder. Halk ile münevver batılılaşma üzerinden ayıran yazar Osmanlı'daki kapıkulluğunun CHP Tek Partisinde aynen devam ettiğini, inkılapçılarla Türkçülerin de birbirinden ayrı gayrılığını belirterek (Güngör, 2009, 25-47) halk'ın şuurlu topluluk vasfını koyultur.

Milliyetçilik anlayışı gibi onun fikrî önderlerinden Ziya Gökalp'e de kritik bakış açısı geliştirir Erol Güngör. Aslına bakılırsa Gökalp ile neredeyse hiçbir konuda birleşmez, onun fikirlerinin hemen tamamına şerh düşer, tashih eder, karşı çıkar. Gökalp'e karşı çıkmanın çok ciddi sonuçlarının olacağı 1970'lerde Güngör'ün kritiklerinin sadece milliyetçilik kapsamında ele alınmaması gerekir. İslâmcılığın "Batının tekniğini alalım, kültürünü değil" tezinin günümüzde bile hâlâ savunulduğu, konuşulduğu düşünülürse Tek Parti sonrası fikir hareketlerinde de, İslâmcılar da gelişme dinamiklerini bu esaslar üzerinde geliştirmeye çalışıyordu. Sezai Karakoç'un İslâm medeniyetinin dirilişi retoriğindeki gibi İslâmcılar yine bugün bile medeniyeti bizatili din yerine kullanırken Batılılaşmayı da yine medeniyet bahsiyle kavramaya çalışır. 1970'lerde özellikle İsmet Özel'in de dile getirdiği gibi medeniyetin yerine kültürün öne çekilmesi tutumunu Spengler etkisiyle Güngör de savunur.

Erol Güngör, Ziya Gökalp'in kültür ve medeniyeti ayırarak ele almasını Batılılaşmayı, Batılı etkileri meşrulaştırmak olarak görür. "Türk kalıp Batılı olma" formülünü reddeden Güngör, Gökalp'in kültür-medeniyet ayrışmasını siyasi iktidarın isteği doğrultusunda geliştirdiğini çok sert bir biçimde ifade eder:

"Ziya Gökalp yaşasaydı bu fikirlerinde ısrar eder miydi? Hem İttihatçılara hem Cumhuriyetçilere kolaylıkla hizmet etmiş bir insan, iktidar sahiplerinin görüşü dışında bir şey söyleyebilir miydi?" (Güngör, 1993, 61)

Güngör'ün Ziya Gökalp için söylediği "Türk kültürünü yanlış anlayanların en kaliteli örneği" diye tanımlaması (Güngör, 2009, 81) gözlerden kaçmayacak kadar mühim! Çünkü o, Gökalp'in folkloru kültür yerine kullandığını söyleyerek İmparatorluğu yanlış anlamının getirdiği sonuçla Osmanlı dönemini yok sayarak folklor ile ulus devlet inşa etmenin imkânsızlığını dile getirir.

Kültür aslında medeniyet değerleri de denebilecek İslâm ile kurulmuştur. Ziya Gökalp'in Osmanlı kültürü yıkılsın diye Batıdan imdat istediğini, yabancı kültürlerle olan ortak unsurları medeniyet diye tanımladığını belirterek onun meseleleri "ilkokul tarih kitapları veya TRT konuşmaları" seviyesinde bildiğini, değerlendirdiğini öne sürer.

Erol Güngör *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik* kitabındaki *Teknoloji ve Kültür Değişmesi* metninden itibaren çağdaş medeniyetin unsurlarını anlatırken bile Gökalp'in ayrımı üzerinden ona cevap verir, tezlerine karşı çıkar. (Güngör, 2009, 49-99; 2019, 5-12) Güngör, Gökalp'in Türkçülük ile alakalı derli toplu tek kitabının *Türkçülüğün Esasları* olduğu hâlde orada bile din mevzuunun yalnızca bir buçuk sayfa ele alındığını, bunun da Türkçe hutbe gibi konulardan oluştuğunu söyleyerek hem Türklüğün hem Türk kültürünün İslâm ile olan ontolojik yapısını Gökalp'in görmediğini, zaten din ile ilgili kanaatlerinin de Durkheim'den ibaret olduğunu gayet net anlatır. Din, bu Durkheimci perspektifte toplumun temellerinden olsa da modern pozitivist çağda toplumu ayakta tutmaya yetmez. Yazının tamamı *Türkçülüğün Esasları*'nı şerhle beraber argümanlarını boşa çıkarmaya matuftur. Yazar bu bakımdan Gökalp'in "Medeniyet beynelmiledir fakat kültür millîdir. Türkiye modernleşebilir ve pekâlâ Avrupa'dan farklı bir millet olarak kalabilir, hüviyetini kaybetmez." iddiasına katılmadığını gösterir. (Güngör, 1993, 50-62, 77)

KÜLTÜR VE MEDENİYET AYRIŞMASI

Erol Güngör'ün, dönemi içinde parlak bir isim hâline gelmesinin başında küreselleşmeyi görmesinin ve algılamasının payı büyük. "Hepimizin bildiği gibi Batı medeniyeti bugün süratle bütün dünyayı kaplıyor ve mahallî farkları ortadan silecek kadar güçlü görünüyor." (Güngör, 2009, 108) diyen yazar, Türk kültürünün globalleşme dalgasında gerileyeceğinin farkında. Buna elbette Batılılaşma sürecini de eklemek gerekir. *Batılılaşma ve Türk Kültürü* metninde Güngör, bizim modernleşme tarihimizi "Avrupa'nın bize düşmanlığı", kılık kıyafetten Hilafete İslâmî olan her şeyi kaldırma çabasına kadar inkılaplarla beraber ele alırken metot yanlışlığını da bu Batıcı çevrelerin "hacı olmak için Kâbe'ye gitmek" gibi "Avrupahılaşmak için Avrupalı olmak gerekir" ifadesiyle anlatır.

Erol Güngör'ün şu iki cümlesi, "Kültür değişmesi medeniyet değişmesinden daha zordur" ve "Yeni olan kültürümüz hiçbir noktada eskisinden daha iyi değildir." Türk modernleşmesini özetle anlatmaya kâfi.

Kültür ve medeniyet ayrışmasının yine başmızdan eksik olmadığını teknoloji üzerinden ele alan ve teknolojinin kültüre etkilerini çok kapsamlı değerlendiren, bu niteliğiyle mühim bir yaklaşım da geliştiren yazar, teknoloji ile beraber manevi niteliklerin gelmemesinin bizi bozduğunu dile getirir. (Güngör, 2019; 1993, 78-82) Millî karakter, örf ile âdet kavgası, inkılapların gençler ve Türk kültürü üzerindeki etkisi üzerine kalem oynatan Güngör, "Türkiye'nin geri kalmış değil geriye giden bir memleket" olduğu, ülkenin klasik laiklikten farklı şekilde tarikatları serbest bırakan ama faaliyetlerini yasaklayan bir uygulama geliştirdiğini, Türk ile Müslümanlığın medenilikle eş manada kullanılması gerektiği gibi mühim kanaatlere sahip.

Kültür ve medeniyet bahsinde Erol Güngör'ün enteresan fikirleri var. Aydınlanma ve kapitalizmin inşa ettiği Batıyı bilmeyen eskilerin kafalarının gayet rahat olduğunu belirten yazar *Özlediğimiz Dünya* metninde ne bir ütopyaya ne bir gelenek yüceltmesine varmadan, daha çok bir zihin dünyasından, kendisinin söylemediği ama kastettiği "Türk kafası"ndan bahseder. Modernin, teknolojinin ve elbette geleneğin tamamının alınmasının imkânsızlığını bildiği için iyi bir çıkarımla "Geçmişe dönmemize elbette imkân yok ama bu demek değildir ki geçmişin faziletlerini yaşayamayız..." (Güngör, 1993, 30-33) ilkesini getirir. Yazar pek çok metninde yeniyi alma sürecindeki kusurlara değinir; Güngör yeninin yerleşmemesinin kusurunu sadece millete atanlardan uzaklaşarak daha soğukkanlı ve iki farklı dünyayı hesaba katarak rasyonalist ve pozitivist zihniyetin bize uymayacağını dile getirir. Elbette bu yabancı tesirleri ve bir kısım elitin ve devletin zorlamasını da yanlışlar silsilesine ekler.

Kültür-medeniyet ayrışmasında Ziya Gökalp gibi orta yol bulmaya, Batı medeniyetini meşrulaştırmaya çalışanlara katılmadığını Erol Güngör halk-münevver karşıtlığıyla da izah ederken meselenin merkezine yerleştirdiği "dindarlık" boyutuyla eklektizmin imkânsızlığını çok net ifadelerle dile getirir:

“Türkiye’de hâlâ dindarlık bir kimsenin münevver tabaka arasına girmesine büyük bir engel teşkil etmektedir, çünkü standart Türk münevverlerine göre din ancak geri kalmış halk kitlelerinin kültürünü temsil eder; münevverlerin vazifesi bu kültürün bir üyesi olmak değil fakat onu ortadan kaldırmaya bile ıslah etmek, modernleştirmektir. Bu yüzden halk dindar, münevver ise din reformcusudur. Halkın genel kanaatine göre Türk milleti dindar oldukça yükselmiş ve yücelmiş, dinden uzak kaldıkça da kudretini kaybetmiştir. Münevverlerin kanaatine göre ise Türk halkı dinin ve dinî tesirlerin altında kaldığı müddetçe gerilemiştir.” (Güngör, 2009, 37-39)

AYDIN ELEŞTİRİSİ

Erol Güngör’ün eserlerinde en fazla temas ettiği temaların başında aydın olgusu gelir. Güngör sıkı bir aydın eleştiricidir. Aydını Türk modernleşmesi ve Batılılaşma tecrübesiyle birlikte ele alan yazar aydınları Türkiye’nin menfi vaziyetinin sorumluları arasında başa yerleştirir. Açıkçası Güngör’ün aydın eleştirisi döneminin genel millî-yerli atmosferinde hemen tüm İslâmcı-milliyetçi-muhafazakâr fikir adamlarının dile getirdiği görüşlerin tekrarı, benzeridir; o bunlara katkı yapmadığı gibi farklı bir zaviyeye de geçemez.

Osmanlı’nın yıkılması, Batıcı modernliğin dayatılması, devletin radikal modernliği yerleştirmesi, halk ile elitler arasının açılmasında aydınların sorumluluğu büyük. Osmanlı’yı, klasik kültürümüzü yok sayarak yeni bir ulus devlet kurmanın imkânsızlığını anlamayan aydınlar, Cumhuriyet döneminde masa başında çözümlerin getirilmesi, Türkiye gerçeğiyle kopuk politikaların üretilmesiyle kendilerini göstermiştir. Kitapların hemen tamamında meseleleri bir şekilde aydın sorununa odaklayan Güngör, halk ile aydınlar arasında bariz farkları ortaya koyar. Bizdeki okumuş yazmuş yekten “sömürge aydını” yaftası yapıştıran yazar, aydınları samimiyetsiz görür, mesela sol aydınların proleter gibi değil burjuva gibi yaşadıklarını söyler... Tanzimat sonrasında ulemanın aydına evrilmesiyle o bizdeki ilim adamına özgü vakarın kalmadığını dile getiren Güngör, (Güngör, 2009, 35-51, 65-74; 1993, 253-254) bu nedenle modernleşme döneminden itibaren Cumhuriyet

dâhil aydınımızın siyasete, iktidar sahiplerine bağlı şekilde “kral öldü yaşasın yeni kral” havasına büründüklerini dile getirerek münevverin asli vazifesi olan memleketin meselelerine kalıcı ve yapıcı katkı verememelerinin üzerine eğilir.

Aydın zümrenin ulema sonrası şartlardaki doğuşu arasındaki geçişkenliği, ilim adamı, aydın, entelektüel, fikir adamı, münevver, mütefekkir gibi ayrımları gözetmeden dile getirmesi, daha çok hadiselerin üzerinden aydın okumalarına gitmesi bütünlüklü bir portre ortaya çıkmasını engelliyor. Aydın zümrenin siyaset bağlantısını sık sık dile getiren Güngör, devletin güçlendikçe ya da bölündükçe bu kesime ihtiyaç duyduğu için bunları kendisinin de icat ve imal ettiğini vurgular. İslâm devletinin kurulmasından Osmanlı’ya dek ilim adamının medresede yetişmesini ele alan Güngör, modern aydının ulemanın yerine kurulmasını esefle anlatır aslında. İslâm’ı hiçbir konuda kesinlikle dikkate almayan bu zümrenin Tanzimat sonrası yetiştiğine dikkat çeken yazar bu kesimin memleketin meselelerini bağımsız bir zihinle değil de daha çok Avrupa’dan öğrendikleriyle çözmeye çalıştıklarını, bu konuda da başarısız kaldıklarını belirtir. Aynı şekilde yine bu evrede modernist bir Müslüman aydın kuşağın da şekillendiğini anlatan Güngör, laik eğitilmiş ve reformcu bu isimlerin Asr-ı Saadet’e dönme temalı çıkışlarının tutmadığını, hâliyle İslâm’ı bu modernist aydınların çabalarından ayrı tutmaları gerektiğini de ifade eder. (Güngör, 2000, 172-175, 183-185)

Erol Güngör’ün aydın tanımında yüksek kültürlü, iyi eğitilmiş, aileden zengin ve kariyerli, Batı sanatını ve fikriyatını bilen, yaşam tarzı yine Avrupaî olanlar yok yalnızca... üniversite olmasa bile öğretmen okulu gibi kurumları bitirip devletin inkılaplarını, ideolojiyi, Batılı olanı halka indirecek, belli ihtisas konularını yine insanlara öğretebilecek, uzmanlık gerektiren konulara haiz kişileri de aydın sayar. (Güngör, 1993, 238-251)

Bunları elbette eğitim ve görgü yetersizliği, doğrudan devletin aparatı hâline gelmeleri nedeniyle “az gelişmiş aydın” diye niteleyen yazar, günümüzde ve belki de modernleşme tarihimizin tamamında yakınılan “orta mektebi bitiremeyenlerin yükselirken vasıfların yerinde saydırılması”na o da karşı çıkarak “geri kalmış aydın sultanı”nın tamamen sona ermesini ister.

Geri kalmış aydının, yetersizliğini Batıya hayranlık, onu taklit ve halka düşmanlıkla gösterdiğini ifade eder.

Kabul etmek gerekir ki sadece Erol Güngör değil millî-yerli kesim için aydın bütünüyle sol demektir. Aydın solcudur, Kemalist'tir, kendisi aydınlanmış, etrafını da aydınlatacaktır. Bu açıdan da Batı aydınlık İslâm karanlıktır; sık sık Müslümanları, halkı gerici diye anmaları da bu anlayıştan ileri gelir.

Sol aydını tarif ederken "meyhane filozofları" diye anan Güngör bunların tek numarasının "tunturaklı ifadeler" kullanarak konuşmalarıdır. *Sosyal Meseleler ve Aydınlar* kitabında aydının pek çok yüzünü anlatır. Bu açıdan kitapta ki aydınların niteliklerini ve bizatihi kendini sol ile, Rus ve Çin sosyalizmleriyle  zdeleştirerek değerlendirmek gerekir.

Erol Güngör, aydınların yani solun özelliklerini çok çeşitli yönleriyle izah eder; Rusya'nın sosyalizm adı altında emperyalist politikalar izlediğini, pek çok ülkeyi peyki yaptığını, Asya içlerinde Türklerin dil ve dinlerini yasakladığını, iktisadi gelişmişliğinin yalandan ibaret kaldığını, dünyada fakirlikten dolayı komünizme giden hiçbir toplumun bulunmadığını, Rus Komünist Partisi'nin kabadayı tutumuyla muhaliflerini öldürüp suçu ABD'ye attığını, Sovyetlerde hürriyetin bulunmadığını, Türkiye'de sosyalizm hakkında ciddi bir esere rastlanmadığını, ülkemizdeki sosyalistlerin meselelerimizi Rus ve Çin kom nistlerine havale ettiğini, sosyalistlerin d şunmeye ihtiyaç hissetmediğini, Türkiye'de orduyu umut olarak gördüklerini, Rus gerçekçi edebiyatında insanın yer tutmayıp meselelerin er-çöpten ibaretliğini, slogan atmanın bu sosyalistlerle ülkeye geldiğini, aralarında birinci sınıf aydının yer almadığını, bunların züppe, dejenere tiplerden müteşekkil yobaz kimlikler şekillendirdiğini, laiklik ve her tür tartışmada cehaletlerini, bağnazlıklarını, taassuplarını sergilediklerini, memleketi parçalayıp bir kısmını komünist blokun yutmasını amaçladıklarını, solcu aydının dava peşinde koşmadığını, bu kesimin Avrupa'nın ileri karakolu misyonu y r t ğ n , halkın gücü ve talebiyle iktidara gelen sol hareketlerin bulunmadığını sık sık anlatır.

Erol Güngör sol-Kemalist  rnekler üzerinden sert aydın eleştirisinde bulunsa da esasında aydın sorumluluğunu, yüksek ahlakını, meselelere kalabalıklardan farklı bakan yönünü, beslenme kaynaklarını, sıradan insanlar gibi bir Şeyi işine yarayıp yaramadığı için değil hakikat yüzünden benimseme tavrını önemli ve değerli bulur. (Güngör, 1993, 317-373)

İSLÂM DÜŞÜNCESİNE YAKLAŞIMI ORİJİNAL Mİ?

İslâm d şuncesi üzerine yazdıklarıyla Erol Güngör İslâmcıların arasında da hayli ciddiye alınan bir isim oldu. Milliyetçi aydınların İslâm'ı genellikle kurumsal, aile ve gelenekler, maneviyat, tarihsel bağlamlarda değerlendirmesi İslâm d şuncesinin gelişimi ve yenilenmesi üzerine derinlikli d ş nmemelerinin getirdiği alışkanlığı Güngör kırar. Kabul etmek gerekir ki milliyetçi-muhafazakâr kimlikler, onun da etkilendiği Hilmi Ziya  lken gibi isimler İslâm'ın daha çok ahlakılığını  ne çekerken Güngör meselelere bütüncül bakmaya çalışır. Ahlak konusunda akademik çalışma da yapan Güngör, ahlaka daha çok psikolojinin ve felsefenin sahasından ama bütünüyle Batılı kaynaklar ekseninde yaklaşır. (Güngör, 2018, 167) Güngör İslâm d şuncesine ahlak ve maneviyat zaviyesi yerine bunların toplumu, siyasal alanı, devleti ve ümmeti ilgilendiren yönlerine bakmaya çalışır; Batının eskisi kadar gücünün kalmadığı ve Batı karşısında yalınlığı terk ettiğimiz (Tozlu, 2018, 368) tezleri üzerinden İslâm d şuncesini okumaya girişir.

Erol Güngör modernleşme ile ortaya çıkan sorunlar, ikilikler, kültür ile medeniyet, yeni ile eskinin, halk ile münevverin karşılaşmasında daha çok kavramları, eğilimleri yerli yerine koymaya çalışırken yeni terkiplerle beraber klasik d şuncenin çağın getirdikleri bünyesinde nasıl yer alacağını mesele edinmiştir. İslâm d şuncesi hususunda da benzer yönelimler gerçekleştirir. Tekke-medrese, hilafet, laiklik, pozitivizm-rasyonalizm-bilim ve mistisizm, İslâm birliği, selefilik, içtihat, kaynaklara dönüş gibi konuları klasik dönem, Osmanlı'daki algılanışı gibi mevzuları İslâm  lkelerindeki yönelimler ve günümüzdeki konjonktür etrafında "yerli yerine koymaya" yönelir. Hilafeti, İslâm

birliğini modern dönem siyasi hayatında, dünya konjonktüründe olduğu kadar “dinin kendi”nde görmeyerek bir anlamda İslâmcılardan ayırılır:

“Sünnî İslâm doktrininde din işlerini idare eden ve sadece manevi otoritesi bulunan bir Halifelik makamı mevcut değildir. İslâm dinine uygun vazife gören her devlet reisi halifedir, yani Peygamberin devlet reisi olarak sahip bulunduğu fonksiyona ‘halef’ durumundadır.” (Güngör, 2000, 145)

Tabi hilafeti yorumlarken Ziya Gökalp’in de üzerinde durduğu Osmanlı gibi tek devletin etrafında birleşmesinden ziyade İslâm ülkelerinin ulus devlet kimlikleriyle bağımsızlığa kavuştuktan sonra bir halife çevresinde toparlanmasının daha rasyonel ve kolay olduğu fikrine yakındır.

Devlet ve kamusal alanın şekillenmesinden çok birey ve milletin kültürel kabullenişini önemseyen Güngör, tasavvufu iki açıdan dikkate alır. İlk tasavvufun pratiğe, yaşayışa, yaşam tarzına yönelmesi ve hele günümüz modern epistemolojide reddedilmesinden ötürü sezgisel bilgiyi meşrulaştırmasını mühim görür. İslâm mistisizmi terkiğini tasavvuf ve mistisizmi birleştirerek meydana getiren yazar tasavvufun kendi öğretisinin ötesinde tarikat-şeriat, fıkıh-tasavvuf ikiliklerinin görünümüleri üzerinden bir İslâm düşünce tarihi ortaya koymaya çalışsa da aşmayı sağlayacak değinilere pek yer vermez.

Kültürel görünüşleri verili kanunlardan daha çok önemseyen Erol Güngör bu açıdan mesela şeriatı, İslâm hukukunun kamudan dışlanmasını değil toplum yaşantısını, toplumsal değişimleri sarsan gelişmeleri daha çok önemser. Belki klasik tasavvuf yönünde ağırlık koymasa bile kati kurallar ve hukuk bazında toplumun şekillenmesini de savunmaz. Aksine İslâm’ı Kur’ân ve öteki dinî kaynaklardan okunan değil yaşanan kılmaya ehemmiyet verir. Bu da yine İslâm’ın toplumda kültür hâline gelişinin önünü açar. Zaten Anadolu Türk birliğinin kurulmasında tarikatların çok bariz etkiler barındırdığını, kabileciliği, ihtilafları ortadan kaldırarak bir öteki etrafında birleşmeyi sağladığını anlatır. (Güngör, 2009, 192-197) *İslâm’ın Bugünkü Meseleleri*’nin de temel temasını şekillendiren “millî kültür buhranı” İslâm ile aşma tezi bu müşterekleri çoğaltan dini yönelimle ilgili.

LAİKLERİN DİLİNDEN NE KADAR UZAKTA...

Dini, modernler, Ziya Gökalp gibi milliyetçiler ve Kemalistler gibi vicdani boyutuyla almayan Güngör şeriatı öne çeken, İslâm hukukunun, İslâmî eğitimin, siyasi yönetimin hâsılı her tür kamusallığın İslâm ile şekillenmesini öne süren İslâmcılara yakın da düşünmez. Bu kapsamda dünyadaki İslâmî uyanışları yakından takip eden Erol Güngör bu yönelimlerin siyasi değil kültürel ve medeniyet değerleri etrafında gelişmesi taraftarıdır. Dini yalnız hukuk inşası kılmak yerine toplumsal yaşayışı düzenleyen kültürel boyutlarıyla anlamaya yatkındır. Bu anlamda rahatlıkla laiklik ithamıyla karşılaşabileceği gibi dinin sosyal bakımdan devamlılığı sağlayan dış etkilere karşı cemiyeti materyalist ve manevi normlarıyla muhafaza eden vasfını (Güngör, 2009, 173) dile getirdiği için İslâmcı da görülebilir. Dinî eğitimi dinden korkmak ya da bezirgânların güçlerini göstermeleri için değil halkı kimsenin aldatamayacağı bir seviyeye getirmesi ile özdeşleştirir. (Güngör, 1993, 391-398)

İslâm’ın siyasi ve kamusal düzenleyen yönüne bir çırpıda “ideoloji” diyebilmesi (Güngör, 2000, 21) aslında döneminin mantığı içinde kendisinin de bir ideoloji çerçevesinde hayatı okumasıyla ilgili. Din adamlarını insanların dinden uzaklaşmalarının sebeplerinden sayan Güngör, İslâm’ın yükselişini, ideolojik ve siyasi bakımdan değil daha çok fikir-ilim-sanat yönünden gerçekleştireceği kanısını her fırsatta dile getirir. Tefekkür, müessese, sosyal kurumlar sadece İslâm tarihinde kurucu olmamış, tüm insanlık tarihi de devletin ve siyasetin bunların önünü açmasıyla büyüdüğünü göstermiştir.

Tabi Güngör’ün atladığı, ihmal ettiği temel konu, tefekkürü, irfanı doğuran ana saikin yine devletten, siyasetten geçtiği... Dahası “İslâm siyasi iktidarla birlikte giden, onun kudreti arkasında filizlenen bir doktrin değildir; siyasi iktidarın imkânlarıyla hiç ulaşamayacak hedefleri İslâm kendi başına alabilmiştir.” (Güngör, 2000, 209) derken anakronik tarzda bütüncüllüğü kaybeder, klasik laik bir zihinle medeniyeti, kültürü, fikriyatı siyasaldan ayrı düşünür. Sezai Karakoç etkisinin görüldüğü medeniyetçilik tahayyülü de bu bakımdan öncelik meselesine takılır.

“Medeniyetleri politikacılar yaratmaz; medeniyet âlimlerle sanatkârların işidir. Yeni bir İslâm medeniyeti de elbette ilim, fikir ve sanat eseri yarananların omuzlarında yükselecektir. Eğer onların gayretleriyle Müslümanlar arasında bir silkinme ve kalkınma olursa, siyasi hedefler kendiliğinden gelir.” (Güngör, 2000, 209)

Erol Güngör gibi bir milliyetçi nosyona sahip ismin devleti ve siyaseti “günümüz gündelik politikası” gibi okuyuşu hakikaten şaşırtıcı. İslâm’ın kamusal alanda yer alması mevzuunda genel milliyetçi-muhafazakâr çevreler gibi “İslâm’ı siyasallaştırmama, ideolojileştirmeme” formülünü Erol Güngör de devreye alıverir.

İlim adamlarının, mütefekkirlerin, bilim ve sanatın ancak devlet ve ufku açık idarecilerin yeterli mali kaynak, maddi ve somut imkânlar açmasıyla var olabildiği yalnız İslâm tarihinde değil Batı tarihinde de açık bir tecrübedir. Güngör’ün İslâm tarihindeki siyasi çekişmeleri, modern dönem aktüel siyasetiyle okuma çabası, mezhep ihtilaflarını sürekli canlı tutarak Kemalist inkılapları meşrulaştırmaya gayret gösteren laik, milliyetçi-muhafazakâr tutumun bir sonucu.

Üstelik Spengler’in medeniyetçilik anlayışına göre, medeniyetin insan benliğine emperyalist itkiler barındırdığı çıkarımını okuyan bir aydının, yüzeysel medeniyetçilik yapması da kendi içinde tezatlar barındırıyor; medeniyet kurmak politik kavgalarla değil siyasi hedeflerle mümkün çünkü. Güngör Batı karşıtlığını diri tuttuğu kadarıyla İslâm’ı olumlamasına rağmen medeniyetin fetihle, siyasi büyümeyle, güçlü devlet-ordu-millet inşa etmeyle mümkün olacağı genel kabulünü görmezden gelir. Batıcıların, Kemalistlerin tepeden inmece, devlet vasıtasıyla dizayn etmeye dönük usulünü reddedip toplumu ve kültürü öne çeken bir yol tutan Erol Güngör bu tarzını tüm tarihe, hakikate de teşmil ederek usul hatasına düşer.

Onun İslâm yorumu kimi yerlerde zihninin en önemli kısmını işgal eden komünizmin alternatifinde gelişir. İslâm’ın bir dünya görüşünü temsil ettiğini, İslâm’ın dünya çapında “huzur ve eşitlik” davası getirdiğini iddia etmesi aynı zamanda Batı karşıtı alternatif olma vasfını hâlâ koruduğunu ileri sürmesi (Güngör, 2000, 21-48,

205-209), modern dönemde Avrupa’nın başta Osmanlı ve İslâm âlemini başını kaldıramayacak derecede ezişyle ilgili. *İslâm’ın Bugünkü Meseleleri*’nde büyük oranda İslâm düşüncesinin, devletlerin, tasavvufun tarihsel gelişimlerini, modern dönemdeki görünümünü ele alır. Fakat aynı zamanda bir İslâmcı gibi oryantalistlerin ithamlarına cevaplar da vermeye gayret eder. Bu nedenle İslâm düşüncesini önemsemesi, Batı karşısında yeniden ayağa kalkma ve Türk milletinin güçlenmesi için İslâm’ın ve tarihsel pratiklerin hatalardan arınarak yenileyip tarihe çıkması çabasından ileri gelir.

İslâm medeniyetinin 12. yüzyıldan sonra gerilediği tezine karşı çıkan bir Erol Güngör, Müslümanların üstünlüğünün kurbanı olduğunu ifade ederek gerilemede ve ilmin durmasında Müslümanların ve Osmanlı’nın elinde çok şey olmadığını söyleyerek Batı’nın teknolojik gelişimine dikkat çekip sağlıklı bir modernleşme portresi çizer. İlmin durduğu ve gerilediğini kabullenir fakat bunu sadece içsel nedenlere bağlamaz.

Erol Güngör’ü döneminin klasik bir milliyetçisi olmaktan uzaklaştıran *İslâm’ın Uyanışı* yazısında olduğu gibi İslâm’ın canlanmasını isterken konuşan ben’in sadece Türkiye ve Türklere değil ümmetten oluşmasıdır.

KAYNAKÇA

Aktay, Yasin (2010) *Türk Sosyoloji Tarihine Eleştirel Bir Katkı*. Küre Yayınları.

Bolay, Süleyman Hayri (2007) “Erol Güngör”. *Tabula Rasa Felsefe-Teoloji Dergisi*. Ocak-Nisan 2007. Sayı: 19.

Güngör, Erol (1993) *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. Ötüken Neşriyat.

Güngör, Erol (2000) *İslâm’ın Bugünkü Meseleleri*. Ötüken Neşriyat.

Güngör, Erol (2009) *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. Ötüken Neşriyat.

Güngör, Erol (2018) *Doktora, Doçentlik, Profesörlük Tezleri*. Yer-Su Yayıncılık.

Güngör, Erol (2019) *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. Yer-Su Yayıncılık.

Kayalı, Kurtuluş (2021) *Türk Düşüncesinin Dinamikleri*. Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Sözen, Edibe (2006) “Erol Güngör”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-Muhafazakârlık*. İletişim Yayınları.

Tozlu, Necmettin (2018) “Görevimiz: Yeni Bir İnsan ve Medeniyet İnşası Yahut Şahsiyetten Medeniyete”, *Erol Güngör Sempozyumu*. Türkiye Yazarlar Birliği-Kırşehir Belediyesi.

GERÇEK VE MECAZİ ANLAM ÜZERİNDEN “SANKİ O” AYETİNE BAKIŞ

KÂMİL YEŞİL

G enel kural ve kabul şudur: İlk nazil olan ayetlerden itibaren Kur’ân-ı Kerim’in getirdiği mesaj *doğrudandır*. Ayetlere muhatap olan Mekkeliler yoruma gerek duymadan mesajı kabul veya reddetmişlerdir. Çünkü ne dediği açık, anlaşılır bir *kitaptır* Kur’ân-ı Kerim. Vahye muhatap ve tebliğle mükellef olan Peygamberimizin de durumu bu minvaldedir.

Bunu “*Oku!*” (96/Alak Suresi, 1) emrine “*Ben okuma bilmem (ki neyi okuyayım)*” diyerek cevap vermesinden anlıyoruz. Davet/tebliğ hususunda da böyledir durum. “*Ey örtüsüne bürünüp yatan Resul! Kalk duyur!*” (74/Müddessir Suresi, 1-2) emrini alınca *risalet* ile görevlendirildiğini önce yakınlarına söylemiş ve onları imana davet etmiştir.

İlk teklifler: Allah’a şirksiz iman (putları ret), Muhammed’in Allah’ın resulü olduğuna iman, onun vahiyle getirdiği bilgiye/kelama (*kitap*) imandır. Bu dönemin ibadeti, nazil olan Kur’ân ayetlerini okumaktır. Kısa bir zaman sonra Cebrail aleyhisselam abdest almayı ve namaz kılmayı öğretecek, ancak Peygamberimiz ve ilk Müslümanlar bu ibadeti gizli olarak ifa edecekler. “*Ey örtüsüne bürünüp yatan*

Resul! Kalk duyur!” emrinden sonra Allah’ın, onu resül olarak seçtiğini ve kendisine vahiy geldiğini kavmine açıkça ilan ettiğinde Kur’ân’ın neye davet ettiği açıktır ve herkese doğrudandır.

KUR’ÂN-I KERİM’İ ANLAMAK

Burada Peygamber’den duyurulması istenen vahiy bilginin en önemli noktasını, onun Allah’ın resulü olduğu hususu teşkil ediyor. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’den de öğreniyoruz ki Mekke müşriklerinde (şirk şeklinde de olsa) bir Allah inancı vardır. Ne var ki bu Allah inancı tevhid değildir; araya putlar girmiştir (şirk), meleklerin cinsiyeti olduğuna dair başka bir şirk vardır; öldükten sonra dirilmek inancı da inkâr edilmektedir.

Demek istiyoruz ki rihletten sonra Kur’ân’ın kelimeleri ve anlamları üzerine derlenen hadisler dâhil; tefsirlerde sahabenin anladığı anlam kitabı anlamdır (*literal*), ayetlerde müphemlik bulunmadığı gibi ikincil anlam aramak da yoktur. Bunun en önemli delili Hz. Ömer’in hidayetine vesile olan ayetlerdir. Tefsir ilmi ile ilgilenenlerin malumudur ki müfessirlerin ve kelim âlimlerinin üzerinde durdukları en önemli kavram-

lardan biri Tâhâ Suresi’nde de geçen “*er-Rahman arşı istiva etmiştir.*” (20/5) ayetidir. Hz. Ömer’in müslüman olmazdan önce okuduğu bu surede geçen bu ayetten Hz. Ömer’in ne anladığını bilmiyoruz. Bildiğimiz şey, bu kelamın kul sözü olmadığı, ilahî vahiy/bilgi olduğu ve bu bilginin Hz. Muhammed aleyhisselama geldiğidir. İlahi kelim, Ömer’in kalbini tesiri altına almış, nurlandırmış ve hidayetine vesile olmuştur. Bu dönemde “*Rahman kimdir, arş ve istiva etmek nedir?*” gibi sualler yoktur. Nazil olana, Hz. Peygamber’in tebliğine iman ve itaat vardır. Abdullah b. Abbas başta olmak üzere diğer sahabilere Kur’ân’dan bazı ayetlerden ve ayetlerdeki kelimelerden kastın ne olduğu sorusu Peygamber’in rihletinden sonra sorulacak ve kitaplara geçecektir. Demek istiyoruz ki eğer özel olarak açıklanmadı ise, sahabenin Kur’ân’ı anlayışı/yorumu literaldir, lafzidir. Miracı anlatan İsrâ Suresi’nden bunu daha açık anlıyoruz. Hiçbir sahabe miracın ruh ile mi beden ile mi yoksa ikisi birden mi şeklinde bir soru sormamıştır. Hz. Ebubekir’de olduğu gibi (radıyallahü anh) “*O söyledi ise doğrudur*” demiş ve iman etmiştir.

Bu izahımız; Kur'ân ayetlerinin ikincil, deruni, bâtın anlamı yoktur, anlamına gelmez. Hayır, bilakis Kur'ân ayetlerinde ve hadisi şeriflerde hem iç içelik hem üst üstelik diyebileceğimiz bir anlam katmanı vardır. Haramlar ve helaller bellidir, farzlar açıktır. Harp hâlinde kılınacak namazda, mirasın payında, tesettürün kimlere karşı olacağına, alışveriş bahsinde olduğu gibi insanın Allah'a karşı vazifeleri, topluma karşı sorumlulukları net bir şekilde ifade edilmiştir. Mükellef, bu emir ve yasaklar doğrultusunda hareket ederek kulluğunu yerine getirir. Vaat edilen ecir ne ise onu alır. Ancak ilimde râsih olanların, kendilerine hikmet verilenlerin Kur'ân'ı anlama ameliyesi bitmez, bitmemiştir. Tabiin devrinden itibaren bu okumalar zenginleşmiştir. İslâmî ilimlerin adı ile söyleyecek olursak kelami okumalar, fihri okumalar, tasavvufi okumalarla Kur'ân ayetlerinden yeni yorumlara ulaşılmıştır. Ancak bu yorumların hiçbiri sahabenin anladığı, naklettiği, hayata geçirdiği literal/lafzi anlamla çelişkili değildir, olmaz. Lafzi anlamın çok dışında anlam yüklemeler cevabını hemen bulmuştur. Ve çok dar bir çevrenin iddiası olarak kalmıştır. İlimlerin tasnifi dönemi ile başlayan anlama faaliyetleri "Her bilenün üstünde bir bilen vardır" (12/Yûsuf Suresi, 76) ayetine uygun olarak, Müslümanların Kur'ân yorumunu/ anlayışını zenginleştirmiştir.

"GERÇEK ANLAM" VE KISSALAR

Ayetlerin işaret ettiği "gerçek anlam"a kıssalar da dâhildir. Bu bağlamda mesela, sahabenin;

Yûsuf'un rüyasını (ay, güneş ve on bir yıldızın Yusuf'a secde etmesi), kıyamet günü ölülerin nasıl diriltileceğini merak eden Hz. İbrahim'e dört kuşu parçalaması ve sonra onları çağırmasının istenmesi hadiselerini nasıl anladıklarını bilmiyoruz. (Kuvvetle muhtemel) sahabe bu olayları ayetlerde geçtiği gibi ilk/temel-gerçek anlamda anlıyordu. Sahabenin buradaki tavrı Hz. Ebubekir'in "O söyledi ise doğrudur" tavrı ve teslimiyetidir. Allah her şeye Kadir'dir, Resûl ne getirdi ise doğrudur.

Bu ve benzeri olayların hakikati, müteşâbihât, hurûf-u mukatta gibi hususlar başta olmak üzere, kelimelerin ilminin temel soru ve konuları hâline gelecek hususların, Tabiin devri ile başlayan sorgulama ve anlama cehdinden sonra bazı cevaplara vardığını biliyoruz. Başlangıçta gerçek/temel/literal anlamda yorumlandığı bilinen vakalardan biri de Hz. Süleyman aleyhisselam ile Sebe' melikesi arasında geçen olayı bildiren ayetlerdir.

Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman aleyhisselam, Sebe' ülkesi ve Melikesinden hüdhüd vasıtasıyla haberdar olur. Bir gün teftiş sırasında kuşların arasında hüdhüdü göremez. Toplantıya/davete niçin icabet etmediğini bilmediği için ya bana geçerli/doğru bir mazeretle gelir ya da cezasını görür diyerek diğer kuşların önünde duygularını belli eder. Kısa bir süre sonra hüdhüd çıkagelir ve Hz. Süleyman'a şöyle der: "Senin bilmediğin bir yerden, Sebe' diye bir memleketten geliyorum, o memlekete bir kadın hükmediyor. Üstelik memleket

halkı ve Melike, Allah'tan başka varlıklara, güneşe tapıyorlar."

Hz. Süleyman, doğru söyleyip söylemediğini şimdi anlarız, diyerek bir mektup yazıyor ve hüdhüde "bu mektubu o memlekete, Melike'ye götür, bir kenara çekil, sonra da onları izle, nasıl tepki vereceklerini belle" diyerek mektubu hüdhüde veriyor. Hüdhüd denileni yapıyor. Mektubu Melike'nin göreceği bir yere (muhtemelen tahtına) bırakıyor. Melike mektubu aldıktan sonra önde gelen yöneticileri (yardımcılarını) topluyor ve onlara: "Bana Süleyman'dan çok önemli bir (ültime) geldi." diyerek mektubu okuyor: 'Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Sakın Bana karşı gelmeyin ve kendi isteğinizle teslim olun."

Sonra yardımcılarına "ne yapalım, sizin fikriniz nedir?" diyerek ültimatoyu tartışmaya açıyor. Yönetim kademesi, Melike'ye "Biz savaşa hazırız, savaşacak cesaretimiz de var silahımız ve ordumuz da. Karar sizin" diyerek teslim olmaktan yana değil, savaşmaktan yana olduklarını hissettiren bir ce-

vap veriyor. Melike bu cevap üzerine “Siz bilmiyor musunuz ki Melikler (savaş ordusu) bir memlekete girdiğinde orası tarumar olur, (sadece halk değil) yöneticiler, halkın önde gelenleri de esir olur, aşağılanır. İstilalar ve istilacılar hep böyledir. Bu bozgunu göze almak yerine, Süleyman’a hediyeler göndereyim. Böylelikle onu kendimize karşı yumuşatmış (ve gerçekten ultiatomunun karşılığı var mı, gücünü ve niyetini de öğrenmiş) oluruz.” diye cevap verir.

Süleyman peygamber, gelen heyetin hediyelerini kabul etmez. Çünkü onun amacı istila yoluyla başka ülkelerin zenginliklerini ellerinden almak, mülküne mülk katmak değildir. Onun amacı şirke son vermek ve tevhide, Allah’ın dinini hâkim kılmaktır. Bir melik-peygamber olarak Sebe’ melikesinin mücevher ve diğer zenginliklerine de ihtiyacı yoktur zaten. Heyeti gerisengeri gönderir ve Allah’ın tehdidini tekrar etmekten çekinmez: “Ya topyekûn teslim olursunuz ya da yurtlarınızdan sizi çıkarırız, rezil rüsval olursunuz.”

Devam eden ayetten anlıyoruz ki Süleyman peygamber bu ultiatomuna karşı Sebe’nin teslim olacağına dair işaretler almıştır. Bundan dolayı ins ve cin taifesinden emri altında olanlara “Sebe’ melikesi ve ileri gelenleri teslim olmak için yola çıkacaklar, onlar buraya gelmeden, Melike’nin tahtını kim bana getirir” diye sorar. Cinlerden biri “o zamana kadar ben getiririm” derken; cinden daha bilgili başka biri “ben onu göz açıp kapayıncaya kadar sana getiririm” diye cevap verir. Onlar böyle

derken bakarlar ki taht çoktan gelmiş. Süleyman aleyhisselam “Bu bana Rabbimin bir lütfudur”, diyerek hamd eder.

Süleyman aleyhisselam, Melike geldiğinde tahtını tanıyıp tanımayacağını ölçmek için onun bazı yerlerinde değişiklikler yaptırır. Melike ve ileri gelenler, Hz. Süleyman’a (Kudüs) geldiklerinde taht Melike’ye gösterilir. “Bu senin taht mı?” diye sorulur. Melike de “Sanki o!” diyerek cevap verir. Bu hadiseden sonra Melike ve ekibinin Süleyman aleyhisselam’ın tebliğine olan itimat ve teslimiyeti artar.

İmtihan bitmemiştir. Melike saraya davet edilir. Melike, saraya girerken üzerine basacağı zemindeki billur taneciklerini gerçek su zannederek ıslanması için eteğini toplar. Süleyman peygamber Melike’ye bunun gerçek bir su olmadığını, şeffaf su taneciklerinden mamul billur olduğunu söyleyince Melike, Süleyman’ın tebliğine, Rabbimize tamamen teslimiyetini izhar eder.

Neml Suresi’ndeki 20-45. ayetlerden nakledilen bu olayın birinci nesil (*ashab*) tarafından anlaşılması ile sonraki nesiller tarafından anlaşılıp yorumlanması farklıdır. Birinci nesil, Kur’ân nasıl nakletti ise hadiseyi o şekilde kabul etmiştir. Genel kabul böyledir. Buna göre ilgili ayetlerdeki hüdhüd, tahtın getirilişi, Melike’nin eteklerini toplayışındaki sarayın yapısı, Allah’ın Süleyman peygambere verdiği mucizelerdendir. Klasik-Sünni tefsirlerde bu ayetlere bazı şerhlerle izahlar getirilse de sonuç değişmez. Bu şerhlerden hüdhüdün bir nevi papağan(çavuşkuşu) olduğunu

öğreniyoruz. Tahtın getirilmesi olayında da Süleyman’ın emrine verilen mümin bir cin ile Süleyman’ın yardımcısı Âsâf’ı görüyoruz. Sarayın girişindeki billur zemin ise Hz. Süleyman’ın maddi zenginliği, ilmi ve zamanın teknik/bilgi seviyesi ile ilişkilendirilmiştir.

Tefsirlerde ve tefsir derslerindeki bu açıklamalar genelde tekrar edilen hususlardır. Son dönem tefsir çalışmalarında ilgili ayetlerin bilimsel gelişmelerle açıklama sadedinde, kuşların (papağan) postacı olarak yetiştirilmesi, ışınlama, görüntü nakli, billur cam sanayii gibi açıklamalarla ilişkilendirildiğini biliyoruz. Bu tür açıklamalar Kur’ân’ın gelişen/değişen bilimle çelişmediği, hatta bilimden önde gittiği, zamanla daha iyi anlaşıldığı gibi sonuçlar çıkarabiliriz. Muhammed Hamidullah Hoca bir adım daha ileri giderek mucizelerin, sonraki ümmetlere bilimsel bir hedef gösterdiğini de ilave eder.

BİRİNCİ NESİLDEN SONRA

Şüphesiz bütün bu çabalar değerlidir. Çünkü hepsinde Kur’ân’ın daha iyi anlaşılmasına hizmet etme amacı vardır. Kur’ân-ı Kerim’i anlamak cehdinin Allah katında mutlaka bir ecri vardır. Kullar yanlış veya eksik anlayabilir. Gün gelir yanlışlar düzeltilir, eksikler tamamlanır. Ancak burada özellikle şu hususa dikkati çekeriz. “Birinci neslin” inandığı Kur’ân ile yaşadığı ve anladığı Kur’ân arasında bir makas farkı yoktur. Bu ikisi aynıdır. Birinci nesil, müteşâbihâtı ve mucizeyi yorumlamadan, soyut anlamı somutlamadan, kendisine okunduğu ve okuduğu şekilde

kabul etmiş, o şekilde yaşamıştır. Peygamber'den sonra yaşayış ile okumak, yaşayış ile yorum arasında görülen farklılık, Hz. Ayşe validemiz başta olmak üzere âlim sahabe ve raşid halifeler tarafından giderilmiştir. İbni Abbas ve Abâdile'nin bu bağlamda çok hizmetleri vardır.

Birinci nesil aradan çekildikten sonra bütün yükü Tabiin ve onlara tabi olanlar (tebe-i tabiun) çekmiştir. Bu dönemde hadisler derlenmiş, tasnif edilmiş; dil kaidelere bağlanmış, (Kur'ân'ın hattı ve hareke) ilimlerin alanı, metodu, temel meseleleri belirlenmiş (kelam, fıkıh, tefsir, tasavvuf), özde/kaynaklara bağlılıkta aynı; yorumda/yaşayışta farklı oluşumlar ortaya çıkmıştır.

Melike'ye gönderilen mektup, besmele ile başlamaktadır. Melike ve yönetim tabakasının "Rahman, Rahim Allah'ın adıyla" sözünden ne anladıklarını bilmiyoruz. Ancak mektubun böyle bir cümle ile başlamasından, bunun bir dine davet olmasa da Melike'nin dininden kendini ayıran bir din ve tutum olduğu açıktır ve Melike ve adamları bu farkı fark etmiş olmalı. "Bana itaat edin, teslim olun; sakın ola ki itiraz ve isyan etmeyin."

Bu ifadenin Süleyman'a ait bir cümle mi yoksa bir ayet mi olduğunu bilmiyoruz. Besmeleden sonraki cümleyi ayet olarak kabul edersek mektup şöyle olur: "Rahman, Rahim Allah'ın adıyla başlarım. (Allah'ın davetini size bildiririm. O davet şudur. Ey Sebe' melikesi ve halkı!) O Allah'ın adına (Allah'a) teslim olun, sakın ona isyan etmeyin." Bu bir tebliğdir, dine, tevhide

davettir. Melike ve yönetim kademesinin verdikleri tepkiden Süleyman'ın risaletinden haberi olmadığı anlaşılıyor.

Melike ve yönetim ekibi, mektubun başındaki besmele ile ilgili bir yorum yapmıyorlar ve Süleyman'ı sadece bir kral olarak bilmektedirler. Melike'nin ultimatodan sonra hediyeler göndermek suretiyle Süleyman aleyhisselamın gerçek niyetini öğrenmeye çalışması; Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e tekliflerini düşündürmektedir. Kur'ân'da kıssanın bu ayrıntılarla anlatılmasının hikmeti bu olsa gerektir. Kureyşliler de Hz. Peygamber'in risalet davasında bulunmasını test etmek istemişlerdi. Bundan maksadın mal-mülk sahibi olmasa sana mal-mülk verelim, yönetici olmak istiyorsan riyaset verelim, hasta isen tedavi ettirelim, bir kadınla evlenmeyi murat ediyorsan onu sana verelim gibi tekliflerde bulunmuşlardı. Melikenin Süleyman'a gönderdiği hediyeler de buna benzemektedir. Hediyeleri ile gerisin geri gönderilen elçiler Süleyman'ın hem zenginliğini gördüler hem de onun sadece bir kral değil aynı zamanda bir peygamber olduğu gerçeği ile karşılaştılar. Bunu Süleyman'ın ve tebasının ibadetinden anlamış olmalı.

Hediyeleri geri çevirmek başlı başına Melike ve yönetim kademesine bir hakarettir. Süleyman bununla yetinmemiş, hediye göndermekle niyet yoklaması yapan Melike ve yönetim kademesini (ve halkı) açıkça tehdit etmiştir. "Üzerlerine karşı koymayacakları bir ordu göndereceğiz ve onları aşağılanmış, hor-hakir hâlde yurtlarından çı-

karacağız." Burada üzerinde durulması gereken diğer bir husus da yurtlarından çıkarılmaktır.

YURLARINDAN ÇIKARILMAK

Bu ifade geçmiş peygamberlerin kıssaları anlatılırken de geçer. Allah, İsrailoğullarının haksız yere yurtlarından çıkarılmalarından bahseder. Bu büyük bir günahdır. İsrailoğulları Allah'a itaat etmelerine mütekip yurtlarına geri döner. Aynı şekilde Hz. Peygamber ilk vahyi aldıktan sonra durumu öğrenmek için Varaka'ya gittiğinde o da Peygamberimiz'e "Keşke kavmin seni yurdundan çıkardığında da senin yanında olabilseydim" diyecektir. Peygamberimiz Beni Nadir Yahudilerini de ihanetlerinin cezası olarak Medine'den çıkarılmıştır. (Aslında bu ceza ile canlarını kurtarmışlardır.) Anlaşılıyor ki yurtlarından çıkarmak cezası Hz. Süleyman zamanında da uygulanan bir cezadır. Canı bağışlamak şeklinde tecelli eden bu cezada, ileride o kavmin soyundan tevhide girecekleri korumak vardır.

Hz. Süleyman'ın bu tehdidinde iki hususa dikkat çekmek istiyoruz. 1. Melike'nin karşı koyamayacağı ordular. Bu ordu sayı ve silah bakımından oldukça büyük bir ordudur. Süleyman'ın cinleri de bu orduya dâhildir. 2. Melike'nin mektubu aldıktan sonra yönetim kademesine söylediği "Krallar bir ülkeye girdi mi oranın altını üstüne getirir ve ileri gelenleri rezil rüsva ederler" endişesi tahakkuk etmek üzeredir. Bu husus her iki ayette "eziltilen" şeklinde geçmektedir. Heyet hediyeleri ile geri gönderilmek suretiyle aslında bu rezil rüsva oluş bir parça gerçekleşmiştir.

Melike'nin hediye ve heyetinden anlaşılmuştur ki Hüdhüd doğru söylemiştir. Buna göre Sebe' denilen memlekette güneşe tapan putperest bir melike ve halk vardır. Bu durumda peygamberler iki türlü hareket etmiştir: 1. İslâm'a/Tevhide davet. Davete icabet edenlerin canları ve malları korunmuştur. Onlar artık İslâm'ın emir ve nehiyleri ile mükellef tutulur. 2. Tevhide daveti reddedenlere karşı cihad ilan edilir. Bunun sonucunda teslim alınan yerler ve ahalisine, İslâm hukukundaki hakları verilir. Devlet düzeyinde bu hukuk, cizye vermek, İslâm tarafından denetlenmek vs. şeklinde tahakkuk eder.

Süleyman aleyhisselamın mektupla tevhide daveti, davete icabet etmezlerse savaş ilan edeceğine dair ifadelerden anlıyoruz ki şeriatlarda bu uygulama ortaktır. Melike, heyetin hediyelerle birlikte rezil ve rüsva olarak geri gönderilmesinden ve sözlü (belki de yazılı) olarak Hz. Süleyman'ın tehdidinden sonra teslim olmak zorunda kalmıştır. Aradan geçen sürede, bu husustaki kararını bildirmiş, gelip teslim olma konusunda da bir bilgi vermiş olmalıdır. Hz. Süleyman için bu bilginin kaynağı tabii ki vahiydir. Sonra da cinler, kuşlar, karıncalar dâhil Süleyman'a tabi olan büyük milletidir.

Melike'nin teslim olmak üzere yola çıktığını haber alan Hz. Süleyman, Allah'ın (ilahî yardımın) kendisiyle olduğunu göstermek için Melike Kudüs'e gelmeden, onun tahtını getirmeyi planlar. Bunun sembolik anlamı vardır. Tahtın ele geçirilmesi aslında Melike'nin ülkesi ile birlikte hâkimiyet altına alınması demektir. Süleyman aleyhisse-

lam Melike'yi tahtı (yönetim, iktidarı) ile karşılamaktadır. Melike zaten kalben teslim olmuştu. Bu teslimiyetini izhar için yola çıkmıştı. Manen teslim olan kişiyi, tahtı ile karşılamak hem gücün ifadesidir, hem bundan böyle tahta bu yeni değerlerin hâkim olması demektir.

Metafizik düşünce "Gerçek hükümdar, Allah'tır. Süleyman'ın hükümdarlığı dâhil bütün tahtlar onun tahtından bir gölgedir. Bu dünya tahtı, nimetleri ve yönetimi geçicidir. Peygamberler Allah'ın halifesi olarak hükmetmeler de onların devleti de geçicidir. Geçici olmayan taht, ebedî olan Allah'ın tahtıdır" sonucuna ve yorumuna varmıştır ki bu da önemli bir sonuçtur.

TAHTIN GETİRİLMESİ HADİSESİ

Eğer tahtı; maddi yapısı, süsleri, albenisi, büyüklüğü ile düşünür ve bu şekilde Sebe'den Kudüs'e getirilmesi diye anlarsak, tahtın getirilmesi her hâlükârda mucizevi bir olaydır. Bunu ister cinler getirsin ister rüzgâr kuvvetiyle taşınsın ister tayyimekan şeklinde izah edilsin insan havsalasını zorlayan bir şey olduğu için buna mucize diyebiliriz. Bu ve benzeri hadiseler muhakkak ki Allah'ın yardımı ve izni iledir. Klasik tefsirlerde de bu hadise bir mucize olarak anlatılır ve anlatılanlara iman bu olağanüstülüğe imandır. Allah her şeye kadirdir. Allah, kendi yolunda mücadele veren kullarına yardım eder. Bu yardıma öncelikle peygamberler nail olmuştur.

Hz. Süleyman'ın tahtı getirme talebine cin taifesinden biri "Sen yerinden kalkmadan getiririm" diye cevap verirken bu konuda (belli ki başka konular-

da da) özel bir ilim sahibi kılınan (rivayete göre İsm-i azamı bilen bir kul/Hızır veya Âsâf) "Ben göz açıp kapayıncaya kadar onu sana getiririm" der. Ancak taht bu ikisi teşebbüse geçmeden gelir. Bir de bakarlar ki taht orada. Bu tabii ki bir mucizedir. Süleyman aleyhisselamın ilmîni, kudretini gösterir. Fakat bizim anladığımız kadarıyla Hz. Süleyman'ın çevresinin bu mucizeye ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla bunun mucizevi yönü Melike'ye ait olmalıdır. O zaman daha iyi anlaşılır. Mahiyeti bilinmemekle beraber, gelen şeyin maddi olarak taht değil de taht sahibine dair bilgiler, iktidar, yönetim gücü şeklinde düşünüldüğünde, bilginin Cebrail aleyhisselamın vahyi olduğu yorumu daha doğru bir yorum olarak görülmektedir.

Melike'nin tahtından maksat, onun iktidarı hangi esaslarla yürüttüğü, yönetimine yön veren din ve inanç değerleri olmalıdır. Buna göre tahtın bazı yerlerinin deforme edilmesi, tevhide aykırı hususlarla tevhidi hususların bir arada verilmesi diye düşünülebilir. İkisinin mukayesesi ile; Melike'nin doğru/hakikat bilgisi ile yanlış/batıl bilgisini tefrik etme yetisi ölçülmüştür diyebiliriz. Melike bu mukayesede kesin bir bilgi sahibi olmasa da cevabından doğru/hakikat ile ona benzeyen (şirk) arasındaki kesişme noktasının farkında olduğunu anlıyoruz.

Bundan dolayı "Sanki o" diyerek benzeşen/ortak yönüne dikkati çekmiştir ki bu da tahtlar/yönetimler arasındaki farkı gören/bulan bir anlayıştır. Tahtının farklı tarafına ister şirk ister tevhid diyelim, Melike bunların

birbirine karıştığının farkına varmıştır. Güneşin Tanrı olarak kabul edilmesi böyle bir şeydir. Tanrı değildir ve o güneş “sanki Tanrı”dır. Süleyman’ın sadece kral olmadığı ondan önce peygamber olduğunun farkına varılması da böyle bir ayrımın farkına varmaktır.

Dolayısıyla “Sanki o” sözü, şirkin içindeki tevhid unsurları veya tevhidin içindeki şirki anlatmaktadır. Melike bu ikisini tamamen ayırmak ve tevhide kavuşmak istidadında olduğunu göstermiştir. Melike’nin eteğini toplaması, onun kadın oluşu, kendine dair bir farkındalığı ile ilgilidir. Eteğini/kendini ıslanmaktan (belki de) suyun derinliğini düşünerek içine düşmekten korkan kişinin gösterdiği refleks, onun hassasiyetini gösterdiği kadar yanılmaya yakınlığını da göstermektedir. Melike’nin ihtiyatlı, tedbirli bir kadın olduğunu gösteren bu toparlanmayı, onun, mektup ilk ulaştığında yönetici ekibine sormasından da anlıyoruz.

Melike, tahtını gördüğünde “Sanki O” bilgisi ve billur zeminin görüntüsünü gerçekliğinden ayırt edememesi birlikte düşünülmelidir. Bu farklılık Melike’nin dini-imanını, taptığı varlığın hakikati ile Süleyman’ın tebliğ ettiği, yaşadığı iman ve ibadet ettiği din arasındaki farklılığa işaret olmalıdır. Biri gerçek/hakikat; diğeri ona benzeyen ve fakat o olmayan bir dindir, inançtır. Melike’nin taptığı güneş Tanrı değildir, Tanrı’ya benzetilmiş bir varlıktır. Melike’nin yöne-

timi görünüştedir fakat gerçek yönetim Allah’ın elindedir, güneş sahibi Allah’ındır.

Muhammed Esed’in dediği gibi bu ayetlerde “taht”; iktidar, yönetim erki olmalıdır. Biz de “taht”tan; yönetim işleri, Melike’ye yön veren ilkeler, yetkiler ve inanç esaslarını anlıyoruz. Hz. Süleyman, Melike’ye kendi iman ilkelerini ve yaşayış/yönetim esaslarını söylemiş ve daha sonra da Melike’ye ‘senin yönetimine, yaşayış ve itikad esaslarına, uygulamalarına benziyor mu bak bakalım, görünüşte ikisi de taht, ikisi de kraliyet ancak esasta böyle değil bak ve bunu anla’ demiş olmalıdır.

Birinci vakadaki şüphe hâli ile ikinci vakadaki şüphe hâli aynıdır. Melike’nin bilgisi artık değişecektir ve olay ve olgulara dair farkındalık, sanal ile gerçeklik birbirinden ayrılacaktır. Melike için tefrik etme zamanı gelmiştir ve fakat bunu tek başına yapması mümkün değildir. Ona hakikati bilen biri gerekmektedir. Bu bilgi, yakın bilgi/vahiy ve iman bilgisidir. O da Hz. Süleyman’ın yönetimi/kraliyeti ile değil; vahye muhatap peygamber oluşu ile ilgili bir husustur. Süleyman peygamber Melike’ye melikliği ile değil; peygamber oluşu ile hitap etmekte ve tebliğ ettiği din zaviyesinden muhatap almaktadır.

Eğer tahtı, sarayı salt lafzi olarak ele alırsak -ki birinci nesilde ve o zamandan günümüze kadar böyle anlayıp inananlar var- bu yorum onların imanına zarar vermez. Lafzi olarak vahiy bilgisine teslim olmuşlardır çünkü. Ancak sonraki nesillerin ve özellikle metafizik düşünce

ehlinin tercih ettikleri tutuma uyarak tahtı; iktidar, iktidarı ayakta tutan inanç esasları ve uygulamalar olarak ele alırsak, Kur’ân bilgisini günümüze taşımış oluruz. Başka bir ifadeyle doğru yorum/anlayış sadece budur, demiyoruz, öncekilerin literal yorumunun üzerine ilaveten böyle anlama daha yerinde diyoruz. Melike özelinde taht ve sarayın billur zeminini mucize bağlamında ele almıyoruz. Çünkü dikkat edilirse Melike de bu hususlara olağanüstülük yükleyip mucize şeklinde değerlendirmiyor. Acizliği sebebiyle iman etmiş değildir o. Melike, ikisi arasındaki benzer/ortak olanla sahi-hakiki olanı ayırt ettiği için teslim olmuştur.

Neml Suresi’ndeki bu teslim olma olayının sonucunda bir iman vardır. Ancak önce maddi olarak Süleyman tarafından teslim alınmak vardır. Bu ayetlerdeki teslim olmayı din değiştirmek anlamındaki Müslümanlık manasında değil; Hucurât Suresi’nde ifade edilen bedevilerin Hz. Peygamber’e teslim olmaları, boyun eğmeleri, “*Siz iman ettik demeyin, iman daha sizin kalplerinizde yer etmedi, siz “teslim olduk deyin”*” ayetinde belirtildiği gibi Süleyman’ın otoritesini kabul etmek zorunda kalmaları şeklinde anlıyoruz.

İman bundan sonraki aşamadır. Bu hâl de şöyle anlatılır ayette. “Melike şöyle dedi: Ben kendime (şirk sebebiyle) zulmetmişim meğer. Artık Süleyman’la birlikte (onun resl olduğuna inanarak) âlemlerin Rabbi Allah’a teslim oldum.”

Günlük Notlardan Düşünce Tarihinine: İçimden Geçen Günler

ÖMER KANTARCI

Esikler, bilhassa tasavvuf kültürü insan için ânın kıymetini, vaktin değerini hatırlatmak adına *ibnü'l vakt* ifadesini kullanırlardı. Bu ifadeye daha yakından bakarsak yaşanan zamanı en iyi şekilde değerlendirmek, kendini başta manevi değerler olmak üzere sosyal, kültürel ve mesleki açıdan yetiştirmek de denilebilir. *İbnü'l vakt* olmak bir başka ifadeyle geçmiş ve gelecek kaygısından sıyrılıp bugünü değerlendirmeye odaklanmak demektir. Elbette bu işe koyulanlar mazinin hesabının verileceğinin, istikbale dair ümitlerin her zaman taze tutulması gerektiğinin de farkında olmuşlardır. Aksi takdirde kişisel gelişimcilerin *carpe diem* (ânu yaşa) söylemiyle *ibnü'l vakt* kavramı karıştırılabilir. İlkinde vakti bereketli kullanmak ve hesabını verebilmek varken ikincisinde güdülerin, zevkin etkisi altında kalmak ve tüketim söz konusudur.

Dünya sisteminin haz ve hızı dayattığı bir evrede en çok heba edilen nimetlerin başında ân/zaman/vakit geliyor. İçini doldurmak adına (işgal etmek de denilebilir) on binlerce malayani, anlamsız, faydasız işle çevre kuşatılan modern insanın başının dönmesi, yalpalaması ve boşluğa sürüklenmesi tabii bir hâl almıştır. Kapitalizm ve

dijitalleşme ile bu meşguliyetler artmış, insanoglu kendine vakit ayıramaz hâle gelmiştir. Televizyon ve internet karşısında en çok vakit geçiren, tüketen milletlerin başında gelmemiz tesadüfi bir şey olmasa gerek. Ekonomik kaygılar da bu durumu pekiştirmiş boşluk büyümüştür. Akşama kadar ekmek kavgası vermek, eve gelince de yemek yiyip çay içtikten sonra yorgun bir şekilde uyuyakalmak insanımızın çoğunun yaşadığı bir rutin hâline gelmiştir. Daha ödenecek krediler vardır, borçlar da insanı rüyalarında rahat bırakmaz. (Maddi borçlar manevi borçları unutturur.) Sabah olur ve curcuna yeniden başlar.

Hayatın getirdiği bu çok yönlü müdahalelere karşı mücadele ve mücahede etmenin farklı yolları elbette vardır. Bunlardan biri olarak kültür hayatımızda günlük tutmayı zikredebiliriz. Modern edebiyatın bir türü olan günlük tutma birçok edebiyatçının yazı hayatının düzene girmesine, bir üslup sahibi olmasına vesile olduğu gibi yazımızın başında ifade ettiğimiz *ibnü'l vakt* olmaya da katkı sağlamıştır denilebilir. Günlerin hesap kayıtlarını tutmak olan günlükler zamanla hatıra şeklini alır. Günü verimli bir şekilde değerlendirmek tek başına ye-

terli değildir, bir de o günden heybemize dolanları güzel bir üslupla tarihe not düşmek gerekir. Bu hassasiyet ve titiz yaklaşım birçok edebiyatçımızda vardır. Yazıların arka planında bu ciddi ve bereketli çalışmayı görmek mümkündür.

BİR VAZİFE OLARAK GÜNLÜK TUTMAK

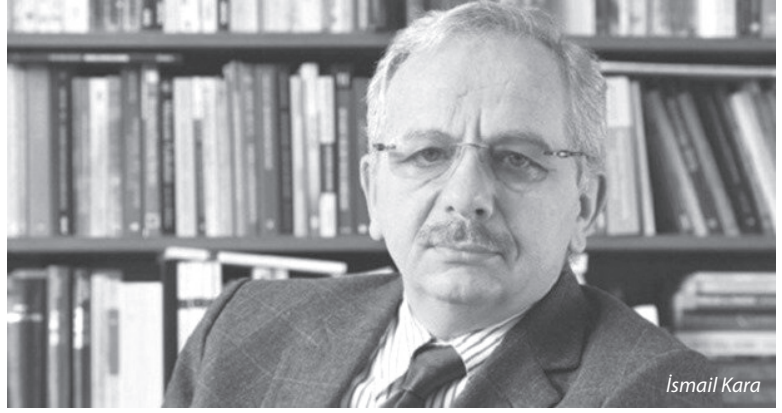
Ülkemizde başta düşünce tarihi olmak üzere kültür ve sanat tarihine yaptığı ilmi katkılarıyla bildiğimiz İsmail Kara'nın, tuttuğu günlükleri zenginleştirerek (yayınına ara vermeden önce) *Dergâh* dergisinde yayımladığını erbabi takip etmiştir. Deneme tarzında yazılan ve zevkle okunan bu yazılar geçen yılın Ekim ayında *İçimden Geçen Günler*¹ adıyla okuyucuyu selamladı. Kitap kısa sürede ikinci baskısını (Ocak ayında) yaptığına göre edebî kamuoyunda, entelektüel camiada epey ilgi gördüğünü söyleyebiliriz. Hoca'nın diğer kitaplarının da aynı ilgiyi celp etmesinin ardında kılı kırk yararcasına titiz bir çalışma, yıllar yılı süren katkılarla zenginleşen metinler, fikrî takip, fedakârlık ve emek yatıyor.

1 İsmail Kara, *İçimden Geçen Günler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2023.

Ülkemizde akademisyenlerin kaleme aldıkları metinler genelde tekdüze bir dile sahiptir. Kendi üslubunu bulmuş, edebî zevke sahip, kelime dağarcığı zengin hoca sayısı sınırlıdır. İsmail Kara'nın bu eseri (diğer birçok eseri gibi) Türkçenin imkânlarının kullanıldığı okuyucuyu kitabın içine çok rahat çekebilen bir üsluba ve muhtevaya sahip. Şiirler, yerel deyişler, türküler, divan ve yeni edebiyata dair parçalar ve kişisel hatıralar... Hepsine metinlerde tesadüf etmek mümkün. Bu da kitabı daha bir okunabilir kılmakta. Şüphesiz bunda hocanın elli yıldır büyük bir sabır ve aşkla biriktirdiği o arşivin (fişler, notlar, fotoğraflar, fotokopiler, eski dergiler, nadir eserler, tablolar, kupürler...) etkisi büyük. Bu hem sabır/sebat hem de fiziki imkân isteyen bir çalışma.

İsmail Kara'nın bu son eserinin klasik bir günlükten muhteva ve üslup olarak çok daha farklı olduğunu söylememiz gerekir. Müellif tarih olarak bundan elli sene öncesine kadar indiği günlükleri, ilave metinler, yeni notlar, zeyller, hamişler ve dipnotlarla konuları ve aktüel meseleleri takip ederek sürekli güncellenmiş, ilgilendiği meselelerle alakalı görsel malzemeyi de büyük dikkatle takip edip toplamaya gayret etmiştir. Kitabın önsözünde belirtildiği üzere "gün uzar yüzyıl olur" ifadesi de bu uzun yıllara varan *vazifeye* işaret ediyor. Ele aldığı kişiler, olaylar ve eleştiriler üzerinden tutulan notlar git gide genişlemiş ve yakın dönem düşünce tarihi eseri diyebileceğimiz bir hüviyet kazanmıştır. Yazar, yakın tarihimizin birazdan değişeceğimiz önemli meselelerini

eskilerin o güzel ifadesiyle eradını cami aғыarını mani bir şekilde ele almaya çalışmış ve okuyucuya ikna edici, doyurucu metinler takdim etmiştir. Bu girizgâhtan sonra kitabın kapağını açıp esere daha yakından bakalım.

İlk kitap çalışmasına *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi* (1986) ile besmele çeken İsmail Kara-katkıda bulunduğu kitapların haricinde- yirmiden fazla eseriyle düşünce, sanat ve kültür hayatımıza diriltici, eleştirel ve temel eserler/metinler kazandırmıştır. Hoca'nın bu kitapta ele aldığı meseleler önceki eserlerinin ana fikriyatını destekler mahiyette olup farklı pencereler, güncel yaklaşımlar ve aktüel hadisler üzerinden detaylandırılmaya, tartışmaya, anlamaya ve anlatmaya devam ettiğini görüyoruz. Kitap dört bölümden oluşuyor. Bölüm başlıkları şöyle; 1. Bölüm; Görmek, Bilmek, Anlamak. 2. Bölüm: Tarih Bizim Neyimiz Olur. 3. Bölüm: Mekânlar ve İnsanlar Arasında. 4. Bölüm: Kitaplarla Hemhâl Olmak. Kitabın muhteviyatına bakınca yakın tarihimizde tartışılan ilmi, dini, siyasi ve kültürel mevzuların yer aldığını görüyoruz. Bunlardan birkaçı şöyle sıralanabilir: Türkçe ibadet,

Müslüman kadının özgünlüğü, mutaassıp kelimesi üzerinden dilimizin ve sözlüklerin dönüşümü, salgın günlerinde ara verilen Cuma namazları üzerinden muhtelif değerlendirmeler, sahaflar ve sahaf kültürü, hamaset üzerinden tarih okumaları, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin hazırlanış süreci, Türklerin çağdaş İslâm düşüncesindeki yeri, Mehmet Akif'in mezarı, Süheyl Ünver'in resimleri, kitap sevgisi, *Dergâh* dergisinin çıkış süreci...

TÜRKÇE İBADET VE KÜLTÜRSÜZLEŞME

Zengin ve renkli bir muhtevaya sahip eserde yer alan birkaç konu üzerinden yazımıza devam edelim. Türkiye'de ara ara ısıtılıp ülke gündemine dâhil edilen konulardan biri Türkçe ibadet meselesidir. Özellikle her askerî darbe sonrasında² bilhassa Ramazan ayında bu meselenin gündeme alınması ülkemizi hem geriye götürmüş hem de ciddi bir zaman

2 Bu duruma örnek olarak kitapta Yaşar Nuri Öztürk'ün 10 Kasım 1997'de askerlere verdiği konferansa ("Atatürk ve Din") değiniliyor. Öztürk kitleye kendi görüşlerini onların da hoşuna gidecek tarzda aktarıırken bir taraftan da inkılapçıların din merkezli hatalarına işaret ediyor.

ve enerji israfına, milletimizin inancına gayrimeşru bir müdahaleye neden olmuştur. Yazar bu meseleye bakışını bir fıkra ile detaylandırıyor. Hacca giden Temel'in "Orada ne yaptın, nasıl anlaştın insanlarla?" sorularına verdiği cevap düşündürücüdür. Çünkü Temel'e göre ezan da Türkçedir, namaz da, yalnız oradaki insanların konuşmalarına gelince problem başlar. Bu fıkra üzerinden söyleyebiliriz ki konuştuğumuz dilin Kur'an alfabesi ve diliyle iç içe geçmesi milletimizin dini hissiyatının kültürel boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir.³

Türkçe ibadet tartışmalarının milletimizin asırlardır diline pelesenk ettiği manevi kuvvet noktalarını inkıta uğrattığını, kültürsüzleşmeye neden olduğunu, bunun da bizi tarihî seviye olarak geriletmişti vurgulanıyor. 1930'lardaki Cumhuriyet erkânının halkın Türkçe ibadetiyle bu denli ilgilenmesinin sebebi konusunda müellifin tavrı nettir: "Sanırsın ki ibadet Türkçe olursa kendileri posttan kalkmayacak, beşe beş katacak, ezanlar 'Tanrı Uludur' diye başlarsa hepsi cemaatle namaz için camiye koşacak..." Yazar bu baskıcı tavrın milletimizin kültürsüzleşmesine neden olduğunu belirtiyor: "Türkçe ibadet üzerinden siyasi merkez kimi kültürsüzleştiriyor ve hatta ka-

balıştırıyor, netice itibariyle kimi zayıflatıyor? Bence hem kendisinin hem de karşısına aldığı muhataplarının, dönüştürmeyi umduğu yahut tasfiye için damarına bastığı muhaliflerinin, dindar halkın kemiklerini zayıflatıyor, dimağlarını zaafa uğrattıyor, aşağıya çekiyor, memleketle irtibat noktalarını zedeliyor."

Çocukların büyüklerden öğrendiği "Türkçe dualar" ile resmî mercilerin halk dindarlığını dönüştürme hedefiyle ortaya attığı Türkçe dua/ibadet karşılaştırılınca ilkinin çok daha samimi içten, insicamlı ve edebî bir dile yaslandığı ortaya çıkacaktır. İsmail Kara eserinde bunu kendi annesinden öğrendiği Türkçe dualardan örnekler vererek açıklıyor. Din eğitimi esnasında öğrenilen tercüme dualar ile annelerimizden öğrendiğimiz dualar (yemek duası, uyku duası, abdest duası) arasında bir farklılığa, boşluğa da işaret ediliyor. Halkın dilindeki dualar din temelli olup Türkçenin imkânları şiir ve edebî zevkine göre şekillenmişti, birebir tercüme dualarda aynı hissiyata rastlayamıyoruz.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkçe ibadet maksadıyla yapılan *öztürkçe* tercümelerin de yetersizliği, kabalığı, ruh ve insicamdan uzak oluşu zamanla anlaşılmuş ve bir müddet sonra bu adımlar terk edilmiştir. Ülkemizde bu meselenin toplumdaki manevi yaraları çok konuşuldu ama kültürel bir gerileme olduğu esasen çok dile getirilmedi. İsmail Kara bu tarz manevi hayatımıza yapılan müdahalelerin ciddi bir kültürsüzleşmeye yol açtığını da vurguluyor.

KELİMELER, TASAVVURLAR, SÖZLÜKLER

Türkiye'de geçirdiğimiz siyasi ve kültürel değişimler kelimelerin de anlam ve muhtevalarının zamanla farklılaştığını bize göstermiştir. Misal olarak bugün kullandığımız milliyetçi, muhafazakâr kavramları belli çevrelerce menfi bir yöne işaret etmektedir. Oysa 1950'li-60'lı yıllara kadar bu kavramlar tüm Müslümanlara teşmil edilen müspet kavramlardı. İsmail Kara kitabında bu duruma örnek olarak *taassub* kelimesini inceliyor. Modernleşmeye direnenler ilkin batılılarca taassub, mutaassıp kavramlarıyla aşağılanmak istendi. Oysa ilk zamanlar sözlüklerde taassup kavramı tek yönlü olmamakla birlikte müspet bir kavram olarak "kavim ve akrabasına yahut bir mazlum ve sitem-dîdeye yâr u yâverlik kaydında olmaktan ibarettir. Ve bir şeye kanaat ve iktifa edip ona razı ve hoşnut olmak manasındadır."⁴ şeklinde geçmektedir. İslahatlar başlarken Frenklerin yayınlarının etkisiyle taassup kelimesi menfi anlama bürünecek ve yeni yazılan sözlüklerin çoğunda bu şekilde -Batılıların kullandığı anlamda- yer alacaktır; "kendin din ve milliyetini son derecede iltizamla diğer bir din ve milliyette bulunanlara buğzu kin ve husumet gösterme."⁵ Bugünlere değin aynı menfi anlamı büyük ölçüde muhafaza eden bu kavramın başına gelenler yazara şu soruyu haklı olarak sordurmaktadır: "Taassup vadisinde mazlumlara, hakarete uğramış

3 Televizyonlardaki kelime bilme/bulma yarışma programlarında bin yıldır kullandığımız kelimeler sorulurken sunucu tarafından "Arapça kökenli" diye sürekli vurgulanması da aynı problemleri ve dar mantığın bir yansıması. Oysa o kelimeler çoktan Türkçeleşmiş ve dilimize kazanmıştır, *Arapça asıllı* diyerek bu kelimeleri Türkçenin uzağına itmek, dilimizle bağlantısını zayıflatmak boş çabadır.

4 İsmail Kara, *age.*, s. 64. Tanım Mütercim Asım'a (öl. 1819) aittir.
5 İsmail Kara, *age.*, s. 61. Şemsettin Sami'nin (öl. 1904) *Kamus-ı Türkî*'sinde geçen tanım.

kişilere bile yar/dost/yardımcı olmak manasına gelen taassuptan nasıl birilerine, başka dinden ve milletten olanlara kin ve düşmanlık göstermeye gelmiştik?”

Osmanlı toplumundan Cumhuriyet Türkiye'sine giden yolda taassup kavramının tek yönlü anlaşılmasının arkasında Redhouse tarafından hazırlanan sözlüğün⁶ bu maddeye verdiği karşılığı görüyoruz. Diğer modernleşme yanlısı edebiyatçılar da aynı izleği takip etmiş; ıslahatlara, modernleşme adımlarına karşı çıkabilecek dini direnç noktalarını zayıflatmak, gelenek merkezli karşı çıkışları devre dışı bırakmak amacıyla bu olumsuz anlam yüklemeye bile isteyerek yaygınlaştırılmıştır denilebilir. Bu kullanıma ve kurgulanan siyasi tasavvura karşı çıkanlar arasında Ziya Paşa, Ebuzziya Tevfik ve Namık Kemal'i görüyoruz. Aradan onca sene geçmesine ve onlarca sözlük hazırlanmasına rağmen bugün bile aktif kullanılan sözlüklerin çoğunda taassup kavramında maalesef Kara'nın ifadesiyle “Redhouse cenaplarının” etkisi görülmektedir.⁷ Bir istisna olarak D. Mehmet Doğan'ın hazırladığı sözlükte taassub kavramının, diğerlerinin aksine daha uygun bir şekilde çok yönlü olarak (müspet ve menfi manalarda) verildiğini görüyoruz. İslâmcılık düşüncesinde de ciddi bir müktesebata sahip olan müellif İslâmcıların da genelde tek yönlü kullanımı tercih ettiklerini; taassup kelimesiyle geleneksel İslâm düşüncesini,

6 *Müntehabât-ı Lügât-ı Osmaniye*, 1853.

7 TDK'nın sözlüğü ile emek mahsulü bir çalışma olan *Kubbealtı Lügati* de bunlara dâhildir.

halk dindarlığını, eski ulema ve şeyhleri itham ettiklerini belirtiyor ki haksız da sayılmaz.

ÇAĞDAŞ İSLÂM DÜŞÜNCESİ VE TÜRKİYE

Kitaptaki notların, yazıların bir kısmı o tarihlerde yeni basılan bazı kitaplar üzerine yapılan tetkik/değerlendirme/eleştirilerden oluşuyor. Bu eleştiriyeye konu olan kitaplardan biri de Albert Hourani'nin (öl. 1993) *Çağdaş Arap Düşüncesi* adlı eseridir. İsmail Kara bu eser üzerinden düşünce tarihi kitaplarının bir kısmının oryantalist bakış açısıyla yazıldığını ve İslâm dünyasının birikimini bütünüyle kapsamadığını, sınırlı bir çevreyi bütüne teşmil ettiklerini ifade ediyor. Buna örnek olarak İranlı bir Şii akademisyen olan Hamid İnalet'in (öl. 1982) çağdaş İslâm siyaset düşüncesine tahsis ettiği kitabındaki bir bölümü aktarıyor: “Bu kitap özellikle Mısır ve İranlı ayrıca Pakistan, Hindistan, Lübnan, Suriye ve Irak'taki bazı yazar ve düşünürler tarafından ifadelendirilen ve XX. yüzyılda Müslümanlar arasında hayatiyet bulan başlıca siyasi fikirleri açıklayıp yorumlamaktadır.” Dikkat ettiyseniz neredeyse İslâm dünyasının önde gelen büyük ülkelerinin tamamı kapsam alanındadır, sadece yazarın kapı komşusu olan Türkiye hariç. Bunun tesadüfi ve sehven yapılmadığı arka planda Arapçılık ve oryantalist bakış açısının olduğunu görmek mümkün. Hourani'nin Oxford'da verdiği derslerin halefinin Hamid İnalet olduğunu da aktaralım ki resim tamamlansın. Bu bakış açısıyla yazılan eserler Kara'nın ifadesiyle “Osmanlıyı ve Türkle-

ri merkezden hatta bütünüyle devreden çıkararak, paranteze alarak Çağdaş İslâm Düşüncesi tarihinin yazılabileceğini ortaya koymaya, bunu yerleştirmeye çalışıyor.”⁸

Şüphesiz bütünlükten uzak parçalı tarih anlayışı bilhassa 1960'dan sonra Türkiye'deki yeni İslâmcılık hareketini de etkilemiştir. Yazar bu hareketin çağdaş İslâm düşüncesine oryantalist çizdiği Mısır ve Hindistan merkezli/öncelikli baktığını, Türkiye tecrübesini, 1924'e kadar merkez konumunda olmamızı, kendi yakın (ama uzak) tarihimizi önemsemediğini belirtiyor ki düşünmeye, tartışmaya değer bir konu. Bu tavrın nedeninin milliyetçiliğe bulaşma korkusundan kaynaklandığını fakat bu sefer de başkalarının milliyetçiliğine teslim olduğunu, yersiz ve yurtsuz bir düşünce içinde yılların heba edildiğini belirtiyor.

Kitapta *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin hazırlanış sürecinden, maddelerin yazılmasından bahsedilen bölüm de dikkat çekici ayrıntılara sahip. Ansiklopedinin alanında önemli bir boşluğu dolduran mühim bir çalışma olduğunu en başta söylemek gerekir. Bu çalışmalar eleştiri, katkı ve çok yönlü değerlendirmelerle daha iyi kıvama gelebilir, gelmelidir. Yukarıda temas ettiğimiz Türkiye'yi paranteze alan yeni selefi yorumların yer yer bu ansiklopedide karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Kara'nın sorusu özetle şöyledir: Osmanlı'dan Cumhuriyet devrine uzanan düşünce mirasından, âlim ve entelektüellerden bahseden

8 İsmail Kara, *age.*, s. 312.

maddelere acaba yeterince yer veriliyor mu, ehemmiyet gösteriliyor mu? Afgani, Reşid Rıza, Seyyid Kutup, Mevdudi, Muhammed İkbâl, Humeyni gibi isimlere ayrılan sayfaların; Ahmet Hamdi Akseki, Elmalılı Hamdi Yazır, Ömer Nasuhi Bilmen, Babanzâde Ahmet Naim gibi isimlere ayrılan bölümlerden daha vasıflı ve sayfa sayısı bakımından hacimli olması Kara'nın eleştirilerini haklı kıyor. Elbette bunları hatırlatırken maksadımız çağdaş İslâm düşünürleri hakkındaki vasıflı makaleleri göz ardı etmek değil, vasıflı olmayanların niçin böyle olduğunu sorgulamaktır.

TARİHTEN SORUMLU OLMAK

Türkiye'deki düşünce tarihi konuları, siyasi-dini ve kültür merkezli tartışmalar sadece akademik alana hapsedilmeyip milletimizin kaderini, yönünü belirlemede etkili bir mecra konumundadır. İsmail Kara'nın eleştirilerinin başında bu meselelerin ele alınırken Türkiye'yi taşıma kapasitesinin olup olmadığı gelmektedir. Uzun bir tarihî arka plan üzerinden nefes alıp veren Türk aydını temel meseleleri ele alırken bunca teknik ve ilmî imkâna rağmen II. Meşrutiyet dönemindeki seviyeye bile erişememiştir. Türkiye'yi taşıma fikriyatından uzaklaşanlar sadece kültür ve akademik camiada değil siyaset sahnesinde de epeyce boy göstermektedirler.⁹

9 Güncel bir örnek; deprem felaketinin yaralarının sarılmaya çalışıldığı günlerde Hatay valisinin istifası etmesini herkes ilk duyduğunda sorumlulukla açıklamıştı. Daha sonra anlaşıldı ki vali başka bir 'sorumluluk' için, milletvekili adayı olmak maksadıyla istifa etmiş.

İçimden Geçen Günler'de ülkemizdeki tarih tasavvuruna ve tarih yazımına farklı örnekler üzerinden değiniliyor.¹⁰ Parçalı tarih anlayışı, tarihî birikimi hain-kahraman ikiliğine indirgemek, konjonktürel şartlara uygun ilmî temelden yoksun hissiyat ve menakıpla desteklenmiş tarih yazıcılığı, Osmanlı ve Cumhuriyet arasında kalın duvarlar örmek, bazı simaları efsaneleştirme... Tüm bunlar tarih yazıcılığında karşılaştığımız ve ülkemizi taşıma kapasitesinden uzak, bizi oyalayan, gerileten yaklaşımlar. Yazarın imam hatipte okuduğu yıllarda hocasının ısrarıyla aldığı Yılmaz Öztuna'nın *Türkiye Tarihi* kitabının 12. cildindeki metinler bu problemleri bakış açısını yansıtmaları açısından önemlidir. Muhafazakâr, sağ, İslâmcı gelenek Cumhuriyet ve kurucu kadrosuyla hesaplaşırken bunu Osmanlı devletini, padişahlarını bilhassa II. Abdulhamid'i yücelterek yapmıştır.¹¹ Oysa II. Abdulhamid Tanzimat dönemi inkılaplarını takip eden, iki kez meşrutiyet ilan eden, modern eğitimin temelini atan bir padişahdır.¹² Töhmüt altında bırakmaya matuf "Kızıl Sultan" nitelemesine karşı *Ulu Hakan Sultan Abdülhamid Han* kitabını yazan Necip Fazıl da aynı problemleri yerden meselelere bakar. İsmail hoca Necip Fazıl üzerinden İslâmî camiada his-

10 İsmail Kara ilahiyat tahsili ile birlikte aynı zamanda lisans düzeyinde tarih eğitimi de almıştır.

11 Bu yüceltme bugün de devam etmekte, tarihî yanlış yorumlamamıza neden olmaktadır. TRT'de yayımlanan popüler yönlü Abdülhamit konulu dizi problemleri tarih tasavvurunu destekleyen unsurlara sahipti.

12 İsmail Kara, *age.*, s. 104.

siyata dönük tarih yazımındaki bilgi yanlışlarına işaret ediyor. Kamuoyunun çoğunun kabul ettiği bazı bilgilerin altının dolu olmadığını görüyoruz. Örnek olarak İskilipli Atif Efendi'nin idama gitmeden önce Peygamberimiz'i rüyasında gördüğünü ve bunun üzerine ona kavuşmak adına savunmasını yirttiğini hepimiz Üstad'tan öğrenmiştik. Yazarın uzun yıllara dayanan tetkiklerin ve yürüttüğü araştırmalarından öğreniyoruz ki böyle bir şey olmamış, Atif Efendi savunmasını mahkemeye vermiştir. Merhumun yakın tarihimiz açısından sembol bir isim olduğu aşikârdır. Bununla birlikte millet nezdinde yaralayıcı bir akıbet maruz kalması kurgusal metinlerle bu olaya yaklaşmayı caiz kılmaya-çağı açıktır.

İsmail Kara günlüklerini *tarih* olmaktan kurtararak zengin alt başlıklarla, dipnotlarla detaylandırarak düşünce ve kültür hayatımıza bir eser daha kazandırdı. Dünle bugünü ilişkilendirmesi, tarihten de sorumlu olduğumuzu hatırlatmasıyla ve günlük olarak başlayan zamanla iç içe geçmiş birçok konu üzerinden detaylandırılan metinleriyle alanında özgün bir düşünce tarihi diyebileceğimiz bir kitap *İçimden Geçen Günler*. Bir vazife, mesuliyet bilinciyle tutulan notlara dikkatle baktığımızda ülkemizin temel meselelerinin eskiye göre belli bir mesafe kat edilmişse de hâlâ tam olarak çözülmediğini, problemleri bakış açıları ve yorumların süregeldiğini ve bunların da ülkemizi geriletmediğini, Türkiye'yi taşıma kapasitesinden uzak olduğunu ifade etmemiz gerekir.